

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

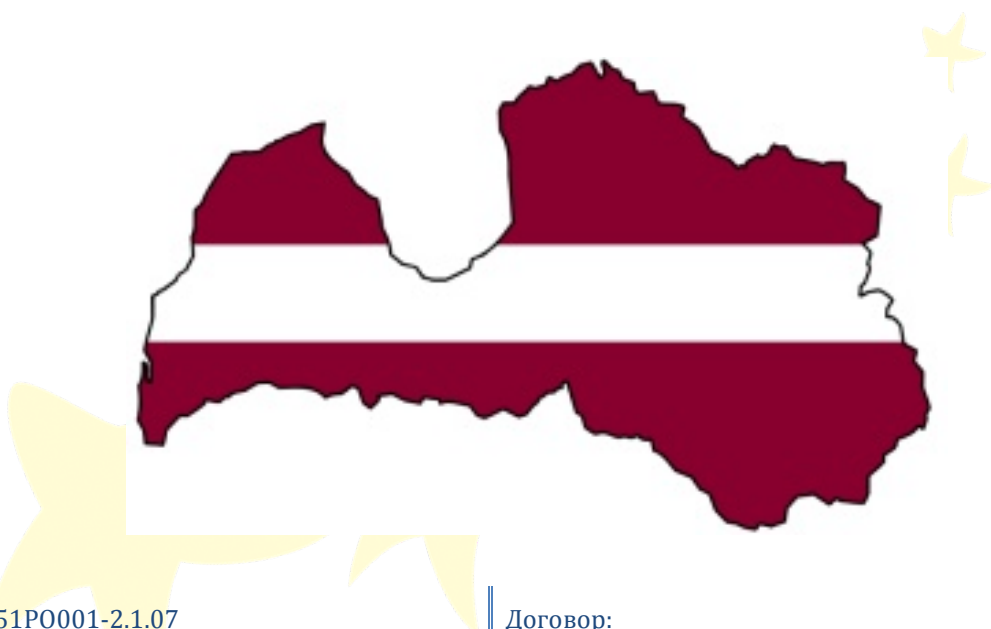

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

ПРОУЧВАНЕ НА ДОБРИ ПРАКТИКИ В БОРБАТА СРЕЩУ СИВАТА ИКОНОМИКА ПРИ ТРУДОВОПРАВНИТЕ И ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ В ЛАТВИЯ

Проект BG051PO001-2.1.07

ПОВИШАВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНАТА НЕТЪРПИМОСТ КЪМ НЕФОРМАЛНАТА ИКОНОМИКА ПРИ ТРУДОВОПРАВНИТЕ И ОСИГУРИТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ И ПРЕВАНТИВНИ ДЕЙСТВИЯ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕТО ѝ, осъществяван с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007-2013 г., съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд

Договор:

ПРОУЧВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ДОБРИ ПРАКТИКИ В БОРБАТА СРЕЩУ СИВАТА ИКОНОМИКА ПРИ ТРУДОВОПРАВНИТЕ И ОСИГУРИТЕЛНИ ОТНОШЕНИЯ В 6 СТРАНИ-ЧЛЕНКИ НА ЕС: ЛЮКСЕМБУРГ, ПОРТУГАЛИЯ, ИРЛАНДИЯ, РУМЪНИЯ, ЛАТВИЯ И ЛИТВА. АНАЛИТИЧЕН ПОДБОР НА ПРИЛОЖИМИ В БЪЛГАРИЯ ДОБРИ ПРАКТИКИ И РАЗРАБОТВАНЕ НА СТРАТЕГИЯ ЗА ПРИЛАГАНЕТО ИМ В БЪЛГАРИЯ

ДЗЗД „За прозрачна икономика“
ноември 2013 г.

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	4
1 ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПРОЕКТА	4
1.1 Предмет	4
1.2 Цели и очаквани резултати	4
2 ДЕФИНИЦИИ И РАЗБИРАНИЯ ЗА СИВАТА ИКОНОМИКА	5
2.1 Дефиниции	5
2.2 Причини за възникване на сивата икономика	7
2.3 Методи за измерване на сивата икономика	10
2.4 Сивата икономика в трудовоправните и осигурителните отношения	11
РАЗДЕЛ I. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ЛАТВИЯ. МЕТОДОЛОГИЯ НА ПРОУЧВАНЕТО И ОСНОВНИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ДЕЙНОСТИ	13
3 ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ЛАТВИЯ	13
3.1 Общ преглед на социално-икономическото състояние на Латвия	13
3.2 Институционално устройство	20
3.3 Обобщено описание на трудовото и осигурителното законодателство	27
3.4 Общ преглед на състоянието на сивата икономика	41
4 КРИТЕРИИ ЗА ПОДБОР НА ДОБРИ ПРАКТИКИ – ОПИСАНИЕ НА ПОДХОДА	54
4.1 Идентифицирани критерии	54
4.2 Описание на начина на подбор на практиките според критериите	56
5 ОБОБЩЕН ДОКЛАД ЗА ИЗВЪРШЕНИТЕ ПРОУЧВАТЕЛНИ И АНАЛИТИЧНИ ДЕЙСТВИЯ	57
5.1 Обобщено представяне на резултатите от прегледа на други изследвания, доклади, анализи, през последните години	57
5.2 Обобщено описание на извършени промени в законодателството, институционалната рамка и административните практики в областта на трудовите и данъчно-осигурителните отношения	62
5.3 Анализ и типология на проучените промени, политики, практики	66
5.4 Анализ и подбор на проучени практики според избраните в т. 4 критерии	77
РАЗДЕЛ II. ОПИСАНИЕ НА ИДЕНТИФИЦИРАНИ ДОБРИ ПРАКТИКИ	82
РАЗДЕЛ III. ПРИЛОЖЕНИЯ	108
1 СПИСЪК НА ПРЕГЛЕДАНИТЕ ДОКУМЕНТИ	108

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

2	СПИСЪК НА ПРЕГЛЕДАНИТЕ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ (ENG)	111
3	ДРУГИ ИЗТОЧНИЦИ НА ИНФОРМАЦИЯ	113
4	ИНФОРМАЦИЯ ЗА КОНТАКТ С ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ИНСТИТУЦИИ	114

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Въведение

1 ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПРОЕКТА

1.1 Предмет

Настоящият доклад е изготвен в изпълнение на договор с предмет **„Проучване на европейските добри практики в борбата срещу сивата икономика при трудовоправните и осигурителни отношения в 6 страни-членки на ЕС: Люксембург, Португалия, Ирландия, Румъния, Латвия и Литва. Аналитичен подбор на приложими в България добри практики и разработване на стратегия за прилагането им в България”**, сключен между Българска Търговско-Промислена Палата и ДЗЗД „За прозрачна икономика“.

Договорът се финансира в рамките на проект BG051PO001-2.1.07 „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”, осъществяван с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” 2007-2013 г., съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

1.2 Цели и очаквани резултати

Основната цел на договора е да допринесе за запознаване с европейски „добри практики”, и прилагането им на национално ниво, като средство за борба с проявите на неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения.

Очакваните резултати от неговото изпълнение са:

1. Проучване на европейските „добри практики” в борбата срещу неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения в Люксембург, Португалия, Ирландия, Румъния, Латвия (**настоящата разработка**) и Литва и изготвяне на аналитични доклади с информация за идентифицираните „добри практики”, начините им на разпространение и прилагане в борбата срещу неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения.

2. Доклад за оценка на приложимост на идентифицираните в Люксембург, Португалия, Ирландия, Румъния, Латвия и Литва „добри практики” в страната, съобразно специфичните условия на действащото законодателство в България.

3. Разработване на Стратегия за прилагане на „добри практики” в борбата срещу неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения в България.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

2 ДЕФИНИЦИИ И РАЗБИРАНИЯ ЗА СИВАТА ИКОНОМИКА

2.1 Дефиниции

Към момента няма общоприета формална дефиниция на феномена „сива икономика“ както в икономическата теория, така и в нормативната уредба на национално и международно ниво. В литературата, както и в ежедневни анализи и коментари, често се използват и други термини с частично или напълно идентично разбиране: „скрита икономика“, „икономика в сянка“, „сенчеста икономика“, „черен пазар“, „неформална икономика“, „неотчетена икономика“, „работа на черно“, „криминална икономика“ и др. под.

Проф. Фридрих Шнайдер от университета в Линц, който е сред най-изявените изследователи на неформалната икономика в Европа, през 2007 г. дефинира сивата икономика като „пазарното производство на стоки и услуги, които умишлено се укриват от официалните власти“¹.

През 2011 и 2013 г., в изследване на сенчестата икономика в Европа проф. Шнайдер дава сходни определения: „онези дейности и произтичащите от тях доходи, които целят да заобиколят плащането на данъци и спазването на регулации“² и „законни бизнес начинания, извършени извън обсега на държавните институции“³.

В доклад от 2012 г., екип на Световната банка дефинира сивата икономика като: „пазарно-основано производство на стоки и услуги, които са като цяло законни според правната рамка, които обаче се укриват с цел избягване на плащане на данъци и осигуровки или спазване на продуктова или факторна пазарна регулация“⁴.

В поредица свои публикации, Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) дава също подобна дефиниция: „заетост, или друга стопанска дейност, насочена към производство на позволени от закона стоки и услуги, при които едно или повече нормативни изисквания, свързани със заетостта и процеса на производство не са

¹Andreas Buehn and Friedrich Schneider (2007). Shadow Economies and Corruption All Over the World: Revised Estimates for 120 Countries. *Economics: The Open-Access, Open-Assessment E-Journal*, Vol. 1, 2007-9 (Version 2).

² Schneider (2011), The Shadow Economy in Europe 2011.

³ Schneider (2013), The Shadow Economy in Europe 2013.

⁴ Truman Packard, Johannes Koettl, and Claudio E. Montenegro: *In From the Shadow: Integrating Europe's Informal Labor*, World Bank, 2012

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

спазени”.

Обобщавайки тези сходни по смисъл и разбиране дефиниции, за целите на настоящето проучване, сивата икономика може широко да бъде дефинирана като съвкупността от пазарни стопански дейности, насочени към производство и размяна на законни стоки и услуги, при които обаче се заобикалят или избягват държавна регулация, данъчно облагане или контрол.

Явлението може да се разгледа при използване на две гледни точки. От една страна, това е чрез анализ на последиците от подобно стопанско поведение. Най-често се прилага гледната точка на държавата (правителството), която често се приема и за синтезиран поглед на обществения интерес. Така погледната, „сивата икономика” означава по-малко от реалното отчетена стопанска активност, по-малко данъчни и други приходи в бюджета, пречки пред реализирането на регулаторни цели поради непълния обхват на прилагане на съответното законодателство от икономическите играчи „на сиво”. В терминологичен смисъл, за правителството тази икономика е „скрита”, „сенчеста”, „неотчетена”, тя не „докладва”, не се „отчита”, не присъства в „регистри”.

Другият подход налага анализ на икономическия характер на разглежданите дейности, както и причините за възникването им според създадените стимули за рационален избор на стопанските агенти. Най-общо, явлението включва всички дейности, при които не са спазени действащи регулации или не са платени всички дължими данъци и такси, определени в законодателството.

Трябва обаче да се направи важното разграничение между т.нар. „черна” и „сива” икономика. Първото понятие обозначава извършване на дейности, които са престъпление, или дейности, които прикриват или спомагат за извличане на икономически изгоди от престъпления. Доходите, извличани от подобни действия, не могат да се определят като типично икономически, или съвместими с пазарната размяна. Такива дейности например са продажбата на наркотици, трафика на хора, рекета, изнудването, кражбите и др. под. Квази-икономическите дейности, финансирани или обслужващи криминалната активност – като например прането на пари – също могат да се причислят към „черната икономика”. Редно е да се отбележи, че правителствата не могат да имат фискална (т.е. – събиране на повече бюджетни приходи) цел в борбата с „черната икономика”, защото такива дейности не могат да се извършват „на светло”; дори в определени случаи предотвратяването на някои проявления могат да намалят данъчните постъпления заради свиване на паралелните икономически дейности, финансирани от доходи от „черна икономика”.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

„Сивата икономика” обаче се разглежда като междинно явление – по средата между „черната” и „светлата” (или напълно формалната). От гледна точка на отчитането за статистически цели и плащането на данъци например, и двата типа дейности имат сходни последици – т.е. остават скрити за държавните институции. Но „сивата” активност е по своята същност вид производство или размяна на стоки и услуги, които, най-общо, биха могли да се извършват и напълно „на светло”. Илюстрация на това е фактът, че във всички сектори на икономиката има както напълно отчетена активност, така и „сива”, или частично декларирана, видима и обложена стопанска дейност.

Икономическата активност „на сиво” може да бъде също разглеждана като „пълна” и „частична”. Напълно „сиви” са например извършването на редица услуги без предлагащият дори да е регистриран като стопански субект по смисъла на общото търговско и данъчно законодателство. В този случай цялото предприятие е „скрито”, или „неформално”. В други случаи например може отделна стопанска операция да не бъде отчетена, или да бъдат наети работници без договори. Тогава отново има цялостна „неформалност”, но по отношение на конкретната сделка. Много често обаче проявите на „сива икономика” включват частично неотчитане на дейността, макар като цяло тя да е декларирана – такива са например отчитането на по-ниски от реалните стойности при продажби, или плащането на част от възнагражденията без отчетни документи.

За целите на настоящия анализ понятията „сива”, „неформална”, „неотчетена”, „недекларирана” икономика ще бъдат използвани взаимозаменяемо.

2.2 Причини за възникване на сивата икономика

Икономическата наука най-общо обяснява изборът на определено стопанско действие чрез субективната оценка и сравнение на ползите и разходите от алтернативните решения за икономическия агент. Доколкото решението за опериране в „сивата икономика” е също резултат на избор, то факторите за възникването ѝ са илюстрирани от възприятието на субекта за това какво печели и какво губи при различно поведение на спазване на законодателството.

Най-често, ползите за икономическия субект да бъде „на сиво” се обобщават като разходите, които иначе би понесъл, ако трябваше да оперира „на светло”. Дефинирането на причините за съществуването на сивата икономика, както и на факторите за възникването ѝ, проявленията и мащаба ѝ, може да се направи през структуриране на най-важните разходи,

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

които спазването на законодателство налага, и които предприемачите се опитват да избегнат⁵. Тези разходи могат да се обобщят основно в следните групи:

- Свързани със задълженията за плащане на данъци, осигуровки, такси и др. Тяхното избягване предполага неотчитане на стопански операции и заетост, или деклариране на по-ниски обороти, доходи, печалби.
- Свързани със съобразяването със специфични регулации относно наемането на персонал, условия на труд и други задължения на работодателя. В общия случай, такива регулации повишават разходите за труд.
- Свързани с *продуктови/секторни регулации*. Много държави налагат значителни регулаторни ограничения и изисквания за начина, по който могат да се произвеждат и предлагат определени продукти и услуги – често мотивирани с цел защита на потребителя, опазване на здравето и сигурността и др. под. Те могат да налагат използване на определени технологии, тип помещения, условия на производство, качество на вложени материали и така нататък.
- Свързани с *преодоляване на квоти, ограничения, бариери за навлизане* и др. под. В много страни законодателството предвижда специфични ограничения за извършване на определени дейности или договаряне в определени сфери. Такива например са лицензирането на някои професии, изискванията към квалификация и образование за определени работни позиции, забраните за работа на работници от определени страни (т.е. имигранти). Резултатът от тях е, че разходите за бизнеса за тези фактори на производство са по-високи, отколкото биха били, ако те не се прилагат.

⁵ Фридрих Шнайдер през 2007 г. дава следните водещи причини за възникване на сива икономика:

- (1) избягване плащането на данък върху доходите, добавената стойност или други данъци;
- (2) избягване плащането на социални осигуровки;
- (3) избягване или заобикаляне на определени регулации на пазара на труда като например минимална заплата, максимален брой работни часове, стандарти за безопасност и т.н.;
- (4) избягване на необходимостта от спазване на определени административни процедури като попълване на статистически въпросници или други административни форми.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- *Административни разходи по съобразяването (compliance costs).* Самото отчитане и документиране на спазването на регулациите представлява допълнителен разход за бизнеса.
- *„Мрежов” ефект.* Когато сивата икономика е значителна част от икономиката или в конкретен сектор, то конкурентната среда е такава, че на практика е невъзможно да се оперира на пазара без загуби при пълно спазване на законодателството.

От друга страна, дейността в „сивата икономика” също налага определени допълнителни разходи. Това означава, че „изсветляването” на дейността носи ползи за икономическия агент. Най-общо, те са:

- *Свързани с потенциални санкции.* Контролът и наблюдението от държавните институции, които трябва да наложат спазването на законодателството, макар и не напълно успешен, създава риск от понасяне на санкции. Санкциите – независимо дали са финансови или други (например затваряне на бизнеса, забрана за упражняване на определена дейност) – претеглени през риска да бъдат наложени, са разход за опериращия „на сиво”.
- *Свързани с достъпа до фактори за производство.* Така например, достъпът до капитал в традиционната финансова система е по-труден за компании, които укриват част от дейността и доходите. Неспазването на трудови и осигурителни регулации отблъсква част от потенциалната работна ръка.
- *Свързани с достъп до публични услуги.* Неотчетените активи и доходи се защитават по-трудно в официалните правоохранителни институции и чрез съдебната система. Същевременно, достъпът до редица публични услуги и осигурителни права е възможен само за тези, опериращи „на светло”.
- *Свързани с допълнителни управленски разходи.* В „сивата икономика” трябва да се създадат паралелни отчетни, финансови, счетоводни и други системи за управление, контрол и отчитане на дейността.

От гледна точка на политиката на правителствата за намаляване на сивата икономика, начините са най-общо от два типа:

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- *Намаляване на ползите от опериране „на сиво”* чрез ограничаване на тежестта (разходите), създавана от пълното съобразяване със законодателството;
- *Увеличаване на разходите за опериране „на сиво”* чрез повишаване на ефективността на налаганите санкции и разширяване на достъпа до ресурси и качествени публични услуги за опериращите „на светло”.

2.3 Методи за измерване на сивата икономика

Голяма част от сивата икономика се проявява чрез недекларираната работа, която се измерва чрез заплатите, които работниците и фирмите не декларира с цел избягване плащането на данъци или пренебрегване на трудовоправни регулации. Останалата част от сивата икономика се дължи на декларирането на по-нисък корпоративен доход чрез занижаване на приходи или завишаване на разходи⁶.

Съществуват две основни групи методи за измерване на сивата икономика: *преки* и *косвени*.

Преките методи са базирани на социологически проучвания и дават сравними данни, получени по една и съща методология, но имат склонността да подценяват дела на сенчестата икономика.

Косвените методи се базират на сравнението на макроикономически агрегати (БВП и други агрегати от националните сметки, потребление на електричество и транзакции в брой). Косвените методи (особено монетарните) често надценяват нивото на сивата икономика и не дават достатъчно информация за нейните социално-икономически характеристики.

Сред косвените методи за измерване на сивата икономика са:⁷

- ⇒ Метод „*количество пари в обръщение*”- допуска, че „скритите” транзакции се извършват във формата на плащания в брой, за да останат непроследими. Високото съотношение на парите в обръщение към общата парична маса в държавата е основният показател за значителен дял на сивата икономика.

⁶ Schneider (2013), The Shadow Economy in Europe 2013.

⁷ Министерство на финансите, Кратки методологични анализи, Сивата икономика: Подходи за измерване и моделиране.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- ⇒ Метод „потребление на електроенергия” – изследва съотношението между потреблението на електроенергия и еластичността на БВП в една държава, което трябва да е приблизително равно на единица. Допуска, че потреблението на електроенергия е индикатор за растеж на регистриран и нерегистриран БВП.
- ⇒ Емпирични модели за анализ на сивата икономика – базират се на структурното уравнение за измерване на корупцията и сивата икономика, което допуска, че намаляването на корупционните практики съществено подобрява качеството на икономиката и незабавно рефлектира върху проявите на сива икономика. Статистическият модел *MIMIC* (multiple indicators, multiple causes) е емпиричен модел за изчисляване размера на сивата икономика, който отчита развитието на електронните разплащания на глава от населението. Основните променливи, които използва са динамиката на парите в брой и реален БВП.

2.4 Сивата икономика в трудовоправните и осигурителните отношения

Недекларираната заетост представлява значителна част от сивата икономика. Под „недекларирана” трябва да се има предвид както цялостното неотчитане на нает труд (т.е. работник без договор), така и отчитането на по-малко от реално извършеното и платеното.

Недекларираната заетост често води и до съпътстващи действия за прикриване на доходи и дейност от държавните институции, като например частично неотчитане на обороти, покупки на активи и др. под., макар те да не са основна цел за икономическия агент, избрал да оперира „на сиво”.

Европейската комисия⁸ дефинира недекларираната заетост като „всички платени дейности, които са законни по своята същност, но не са декларирани пред публичните власти, взимайки под внимание регулаторните различия между отделните страни-членки на ЕС”. Това определение изключва криминални дейности и дейности, които не трябва да бъдат декларирани пред държавните органи.

Дефиницията на недекларираната заетост на ОИСР е подобна: „заетост, която въпреки че не е нелегална по своята същност, не е декларирана пред една или повече публични

⁸ Communication of the Commission on Undeclared Work, COM (98) – 219.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

институции⁹.

Международната организация на труда (МОТ) също разглежда недеклаираната заетост през призмата на сивата икономика. Според дефиницията на МОТ недеклаираната заетост включва „всички икономически дейности на работници, които по закон или на практика, не са формализирани”¹⁰.

Легални дефиниции на термина недеклаирана заетост на национално равнище в Европа са рядко срещани. Много европейски страни нямат формална дефиниция на недеклаирана заетост (например Унгария, Латвия, Испания). Други страни имат дефиниция в Кодекса по труда (например Франция, Литва). В някои страни като Великобритания недеклаираната заетост има различно значение за различните държавни агенции.

Съществуват четири основни категории нерегистрирана заетост – на работници с две или повече работни места, икономически неактивно население (студенти, домакини, ранно пенсиониращи хора), безработни и имигранти. Обикновено сивата икономика е концентрирана в трудоинтензивни отрасли и сектори, в които има високо търсене и слабо предлагане на работна ръка.

За нуждите на настоящия анализ проявяванията на сивата икономика в трудовоправните и осигурителните отношения ще бъдат разглеждани в две групи с оглед ключовите причини за възникването им:

- *Пряко свързани с фактори, създадени от данъчно-осигурителното и трудовото законодателство.* Тук се включват всички действия на икономическите агенти, които имат за основна цел да избегнат разходите, които спазването на регулациите на пазара на труда и плащането на данъци и осигуровки налагат.
- *Предизвикани от други фактори, но с проявление в сива заетост или неплащане на данъци и осигуровки.* Тук ще се разглеждат онези проявявания, които са предизвикани от стремеж за заобикаляне на друг тип стопански регулации – например забрана за труд, опериране без лиценз в регулирана дейност, избягване на високи изисквания към продукти, технологии, помещения – но които имат за страничен ефект недеклаирана работа и неплащане на данъци и осигуровки.

⁹ OECD Employment Outlook 1986.

¹⁰ 2002 ILC Declaration on the informal economy.

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Раздел I. Обща информация за Латвия.

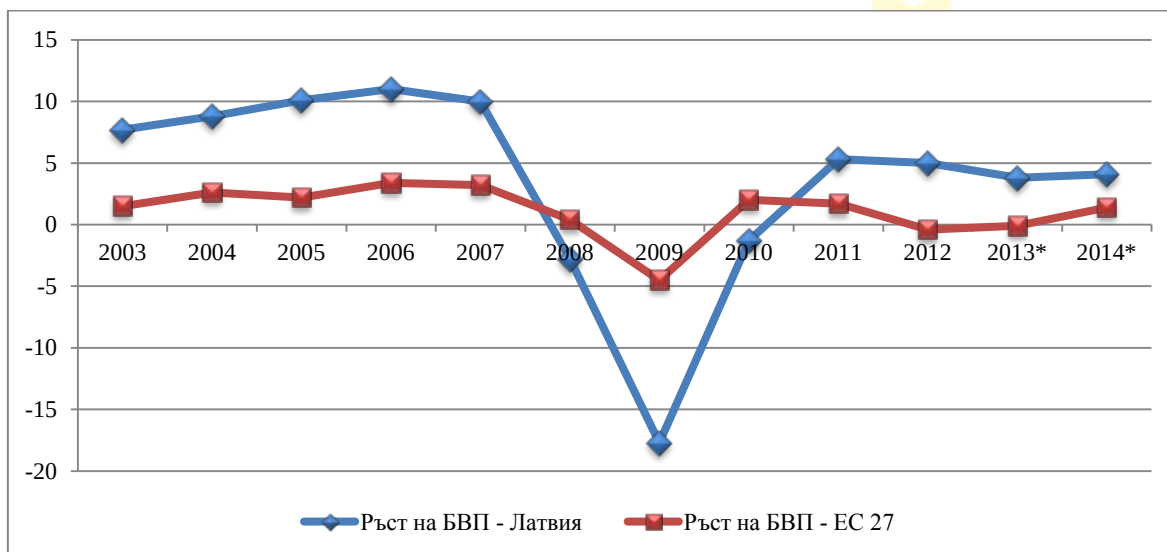
Методология на проучването и основни изследователски дейности

3 ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ЛАТВИЯ

3.1 Общ преглед на социално-икономическото състояние на Латвия

Латвия се характеризира като отворена пазарна икономика. От 1999 г. страната е член на Световната търговска организация, а през 2004 г. заедно с още девет европейски държави се присъединява към Европейския съюз. След 2000 г. Латвия отбелязва сериозен икономически растеж и непосредствено преди световната финансова и икономическа криза той достига до над 10% годишно.

Годишен реален растеж на БВП в Латвия 2003-2014 г., %

Източник: Евростат

Бележка: * Прогнозни данни

Още със започването на кризата Латвия понася тежки последствия. Икономиката се срива и през 2009 г. БВП намалява със 17,7%. В отговор на колапса на икономиката и спукания балон на пазара на недвижими имоти латвийското правителство решава да потърси

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

помощ от Международния валутен фонд, Световната банка и Европейския съюз. Спасителният пакет в размер на 7,5 млрд. евро, както и предприемането на сериозни реформи и съкращения на бюджетните разходи в страната, включително вътрешна девалвация, спомагат за възстановяването на икономиката и от 2011 г. БВП отново започва да расте, достигайки ръст от 5,3%. През 2012 година с нарастване на икономиката с 5% страната дори отбелязва най-високия ръст на БВП в ЕС. През 2013 г. и 2014 г. се очаква БВП да продължава да нараства с около 4% годишно.

Основните компоненти на БВП показват структурата на латвийската икономика през годините преди, по време на и след излизането от рецесията. Кризата води до сериозен спад в потреблението, намаляване на износа и нарастване на несигурността сред бизнеса. През 2009 г., когато се наблюдава и най-дълбоката рецесия на икономиката, крайното потребление е със 17,7% по-ниско от това през предходната година, инвестициите в основен капитал спадат с 37,4%, износьт на стоки и услуги се свива с 13,1%, а вносът – с 31,7%.

Ръст на БВП и основните компоненти – Латвия (% в реално измерение)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013*	2014*
Крайно потребление	5,6	7,6	9,6	17,6	12,2	-4,2	-19,4	-0,2	4	4,4	3,4	3,7
Инвестиции в основен капитал	12,3	23,7	23,5	16,3	7,9	-13,8	-37,4	-18,1	27,9	8,7	6,9	8,1
Износ на стоки и услуги	5,2	9,4	20,3	6,4	11,6	2,4	-13,1	12,5	12,4	9,4	4,6	6,2
Внос на стоки и услуги	12,9	16,9	14,4	19,6	16,4	-10,2	-31,7	11,8	22,3	4,5	5,5	7,2
Ръст на БВП	7,7	8,8	10,1	11	10	-2,8	-17,7	-1,3	5,3	5	3,8	4,1

Източник: Евростат

Бележка: * Прогнозни данни

След подема на икономиката през 2011 година правителството отново започва да увеличава публичните разходи и страната все още не може да се отърси от спиралата на бюджетните дефицити. През най-тежката за икономиката 2009 г. приходите се свиват до

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

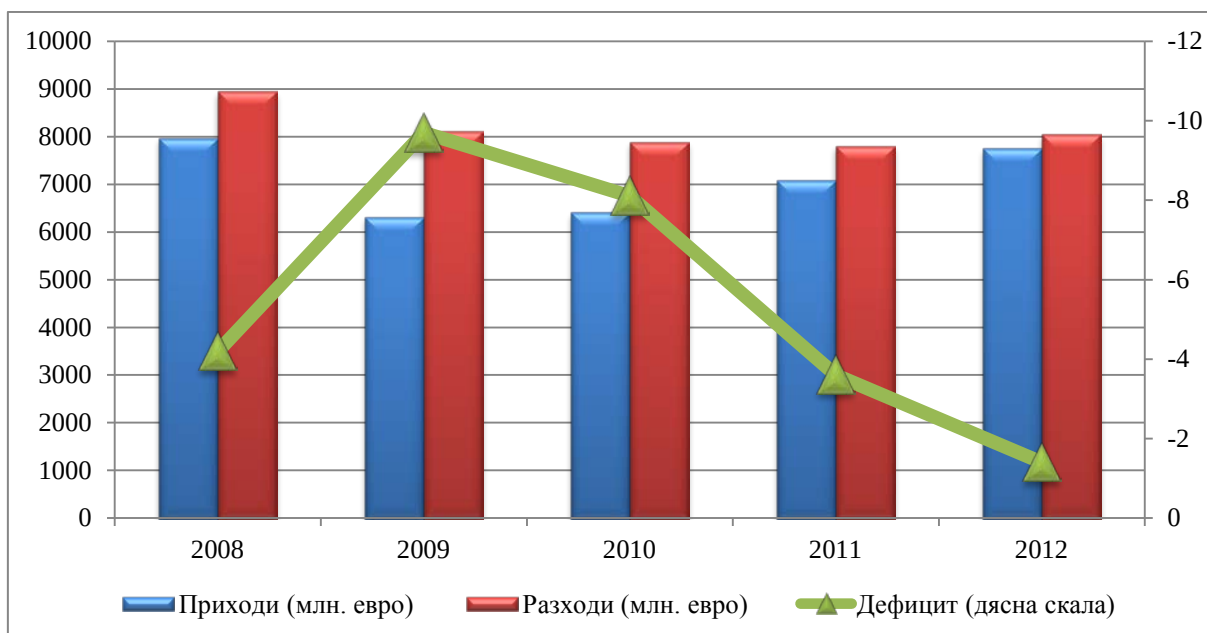
Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

6 321,3 млн. евро, а разходите остават на сравнително високо ниво от 8 239,5 млн. евро, което води до дефицит в размер на 9,7% от БВП. Същата година Европейският съвет започва процедура за Латвия и още четири държави от ЕС заради прекомерния дефицит. До 2012 г. правителството овладява бюджета и дефицитът намалява до 1,4% от БВП, което изпълнява препоръката на Съветът на ЕС за дефицит в рамките на 3% от БВП.

Бюджетни приходи и разходи и дефицит в Латвия 2008-2012 г.

Източник: Централно статистическо бюро на Латвия

Брутна добавена стойност през последните 10 години нараства средно с близо 4%, като през 2008 г., 2009 г. и 2010 г. стойностите са отрицателни (през 2009 г. добавената стойност пада с над 15%). След 2010 тенденцията се обръща и през 2012 г. добавената стойност расте с 4,5%, като очакванията са тези стойности да се запазят и през следващите няколко години. Най-голям дял в образуването на БДС през 2012 г. има групата на секторите „Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети” и „Транспорт и складиране”, като заедно формират близо 30% или около 5 300 млн. евро от БДС за 2012 година. Относително високи са и дяловете на индустрията (близо 20% или 3 700 млн. евро) и преработващата промишленост (15% или 2 800 млн. евро). По време на кризата най-голямо е намалението на БДС в строителния сектор – 35% или 500 млн. евро спад на БДС през 2010 г. спрямо 2009 г.,

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

следван от този на финансовите и застрахователни дейности.

Преките чужди инвестиции в страната забавят ръста си през кризисните години, а латвийската централна банка дори отчита намаление през най-тежката за икономиката 2009 г. след бурния растеж при присъединяването на страната към ЕС. Въпреки това, предприетите от правителството мащабни мерки за строги икономии, както и стабилната монетарна политика, дават резултат и ПЧИ отново започват да се повишават, достигайки дори пика си през последното десетилетие от над 9 млрд. евро през 2011 година. Основният приток на ПЧИ е от Швеция, Холандия и Естония. Основните сектори, към които са насочени инвестициите, са в областта на операциите с недвижими имоти (24%), финансовите услуги (23%), търговията (13%) и производството (12%).

Инвестициите в нефинансови предприятия в Латвия спадат с над 1/3 в периода 2008-2011 година. Най-големи са намаленията в дейностите, доминирани от държавата, заради предприетата фискална консолидация, както и при операциите с недвижими имоти (където се наблюдава 58% спад през 2011 спрямо 2008 г., когато инвестициите в недвижими имоти доминираха над тези в останалите сектори). Единственият значим ръст при инвестициите е в областта на производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия (33,5%), въпреки че през 2009 година, когато икономиката се срива, инвестициите в този сектор също се свиват рязко.

Инвестиции в нефинансови предприятия по икономически дейности (NACE REV.2) - в постоянни цени от 2011 г., млн. евро

	2008	2009	2010	2011
Селско, горско и рибно стопанство	241,5	135,5	162,1	258,0
Добивна промишленост	29,1	24,1	24,0	29,5
Преработваща промишленост	827,0	387,7	409,2	579,5
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	341,1	170,6	250,7	455,5
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване	184,4	169,3	55,9	80,8
Строителство	700,8	377,8	252,1	305,8

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	526,7	283,6	209,0	269,6
Транспорт, складиране и пощи	602,9	336,7	364,0	539,1
Хотелиерство и ресторантьорство	143,1	47,5	42,1	43,1
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	195,9	142,1	153,8	127,3
Финансови и застрахователни дейности	117,7	52,6	41,5	66,4
Операции с недвижими имоти	989,3	791,3	455,6	419,2
Професионални дейности и научни изследвания	110,4	86,8	58,3	52,8
Административни и спомагателни дейности	156,5	57,8	47,1	72,1
Държавно управление	831,8	892,6	458,7	534,1
Образование	81,5	39,3	46,5	78,0
Хуманно здравеопазване и социална работа	130,8	112,8	77,0	100,9
Култура, спорт и развлечения	116,5	45,2	37,1	31,0
Други дейности	17,5	7,5	9,2	6,1
ОБЩО	6345,0	4160,9	3154,2	4048,8

Източник: Централно статистическо бюро на Латвия

През годините на растеж инфлацията нараства значително, което допълнително влошава тежкото положение, в което изпада Латвия по време на световната икономическа и финансова криза. При стабилни нива на инфлацията под 3% на годишна база до 2003 година, през 2008 г. ценовото равнище в Латвия нараства с над 15%. След срива на икономиката през 2010 г. дори има дефлация в размер на 1,1%.

През 2011 г. инфлацията достига 4,4% , а през 2012 г. се забавя до растеж от 2,3% като процент спрямо индекса на потребителските цени от предходната година. Основна причина за това е благоприятната динамика на цените на храните и енергийните стоки на международните пазари.

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

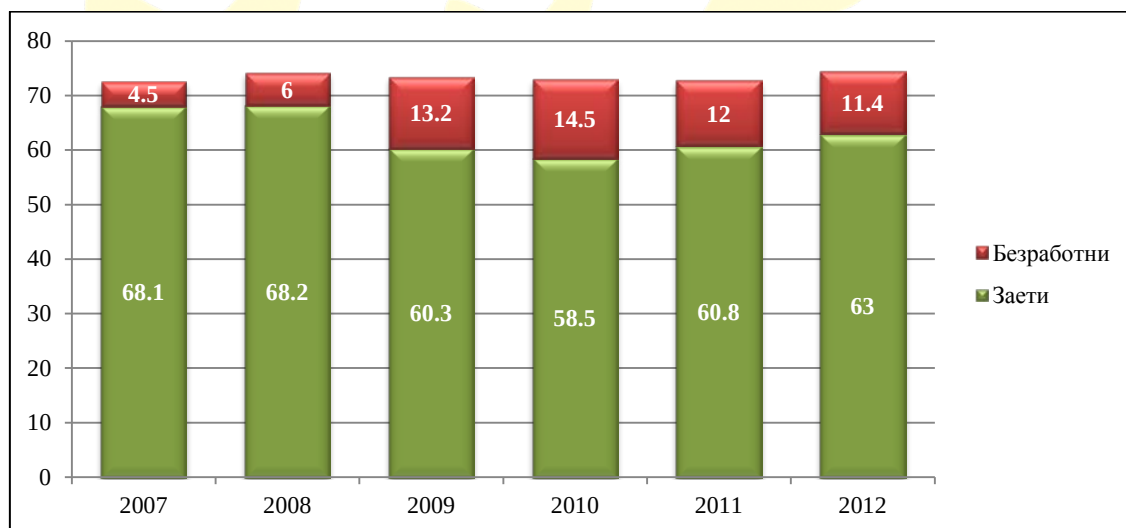
Инфлация на база индекс на потребителските цени в Латвия, 2000-2012 г., %, средногодишно

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Инфлация на годишна база	2,6	2,5	1,9	2,9	6,2	6,7	6,5	10,1	15,4	3,5	-1,1	4,4	2,3

Източник: Централно статистическо бюро на Латвия

Преди кризисните години заетостта в Латвия нараства стабилно, но в разгара на кризата проблемите в едни от най-големите сектори на икономиката водят до сериозно намаляване на заетостта. По данни на Евростат в периода 2008-2012 година заетите намаляват с над 250 хиляди.

Заетост и безработица при активното население на възраст 15-64 години (%)

Източник: Централно статистическо бюро на Латвия

Заетостта през най-неблагоприятната 2010 г. се свива до 58,5% от активното население на 15-64 години, което е с близо 10 процентни пункта по-ниско от нивото на заетост в предкризисната 2007 година. Паралелно с това безработицата се увеличава и достига до

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

14,5%, което представлява най-високата безработица в Латвия за последните 15 години.

Най-засегнат от кризата е пазарът на труда в сектора на строителството, където в периода 2008-2012 г. заетите намаляват наполовина или над 66 хиляди души губят работата си. Огромен е и спадът на заетостта в търговията и операциите с недвижими имоти – съответно с 32,9% и 26,1% и общо 76 хиляди по-малко заети. Всъщност търговията е секторът с най-много загубени места – през 2008 г. близо 210 хил. души са се занимавали с търговия, а през 2012 г. техният брой намалява до 140 хил. души, което е близо 70 хиляди загубени работни места за пет години.

С около ¼ намаляват заетите в преработващата промишленост между 2008 и 2012 г., а над 20% спад на заетостта има в секторите „Селско, горско и рибно стопанство”, „Хотелиерство и ресторантьорство”, „Държавно управление”.

Единственият ръст на заетите се наблюдава в сектора „Административни и спомагателни дейности” – близо 30% или 8,4 хиляди повече заети през 2012 спрямо 2008 година.

Спадът в заетостта в Латвия е доста по-сериозен от този в останалите европейски страни – близо 16% в Латвия при 0,8% спад в ЕС. В ЕС-27 строителството също е най-засегнатият от кризата сектор, но спадът за последните пет години е малко над 15%. Нещо повече – в 10 от 19-те икономически дейности през 2012 г. има ръст на заетите спрямо 2008 година. Той е най-висок в сектора на хуманното здравеопазване и социалните дейности – 7%.

Заети по икономически дейности 2008 и 2012 година - Латвия

Дейности	2008, хил. души	2012, хил. души	Промяна, хил. души	Промяна, %
Селско, горско и рибно стопанство	88,3	68,4	-19,9	-22,5
Добивна промишленост	3,1	3,0	-0,1	-3,2
Преработваща промишленост	159,8	120,6	-39,2	-24,5
Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива	14,8	12,2	-2,6	-17,6
Доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и	8,7	7,0	-1,7	-19,5

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

възстановяване				
Строителство	128,5	62,2	-66,3	-51,6
Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети	209,7	140,7	-69,0	-32,9
Транспорт, складиране и пощи	82,9	69,5	-13,4	-16,2
Хотелиерство и ресторантьорство	33,3	26,3	-7,0	-21,0
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения	23,6	21,9	-1,7	-7,2
Финансови и застрахователни дейности	21,6	18,5	-3,1	-14,4
Операции с недвижими имоти	27,6	20,4	-7,2	-26,1
Професионални дейности и научни изследвания	38,6	34,4	-4,2	-10,9
Административни и спомагателни дейности	30,1	38,5	8,4	27,9
Държавно управление	67,3	53,3	-14	-20,8
Образование	88,0	86,8	-1,2	-1,4
Хуманно здравеопазване и социална работа	52,5	47,4	-5,1	-9,7
Култура, спорт и развлечения	24,3	19,6	-4,7	-19,3
Други дейности	21,0	18,7	-2,3	-11,0

Източник: Евростат

3.2 Институционално устройство

Политиката в сферата на трудовите и осигурителни отношения в Латвия се осъществява чрез работата на няколко ключови институции. Основна роля за изработването и прилагането на политиките и програмите по отношение труда, осигуряването и свързаните с тях права и задължения играе Министерството на социалните грижи, а няколко други институции са натоварени с конкретни задачи в тези области.

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Министерство на социалните грижи ([Labklajibas Ministrija](#))

Министерството на социалните грижи е водещата институция на държавната администрация в областта на труда, социалното осигуряване, детските и семейни права, както и равните права на хората с увреждания и равенството на половете.

Министерството съблюдава прилагането на справедливи трудови правоотношения, здравословни и безопасни условия на труд, равенство между половете.

Работата на Министерството на социалните грижи е насочена в четири направления:

- 1) Обезщетяване при загубен доход в случай на социален риск. Тук се включва основно осигуряването на заместващ доход в случай на пенсиониране, инвалидност, майчинство, болест или безработица.
- 2) Финансова подкрепа за конкретни групи от населението чрез помощи за семействата с деца, лица с увреждания, възрастни хора, деца, лишени от подкрепа, на участвалите в ограничаването на последствията от аварията в Чернобилската ядрена електроцентрала.
- 3) Мерки за гарантиране и прилагане на социални права. Включва повишаване на конкурентоспособността и качеството на работната сила и намаляване на безработицата. Освен това министерството следи за спазването правата на работниците и служителите на законна, безопасна и безвредна работна среда, както и намаляване на незаконното наемане на работа.
- 4) Планиране и контрол на изпълнението на политиката в социалната област. Важно е да се отбележи, че една от основните задачи на министерството е да прилага ефективни и ориентирани към резултатите политики в ресорните си области.

Министерството на социалните грижи е институцията, която отговаря за прилагането на мерките, съфинансирани от фондовете на Европейския съюз. В областта на социалните грижи съществува подкрепа по линия на Европейския социален фонд и Европейския фонд за регионално развитие.

Министерството на социалните грижи работи в съответствие със Закона за държавната администрация и правилника за устройство и функциониране на Министерството на социалните грижи.

Министерството на социалните грижи ежегодно публикува социален доклад, който се използва като източник на информация за развитието на системата за социална защита в

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Латвия. Чрез оценка и анализ на текущите процеси в страната министерството цели да идентифицира различни проблеми в трудово-осигурителните отношения, както и да предложи възможни решения за справяне с тях.

По-скорошни дейности на Министерството на социалните грижи са предложения за изменения и допълнения в законите, които регулират трудовото и осигурителното право, разработване на критерии за промяна на минималната работна заплата в Латвия, предложения за промяна на класификацията на професиите, предложения за подобряване на социално-осигурителната система.

Държавна агенция по заетостта ([Nodarbinātības valsts aģentūra](#))

Държавната агенция по заетостта е държавен административен орган под ръководството на Министерството на социалните грижи, който изпълнява държавната политика за намаляване на безработицата и увеличаване на заетостта, както и разработва програми за хора, търсещи работа и такива, при които има риск от изпадане в безработица. Административната структура на Агенцията е съставена от департамент, 28 филиала и 3 центъра за обслужване на клиенти в Латвия.

Основните задачи на Държавната агенция по заетостта (в съответствие със Закона за подкрепа на безработните хора и хората, търсещи работа) са да:

- подготвя предложения за развитието и изпълнението на държавната политика в областта на заетостта;
- изготвя краткосрочни прогнози за пазара на труда;
- регистрира безработните и търсещите нова работа;
- съдейства на безработните и търсещите работа, както и на икономически неактивните граждани да станат част от пазара на труда;
- организира сътрудничество и взаимен обмен на информация между Държавната агенция по заетостта и работодатели, както и списък със свободните работни места, изготвен от работодателите;
- информира за незаети работни места, предоставени от работодателите, както и относно правата и задълженията на безработните и търсещите работа;
- организира диалог между безработни и хора, търсещи работа, от една страна, и работодатели, от друга, за да намали безработицата;

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- организира и прилага активни мерки за повишаване на заетостта и превантивни мерки, за да намали безработицата;
- предоставя безплатни консултации за кариерна реализация на безработни, хора, търсещи работа и други, като в същото време ги подпомага в процеса на ориентиране за намиране на подходяща дейност и отговаря на въпроси, свързани с преквалификацията;
- събира нужната информация за кариерните консултации, както и информация, свързана с възможности за образование;
- развива нови и подобрява вече съществуващи методи за кариерни консултации, както и предоставя съдействие при тяхното изпълнение;
- надзирава и дава лиценз на фирми, които предоставят услуги за намиране на работа (с изключение на работни места на смени);
- участва в проекти за развитие и изпълнение на спогодби за международно сътрудничество, както и други проекти за сътрудничество с цел да се намали безработицата и да се насърчат заетостта, кариерните консултации и мобилността на работната сила;

Държавната агенция по заетостта води детайлни статистики, свързани с пазара на труда и изготвя редица публикации, които служат на държавата, работната сила и работодателите за ориентиране и консултиране. Освен това Агенцията поддържа огромна база данни за свободните работни места на пазара, осъществява обучения, предоставя правни консултации.

Държавна инспекция по труда ([Valsts darba inspekcija](#))

Държавната инспекция по труда е държавна институция пряк, подчинена на Министерството на социалните грижи. Правният статут, функциите, задачите и оперативните дейности на инспекцията са определени в Закона за държавната инспекция по труда, приет на 19 юни 2008 г. Държавната инспекция по труда е единствената държавна институция, която провежда изпълнението на политика в областта на трудовите правоотношения, безопасността и здравето на работното място.

Мисията на Държавната инспекция по труда е, чрез съблюдаване на законите в областта на трудовите правоотношения и безопасността на работното място, да създава и поддържа сигурна и здравословна работна среда и подходящи правни отношения. Крайната цел е да се намалят пострадалите и жертвите на инциденти на работното място. Инспекцията публикува

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

ежегодни доклади за работата си.

Основните функции на Държавната инспекция по труда са да:

- наблюдава и контролира спазването на изискванията на нормативните актове, свързани с трудовоправните отношения и безопасността и здравето на работното място;
- контролира изпълнението на задълженията на работници и работодатели, заложи в индивидуалните и колективните трудови договори;
- предоставя безплатни консултации за работодатели и работещи относно трудовоправните отношения и безопасността и здравето на работното място.

Държавна осигурителна агенция ([Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra](#))

Държавната осигурителна агенция е държавна институция под ръководството на Министерството на социалните грижи и чиито функции обхващат сферата на социалните осигуровки и услуги.

Основните задачи на Агенцията включват:

- управление на бюджета на социалното осигуряване;
- регистриране на социално осигурените лица и техните вноски;
- предоставяне на услуги, свързани със социалното осигуряване и социалното подпомагане на населението – безвъзмездни средства, изчисляване, преизчисляване и изплащане на пенсии, социални помощи и добавки;
- предоставяне на индивидуални консултации на гражданите относно социалните осигуровки и услуги;
- информиране на обществото за актуални въпроси, свързани със социалните осигуровки;

Държавна медицинска комисия за оценка на здравето състояние и работоспособността ([Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija](#))

Държавната медицинска комисия за оценка на здравето състояние и работоспособността е държавна институция под ръководството на Министерството на социалните грижи, която извършва експертизи за нетрудоспособност в Република Латвия.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Основна задача на тази експертиза е да оценява границите на индивидуалните физически или психически способности, както и възможността за социална интеграция.

Експертизата за нетрудоспособност се извършва в 11 отдела на комисията, които обслужват гражданите по региони и болести.

Министерство на финансите ([Finanšu ministrija](#))

Министерството на финансите на Латвия е водещата правителствена институция във финансовия сектор, която разработва фискалната политика на държавата. Сред основните задачи на министерството са разработването и прилагането на политики относно:

- държавния бюджет и финансовото управление
- митническите въпроси
- данъчните системи
- държавна подкрепа на бизнеса

Към Министерството на финансите оперират Държавната хазна, Агенцията за централно финансиране и договаряне, Държавната служба по приходите, Инспекцията по лотариите и хазарта и Бюрото за наблюдение на обществените поръчки.

Държавна служба по приходите ([Valsts Ienemumu Dienests](#))

Функциите на Държавната служба по приходите (ДСП) са разписани в Закона за Държавната служба по приходите.

Държавната служба по приходите е административен орган под прякото ръководство на министъра на финансите. Службата събира държавните данъци, такси и други задължителни плащания, определени от държавата на територията на Латвия, както и данъците, таксите и другите задължителни плащания за бюджета на ЕС. Държавната служба по приходите прилага и митническата политика.

Основните задачи на Държавната служба по приходите са:

- гарантиране на събираемостта на държавните данъци, мита, такси и други плащания, включени в бюджета на Република Латвия и в този на ЕС;

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- участие в разработването на политики в областта на митническите въпроси, данъците и административните такси и разкриване на нарушения на закона в областта на държавните приходи и политиките, свързани с тях;
- предотвратяване и разкриване на престъпления в областта на данъците, таксите и другите задължителни плащания, определени от държавата;
- гарантиране на изпълнението на нормативните актове, регулиращи движението на стоки, подлежащи на облагане с акциз;
- да осъществява надзор на организациите, регистрирани в обществена полза съгласно Закона.

Службата по приходите разработва и публикува стратегии за развитие, осъществява дейност по превенция на корупционни практики, включително планове и стратегии за борба с корупцията, както и годишни доклади за работата си.

Национален съвет за тристранно сътрудничество

Значителна роля при формирането на политиките, ориентирани към пазара на труда в Латвия, играе **Националният съвет за тристранно сътрудничество**. Неговата цел е да осигури и насърчи сътрудничеството между правителството, работническите и работодателските организации на национално ниво. Този съвет се стреми към разрешаване на социални и икономически проблеми по начин, приемлив за всички страни. Наред с представители на правителството, националният съвет за тристранно сътрудничество на Латвия включва Конфедерацията на работодателите на Латвия¹¹ и Конфедерация на свободните синдикати на Латвия¹².

Към 7 ноември 2013 г. в страната са регистрирани 211 синдикални организации, от които 192 са активни.¹³ В момента в тях членуват малко повече от 100 хил. души, при близо 275 хиляди през 1995 г.

Основните функции, които се осъществяват чрез тристранен диалог, са:

¹¹ „Latvijas Darba Devēju Konfederācija” (LDDK) обединява 63 браншови и регионални асоциации и федерации. През 2013 г. членовете на конфедерацията наемат над 40% от всички работещи в Латвия при едва 20% през 2004 г.

¹² „Latvijas Brīvo Arodbiedrību Savienība” (LBAS) е най-голямата неправителствена организация в Латвия, която защитава интересите на членуващите в нея профсъюзи и техните членове.

¹³ Официалният регистър на синдикалните организации в Латвия е достъпен на <http://www.ur.gov.lv/?a=1104>

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- преглед на предложения за концепции, програми и нормативни документи, както и на промени в държавния бюджет по въпросите на труда;
- участие в подобряване на законодателството в областта на закрилата на труда, трудовоправните отношения и равните възможности;
- преглед на предложенията в докладите на правителството за изпълнение на международни задължения в областта на закрилата на труда, трудовоправните отношения и равните възможности, както и разработване на становища по тези въпроси;
- информационна дейност по трудовите и осигурителните отношения чрез социалните партньори и техните организации на регионално равнище.

На заседанията на НСТС се разглеждат проекти на нормативни актове и се отправят предложения по отношение на данъчното законодателство, структурните фондове на ЕС и други въпроси в областта на икономиката, финансите, трудовото право, социалното осигуряване и социалните осигуровки.

Заседанията се свикват и ръководят от министър-председателя, а секретариатът на НСТС функционира като структура към държавната администрация.

3.3 Обобщено описание на трудовото и осигурителното законодателство

Реформите на трудовото законодателство в Латвия стартират през 1990 г., с което дотогавашният съветски модел на уреждане на трудовите и осигурителните отношения се променя под влиянието на актуални международни течения. През последните две десетилетия промените са свързани най-вече с членството на страната в ЕС (транспонирането на европейски директиви и практики). В допълнение, силно негативните последици от последната световна финансова и икономическа криза върху страната предизвиква предприемането на редица промени в трудовото законодателство.

Основни елементи и характеристики на трудовото законодателство

Основните нормативни актове, уреждащи трудовоправните отношения в страната, са конституцията на страната („Satversme”) и Кодексът на труда („Darba likums”), който е в сила от 1 юни 2002 г. Изработването на сегашния кодекс започва още през 1997 г. и отнема 4 години, като впоследствие той е изменян няколко пъти. Законът е разделен на 4 части, съдържащи 35 отделни глави:

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- ⇒ първата част (глави 1-4) определя общите положения (системата на латвийското трудово право, основните принципи, на които се базира, условията за представителност на работниците, взаимодействието на националните трудовоправни разпоредби с тези на международното трудово законодателство и др. основни положения);
- ⇒ втората част (глави 5-8) е посветена на колективното трудово договаряне (процедури за влизане в сила на колективните трудови договори (КТД), техните ефекти, сила и обхват, както и начините на уреждане на споровете);
- ⇒ третата част (глави 9-30) разглежда трудовите договори и техните характеристики (механизми за сключване на трудови договори, определяне на тяхната продължителност, задълженията на служителите и работодателите, формирането и изплащането на трудови възнаграждения, процедурите за промяна и прекратяване на трудови договори и много други трудовоправни разпоредби);
- ⇒ четвъртата част (31-35) урежда работното време и времето за почивка (отпуски, почивки, както и общи условия за продължителност на работното време).

Други нормативни актове, които имат отношение към уреждането на трудовоправните отношения в страната, са: Закон за защита на труда, Закон за трудовите спорове, Закон за стачките, Законът за държавната инспекция по труда, Законът за защита на работниците в случай на несъстоятелност, Законът за синдикатите, Законът за работодателските организации и техните асоциации, Законът за подпомагане на безработните лица и лицата, търсещи работа и др.

Трудов договор

Трудово правоотношение между работодател и наето лице възниква по силата на сключен трудов договор. Формата и спецификата на трудовите договори се определят в съответствие с третата част от Кодекса на труда (КТ). Посредством договора наетото лице се задължава да изпълнява определена дейност, а работодателят се задължава да плаща съответното възнаграждение, както и да осигурява здравословни условия на труд.

Форма на трудовите договори

Трудовият договор се сключва в писмена форма. Когато поне една от страните по договора е започнала да изпълнява задълженията си, договор, който не е в съответствие с изискването за писмена форма, придобива същите правни последиствия като писмен договор

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

(чл. 41 от КТ). По силата на чл.41, ал.1 от КТ, работникът може да изисква привеждането на трудовия договор в писмена форма. С добавянето на чл.41, ал. 3 на 4 март 2010 г.¹⁴, ако не е сключен трудов договор в писмена форма и работодателят и работникът не могат да докажат продължителността и характера на трудовото взаимоотношение, се счита, че работникът е бил нает за 3 месеца при минимална работна заплата.

Продължителност

По принцип трудовите договори се сключват за неограничен период от време (чл. 43 от КТ). В ограничен брой случаи е позволено сключването на временни трудови договори по силата на чл.44 от КТ. Срочните трудови договори трябва да включват крайния срок на трудовото правоотношение или условията, които определят дали съответната дейност е била извършена (чл. 44, ал. 4 от КТ). Чл. 44, ал.6 от КТ на Латвия хармонизира латвийското право с Директива 1999/70/ЕС за срочната работа. Според Закона за труда за работниците на срочен трудов договор важат същите клаузи като тези за работниците на постоянен такъв.

Срокът, записан в срочен трудов договор, не може да надвишава три години, а ако договорът е за сезонна работа, срокът не може да надвишава 10 месеца в рамките на една година. Страните по трудовия договор могат да се споразумеят за изпитателен срок, не по-дълъг от три месеца (чл. 46 от КТ). Изпитателен срок не може да бъде определян за лица под 18 години.

Прекратяване

Трудов договор може да се прекрати по инициатива на работодателят или наето лице при изтичане на срока, ако договорът е срочен, по взаимно съгласие на работодателят и наето лице или по искане на трета страна. Държавната инспекция по труда („Valsts Darba inspekcija”) може да изиска прекратяване на трудов договор, сключен с непълнолетен, ако условията на труд застрашават сигурността или здравето му.

Работодателят може да връчи писмено известие за прекратяване на трудов договор в следните случаи (чл. 101 от КТ):

- наетото лице е нарушило договора, извършило е незаконни действия по време на работа или е нарушило морални принципи и действията му са несъвместими с продължаване на трудовото правоотношение;

¹⁴Изменението е публикувано в държавния вестник на Латвия ("[Latvijas Vēstnesis](#)", 47 (4239), 24.03.2010).

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- наетото лице е под влияние на алкохол, наркотици или други токсични вещества по време на работа, или е застрашило сигурността и здравето на околните;
- наетото лице няма необходимите компетенции, за да извършва работата, за която е сключен договорът, или не е в състояние да изпълнява задълженията си заради здравословното си състояние, което е потвърдено от лекар;
- намаляване броя на наетите лица;
- ликвидация на работодателя (юридическо лице);
- поради временна нетрудоспособност наетото лице не може да полага труд за повече от 6 месеца в рамките на една календарна година или една година в рамките на три календарни години, при условие че не става дума за отпуск по майчинство или нетрудоспособност, предизвикана от трудов инцидент или получена в хода на изпълнение на служебните задължения.

Наетото лице също има право да прекрати трудовия договор с едномесечно предизвестие, ако в договора не е определен друг срок.

Преди връчване на предизвестие за прекратяване на трудов договор работодателят е длъжен да провери дали наетото лице е член на профсъюз (чл. 101, ал. 6 от КТ). Работодател не може да връчи предизвестие на наето лице, което е член на профсъюз, без предварителното съгласие на съответния профсъюз. Изключение от тази забрана прави прекратяването на трудов договор по време на изпитателния срок или по следните причини:

- наетото лице е под влияние на алкохол, наркотици или други токсични вещества по време на работа
- връщането на работа на лице, което преди е изпълнявало същата работа
- ликвидация на работодателя (юридическо лице)

По време на изпитателния срок и работодателят, и наетото лице имат право да прекратят трудовия договор с тридневно писмено предизвестие и не е необходимо да посочат причината за прекратяването (чл. 47, ал. 1 от КТ).

Когато работодател възнамерява да направи масови съкращения, трябва да започне своевременно преговори с представители на наетите лица, които имат за цел намаляване на неблагоприятните последствия от мярката. Минимум 60 дни преди издаването на заповед за уволнение работодателят трябва да уведоми за това Държавната служба по заетостта.

В рамките на един месец от получаването на известие за уволнение наетото лице може

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

да го обжалва (чл. 122 от КТ). При липса на правно основание за уволнение или при неспазване на процедурите наетото лице може да бъде върнато на работа със съдебно решение и в такъв случай му се полага обезщетение за времето, когато принудително е отсъствало от работа вследствие на уволнението (чл. 126 от КТ).

Възрастови ограничения

Кодексът на труда (чл. 37) забранява наемането на постоянна работа на лица под 15-годишна възраст или на такива, които до 18-годишна възраст не са придобили начално образование. Изключения съществуват при децата на поне 13-годишна възраст, които с писмено разрешение на единия родител (или настойник) могат да извършват „лека работа” в извънучебни часове, без това да засяга безопасността, здравето и развитието им.

КТ предвижда деца до 13-годишна възраст да могат да бъдат наемани в културни, художествени, спортни и рекламни дейности с разрешение от страна на единия родител (настойник) и на Държавната инспекция по труда. Условието е тази заетост не вреди на безопасността, здравето и развитието на детето.

Специална регулация съществува и за юношите (между 15 и 18 години), които не трябва да работят в условия, които са свързани с риск за тяхната безопасност, здраве и развитие. Държавата определя онези работни места, в които е забранено наемането на работа на юноши и изключенията, когато е разрешена такава работа във връзка с тяхното обучение.

С оглед защита на младите работници, работодателите им са задължени да информират родителите на детето за оценката на риска на работната среда и защитните мерки, които трябва да се вземат. Лицата под 18 години трябва поне веднъж годишно да преминават медицински прегледи и задължително да преминат такъв преди наемане на работа.

Колективно договаряне

Колективните трудови договори обхващат около 34% от населението, а 13% от работниците са членове на синдикални организации, като повечето от тях са в публичния сектор.

Кодексът на труда (глави 5-8) предвижда включването на въпроси като работното възнаграждение, защитата на работниците и спецификата на осигурителните отношения в колективните трудови договори. Поради тази причина тези договори могат да се разглеждат като източници на трудовото законодателство до степента, до която тези споразумения

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

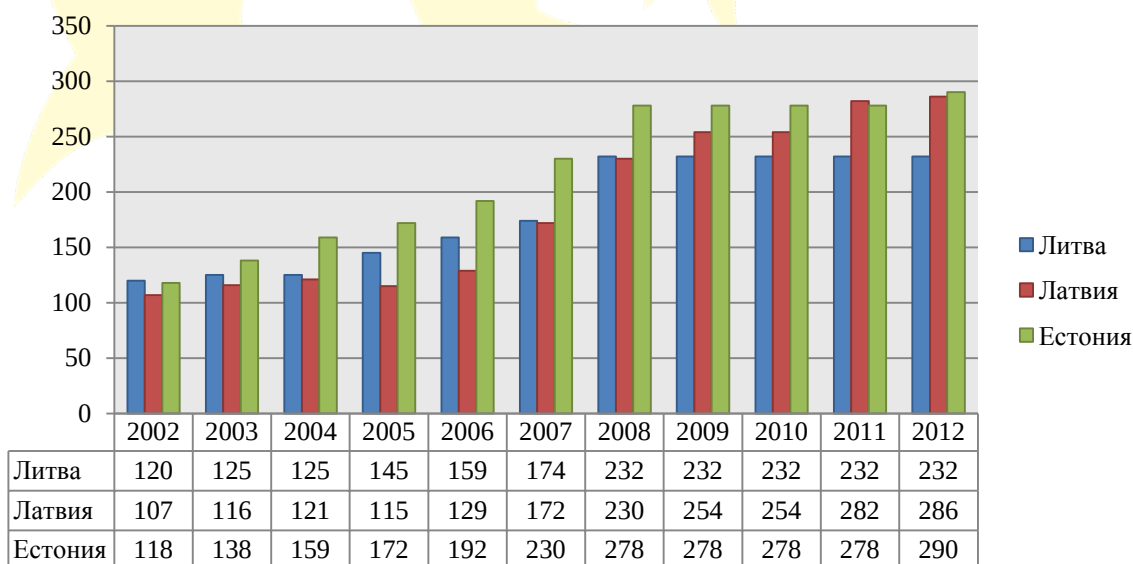
Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

изразяват взаимното съгласие на двете страни и доколкото въпросите, обхванати от тях, са дерогирани със закон. В огромната си част КТД в Латвия обхващат работници и работодатели от публичния сектор.

Според разпоредбите на чл.18, ал. 4 от Кодекса на труда, ако членовете на организация или асоциация от работодателски организации, които наемат над 50% от работещите в даден сектор и са свързани с над 60% от предоставените услуги или продажби на стоки в сектора, достигне до споразумение със синдикатите на работниците от съответния сектор, последното се разпростира и върху останалите работодатели и работници в сектора след публикуването му в Държавния вестник на Латвия („Latvijas Vēstnesis”). Отделни работодатели и техните работници могат да се отклоняват от разпоредбите на важащите за тях КТД, единствено ако дерогацията води до по-добри условия за работниците.

Трудово възнаграждение и минимална работна заплата

Общите условия за определяне на трудовото възнаграждение са регламентирани в чл.17 от КТ на Латвия, като чл.61 въвежда понятието минимална работна заплата. Според чл.61 от КТ на страната, минималната работна заплата се определя с решение на Министерския съвет.

Минимална месечна работна заплата в Прибалтийските страни (2002-2012), евро

Източник: Статистически институти на Литва, Латвия и Естония; Евростат

От 2011 г. насам нивото на минималната месечна работна заплата е страната 200

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

латвийски лати (282 евро). От 2014 г. размерът ще бъде увеличен до 225 лати (320 евро). В периода от 2002 до 2007 г. минималната работна заплата в Латвия е най-ниската от всички Прибалтийски републики. От 2009 г. насам нивото и е по-високо от това в Литва.

Минималният размер на почасовото възнаграждение през 2013 г. е 1,203 лати. В същото време, минималното почасово заплащане за поставени в риск лица и непълнолетни лица е 1,375 лати¹⁵. От 1 януари 2014 г. размерът на минималното почасово заплащане в тези две групи ще е съответно 1,359 и 1,554 лати на час.

Допълнително трудово възнаграждение

Чл. 65 и 66 от КТ на Латвия дерогират определянето на размера на допълнителното трудово възнаграждение на страните по трудовия договор или КТД. В същото време неотменно право на такова трудово възнаграждение имат:

- работещите през нощта (чл. 67 от КТ) – допълнително заплащане в размер на не по-малко от 50% от определеното за съответната позиция почасово заплащане
- работещи извънредно (чл. 68 от КТ) – допълнително заплащане в размер на не по-малко от 100% от определеното за съответната позиция почасово заплащане

И в двата случая, при наличие на КТД могат да бъдат установени по-благоприятни условия за работниците.

Работно време, време за почивка и отпуски

КТ на Латвия съдържа отделна част (гл. 31-35), регулираща работното време, времето за почивка и организацията им. Латвийското законодателство разделя служителите на три категории – служители, изложени на риск¹⁶, служители под 18-годишна възраст и други служители. На служителите под 18-годишна възраст не се позволява да работят повече от 7 часа в денонощието или общо 35 часа в седмицата. Равните права на работещите на пълен и работещите на непълен работен ден се гарантира от чл.134, ал. 2.

Разпоредбите на чл.130, ал.1 от КТ определят работното време като периода, прекаран в работа от началото до края на работния ден, изключвайки почивките. В законодателството са

¹⁵ Според чл.63, ал.1 от КТ нивото на месечната работна заплата за тази група не може да е по-ниско от месечната работна заплата за останалите работещи. Това налага увеличаването на почасовата ставка.

¹⁶ След измененията в КТ от 4 март 2010 г. словосъчетанието „служители, изложени на специфичен риск” в чл.131, ал.3 от КТ се заменя със „служители, чиято работа включва специфичен риск”.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

дефинирани три вида работно време: (1) пълен работен ден, (2) непълен работен ден и (3) кратък пълен работен ден.

Според чл.131 от КТ, пълният работен ден не може да е по-дълъг от 8 часа в денонощието. Стандартната работна седмица се състои от 5 дни и времето, изработено през този период, не трябва да надвишава 40 часа. Според ал.2 от чл.131, е възможно работното време в отделните дни да варира, но не с повече от 1 час. Така например, служителят може да работи 9 часа в един от работните дни, но това означава, че трябва да работи 7 часа в някой друг от тях.

Други специфични разпоредби:

- Разпоредбите на чл. 133 позволяват разпростирането на работното време и в рамките на шестдневна работна седмица след постигане на съгласие с представители на работниците;
- Работното време в събота трябва да приключва в по-ранен час, отколкото през делниците;
- Ученици не могат да работят повече от два часа дневно и десет часа седмично по време на учебната година и повече от четири часа дневно и двадесет часа седмично по време на ваканциите.

Работна почивка

Всеки работещ има право на работна почивка, ако работното му време надхвърля 6 часа (чл. 145 от КТ). Почивката не може да бъде по-кратка от 30 минути и трябва да започне преди изтичането на четвъртия час от началото на работния ден.

Ако поради специфичността на длъжността е невъзможно работната почивка да бъде толкова дълга, тя може да бъде разбита на по-малки почивки от минимум 15 минути. Допълнителни условия и възможности за определянето на работната почивка са разписани в чл.145-148 от КТ.

Празници

В Латвия има 13 официални празнични дни, които са и неработни. Според чл.135 от КТ дължината на работния ден преди празници се намалява с поне един час, освен ако в трудовия договор или КТД не е уговорено друго. Ако на служител се наложи да работи на празничен ден, то той трябва да получи друг почивен ден или парична компенсация (чл. 144 от КТ).

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Платен годишен отпуск

Чл. 149 от КТ изисква от работодателите да осигурят на служителите си поне 4 календарни седмици (без да се броят празниците) платен отпуск, като за служителите под 18-годишна възраст този период е цял календарен месец. Отпускът може да бъде разделен на части, но според чл.149, ал.2 една от тях трябва да е поне две последователни, непрекъснати седмици. На практика взимането на тези две седмици отпуск е задължително.

При договорка между работник и работодател е възможно останалата част от платения годишен отпуск да бъде прехвърлена за следващата година. Възможността за прехвърляне на отпуск не важи за лица под 18-годишна възраст, както и за бременни жени или за жени, които са родили преди по-малко от една година. Чл. 149, ал.5 забранява възможността за компенсиране на платения годишен отпуск с материални средства, освен когато трудовите взаимоотношения са били прекратени, а служителят не се е възползвал от правото си на отпуск.

Служителите имат право на платен годишен отпуск (в пълен размер) едва след като са работили поне 6 месеца без прекъсване при съответния работодател. Право на допълнителен платен годишен отпуск имат служители с три или повече деца на възраст под 16 години¹⁷ (три дни) и служители, чиято дейност е свързана със специфичен вид риск (три дни).

В КТД могат да бъдат разписвани и допълнителни възможности за удължаване на платения отпуск като работа на нощна смяна, работа на смени, натрупване на продължителен стаж в съответната компания и др. Право на допълнителен платен годишен отпуск в рамките на 20 работни дни имат и лица, подготвящи се за държавен изпит или подготвящи дипломна работа.

Извънреден труд

За извънредна работа се смята допълнителното време, прекарано в работа след края на 8-часовия работен ден. По принцип извънредният труд трябва да бъде регламентиран в писмено споразумение между двете страни, като изключение се допуска за: 1) спешна обществена нужда, 2) форсмажорни обстоятелства или 3) завършването на неотложна и непредвидена работа за определен период от време.

Ако се наложат шест поредни дни на извънредна работа, работодателят трябва да поиска разрешение от местното подразделение на Инспекцията по труда. Извънредният труд

¹⁷От 2010 г. на допълнителен платен годишен отпуск имат право и служители, които имат деца с увреждания под 18-годишна възраст.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

не може да надхвърля 144 часа в рамките на четири месеца.

Работа през нощта и работа на смени

За нощна работа се смята работа, извършена в часовия период от 22.00 до 6.00 и продължаваща не по-малко от 2 часа (чл. 138, ал. 1 от КТ). За работещ на нощна смяна се счита служител, който работи нощем не по-малко от 50 пъти в годината. Обичайното дневно работно време на тези служители се намалява с един час. При лекарско предписание, че нощният труд уврежда здравето на служителя, работодателят трябва да му осигури заетост през деня.

Основните ограничения по отношение на работата на смените са свързани със забраната за изискване на две последователни смени от работодателя и задължението му да информира работниците за промени в графика поне месец преди те да влязат в сила.

Отпуск по майчинство

Жените имат право на 56 дни отпуск преди раждане и на 56 дена отпуск по майчинство след раждането (този отпуск не включва годишния платен отпуск). Родителски отпуск от максимум година и половина може да се дава както на мъжете, така и на жените (чл. 136) преди детето да навърши 8 години. Този отпуск от година и половина може да се вземе наведнъж или на части според желанията на служителя и се брой за трудов стаж.

Разпоредбите на чл.154 от КТ задължават работодателя да назначи отново жена след изтичането на отпуск по майчинство (на същата или на сходна позиция, но със същите или по-добри условия). От своя страна мъжете, на които се е родило дете, имат право на 10 дни отпуск по бащинство, но не по-късно от 2 месеца след раждането на детето.

Равенство

Според конституцията на Латвия всички хора са равни пред закона. В КТ е записано, че всеки има равни права да работи в безопасна среда с честно възнаграждение. Равнопоставеността важи за всички, независимо от техния пол, раса възраст, религия, цвят на кожата, инвалидност, политически или други убеждения, етнос, сексуална ориентация и др.

Кодексът на труда постановява, че различното третиране на хората е разрешено само в случаи на обосновани предпоставки. Така например, при обявяване на работно място работодателят няма право да поставя условия за пола, възрастта и владението на чужди езици от страна на потенциални кандидати, освен ако последните нямат реално отношение към възможността за заемането на съответната длъжност (чл. 32 от КТ). По време на интервюта за работа, работодателите нямат право да задават въпроси за семейното положение,

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

религиозните убеждения, политическите пристрастия, произхода и други характеристики на интервюирания.

В случай, че работникът смята, че има условия на дискриминация, то работодателят поема тежестта за доказване, че различното третиране е на основата на обективни обстоятелства.

Данъчна система

По оценка на New Direction – The Foundation for European Reform¹⁸, Латвия е една от европейските страни с най-висока реална данъчна тежест върху нетните доходи на физическите лица. През 2012 г. данъчната тежест, включително ДДС, е 48,62% при 37,56% за България.

През 2012 г. 60,3% от общите данъчни приходи на държавата се формират от преки данъци. Приходите от задължителните социални осигуровки представляват 30,9% от общите приходи, а тези от данъка върху доходите на физическите лица – 20,4%. За същата година делът на приходите от преките данъци отбелязва спад от 0,8 процентни пункта спрямо 2009 г. за сметка на дела на приходите от косвени данъци. При косвените данъци в периода 2009-2012 г. най-съществено се увеличава делът на приходите от ДДС.

За периода 2009-2012 г. делът на приходите от социални осигуровки, платени от наетите лица, в общата сума на данъчните приходи се увеличава от 8,7% на 9,6%, делът на тези, платени от работодателите, намаляват от 23,3% на 21,1%, а делът на приходите от социални осигуровки на самонаетите лица остава постоянен – 0,2%.

Данък върху доходите на физическите лица

Обект на данъчни задължения са всички латвийски граждани, включително тези, които работят в чужбина за латвийското правителство, както и хората, които имат постоянно местожителство в Латвия или прекарват поне 183 дни от годината в страната. Данъчната тежест за тези лица се изчислява върху всички приходи (включително тези, придобити извън Латвия), докато чуждестранните граждани трябва плащат данък само върху приходите, придобити в страната.

Данъкът върху доходите на физическите лица (ДДФЛ) в Латвия е пропорционален,

¹⁸ The Tax Burden of Typical Worker in the EU 27, New Direction – The Foundation for European Reform, 2013, p. 9 [достъпно на: <http://newdirectionfoundation.org/documents/public/attachments/TaxLiberationDays2013.pdf>]

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

равен на 24% от общия брутен доход, след приспадането на плащанията за социално осигуряване. ДДФЛ се заплаща върху доходите от заетост, доходите на самостоятелно заетите лица и държавните пенсии. Съществува необлагаем минимум при доходите от редовна заетост и доходите на самонаетите лица. През 2013 г. той възлиза на 45 лати от дохода на самия работещ и 80 лати за всяко регистрирано дете, за което той е отговорен.

Облагат се и приходи от други източници: дивиденди (10%), лихви (10%), авторски и лицензионни възнаграждения (15-40%) и др. В ход е изпълнение на Данъчна стратегия за периода 2011-2014, която предвижда нивото на данъка върху доходите на физическите лица да бъде намалено до 22% през 2016 г.

Социално осигуряване

Със средствата от социалноосигурителните вноски на работниците и работодателите в Латвия се финансира изплащането на пенсиите, обезщетенията за безработица, обезщетенията за майчинство и други социални плащания. Наетите на трудов договор лица са осигурени срещу всички социални рискове, докато самоосигуряващите се лица са осигурени срещу всички социални рискове с изключение на риска от безработица, трудови злополуки и професионални заболявания.

За наетите лица основата, върху която се изчислява вноската за социално осигуряване, е полученият доход преди всякакви удържки. Самоосигуряващите се лица могат сами да изберат нивото на доход, върху който да се осигуряват, но съществува минимален осигурителен праг, който от 2012 г. е на ниво от 200 лати. И за двете групи съществува максимален осигурителен праг, който обаче е временно отменен за периода 2009-2013 г. като антикризисна мярка. За периода 2009-2012 г.¹⁹ делът на наетите лица спрямо общото население на страната спада от 40,3% на 36,8%, а този на самонаетите лица намалява от 1,5% до 0,4%.

Администрирането на услугите в сферата на социалното осигуряване и социалните грижи се осъществяват от Държавната агенция за социално осигуряване („Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra”). Задължителното социално осигуряване е в размер на 35,09% (работодателите заплащат 24,09%, а работниците - 11%) от дохода на физическите лица, като социалноосигурителната основа се изчислява на база brutната заплата на осигурявания се преди приспадането на пропорционалния данък.

От 2001 г. пенсионната система на Латвия включва три стълба. През 2013 г. 26,60% от

¹⁹ Изчисленията са направени на база броят на населението към 1 януари на съответната година.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

облагаемия доход на физическите лица се насочва към системата за пенсионно осигуряване, като 20% от този доход се разпределя между първите два стълба на системата.

Първият стълб стартира през 1996 г. Средствата, които постъпват в него, се използват за изплащането на пенсиите на лицата в пенсионна възраст. Въпреки това се поддържа лична сметка на всяко лице, което е правило плащания към системата, включително лицата, чиито вноски се плащат от държавата (лица в отпуск по майчинство, неработещи хора с увреждания, военни и др.). Част от заплащаните от лицата осигуровки се насочват към втория стълб на пенсионната система.

Вторият стълб на пенсионната система е стартиран на 1 юли 2007 г. Условието за влизане в него е лицето да не е било на възраст над 50 г. към 1 юли 2001 г. Участието на лица на възраст между 30 и 49 години към 1 юли 2007 г. е доброволно, а на тези на възраст под 30 години към тази дата – задължително. По този начин с течение на времето се гарантира поетапното включване на всички работещи във втория стълб. Средствата се инвестират на финансовите пазари с цел извличането на допълнителна доходност и повишаването на размера на бъдещите пенсии. По предварителен сценарий през 2016 г. една трета от размера на задължителните вноски за пенсионно осигуряване на работещите лица би трябвало да се насочват към втория стълб, при една десета през 2006 г.

Разпределение на социалноосигурителните вноски между първия и втория стълб на пенсионната система

Година	Първи стълб	Втори стълб
2001 - 2006	18%	2%
2007	16%	4%
2008	12%	8%
2009-2012	18%	2%
2013-2014	16%	4%
2015	15%	5%
2016	14%	6%

Източник: Държавна осигурителна агенция на Латвия

От 2003 г. насам осигуряващите се могат сами да избират фонда, който управлява средствата им и да го сменят веднъж годишно. На практика участващите във втория пенсионен стълб не заплащат допълнителни социални осигуровки. Разликата е, че нарастваща част от техните осигуровки се насочва към личните им пенсионни сметки във втория стълб, които те имат възможност да управляват преди и след пенсионирането си.

Третият пенсионен стълб дава възможност за допълнително доброволно пенсионно

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

осигуряване на работещите.

Помощи за безработица

Право на помощ за безработица имат лицата с поне една година трудов стаж. До 2013 г. размерът на помощта за безработица се определя в зависимост от продължителността на периода, в който лицето е внасяло осигуровки за безработица, варирайки от 50% от средната заплата за лица, заплащали осигуровки в период от 1 до 9 години, до 65% за лицата, заплащали такива за период над 30 години. От това зависи и продължителността на получаване на обезщетението (между 4 и 9 месеца).

От началото 2013 г. всички новорегистрирани безработни лица получават помощи за безработица в продължение на 9 месеца, като през първите 3 месеца получават пълния обем на съответното обезщетение, през вторите три месеца - 75% от него, а през третите три месеца – 50%. По този начин продължителността на получаване на помощи за безработица между лицата с различна продължителност на трудовия стаж е изравнена, като варира единствено сумата на съответното обезщетение – осигурявалите се по-продължително време получават повече.

Други данъци

Корпоративен данък

От 2004 г. корпоративният данък в Латвия е 15%. Той се начислява върху печалбата на местните юридически лица и печалбата на чуждестранните юридически лица с място на стопанска дейност в Латвия. От 1 септември 2010 г. микропредприятията, отговарящи на определени критерии²⁰ за брой на служители и годишен оборот, могат да изберат да плащат данък микропредприятие вместо корпоративния данък. Неговият размер е 9% от оборота на предприятието и се плаща на тримесечие.

Данък добавена стойност (ДДС)

В Латвия ДДС има две отделни ставки – стандартна и намалена. Намалената се прилага при определени стоки и услуги (лекарства, вестници, енергия и др.). Има също така стоки и услуги, които не се облагат с ДДС. През 2009 г. се увеличават и стандартната, и намалената ставка, съответно от 18% на 21% и от 5% на 10%. Освен това се стеснява обхватът на

²⁰ Наред с други условия, за микропредприятие се счита предприятие, чийто годишен оборот не надхвърля 70 хиляди лати и което в никой момент не наема повече от пет служителя.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

стоките, които се облагат с намалената ставка. През 2011 г. ставките отново се увеличават, респективно на 22% и 12%. От средата на 2012 г. стандартната данъчна ставка се намалява с 1 процентен пункт (до 21%) с цел овладяване на инфлационния натиск и хармонизиране на нивото ѝ с това в другите балтийски държави.

Данък върху недвижимите имоти/Данък собственост

С данък върху недвижимите имоти се облагат разположените на територията на страната сгради и поземлени имоти. До 2009 г. сгради и поземлени имоти, използвани за жилищни цели, не са били обект на този данък. През 2010 г. като антикризисна мярка данъкът е въведен и за тях, а данъчната ставка за сгради и поземлени имоти, които не се използват за жилищни цели, се увеличава. През 2011 г. се увеличава и ставката за сгради и поземлени имоти, използвани за жилищни цели.

3.4 Общ преглед на състоянието на сивата икономика

През последните години са правени множество изследвания, които дефинират, оценяват и анализират размера на сивата икономика в Латвия. Общият преглед на състоянието ѝ показва, че Латвия е сред европейските държави с най-висок дял на сивата икономика.

Изследване²¹ на проф. Friedrich Schneider и A.T. Kearney измерва сивата икономика в европейските страни за периода 2008-2012 г., а авторите правят прогнози за нивото на неофициалната икономика през 2013 година. В изследването анализаторите разглеждат проявленията на недекларирана заетост и укриване на приходи от фирмите, като използват статистическа техника, наречена MIMIC (multiple indicators, multiple causes), за да създадат модел на сивата икономика и да изследват връзките между нея и различни фактори, като например дела на данъчното облагане или размера на осигурителното бреме.

С дял на сивата икономика в размер на 26,1% от БВП за 2012 г. Латвия се нарежда сред страните с най-голямо ниво на нерегламентирана икономика – 25-то място в Европа и 23-то сред страните членки на ЕС. Средното ниво за ЕС е 18,9% от БВП, а с по-високо ниво на сива икономика от това в Латвия отбелязват само четири държави - Естония (28,2%), Литва (28,5), Румъния (29,1%) и България (31,9%).

²¹ A.T.Kerney, Friedrich Schneider: *The Shadow Economy in Europe*, 2013

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

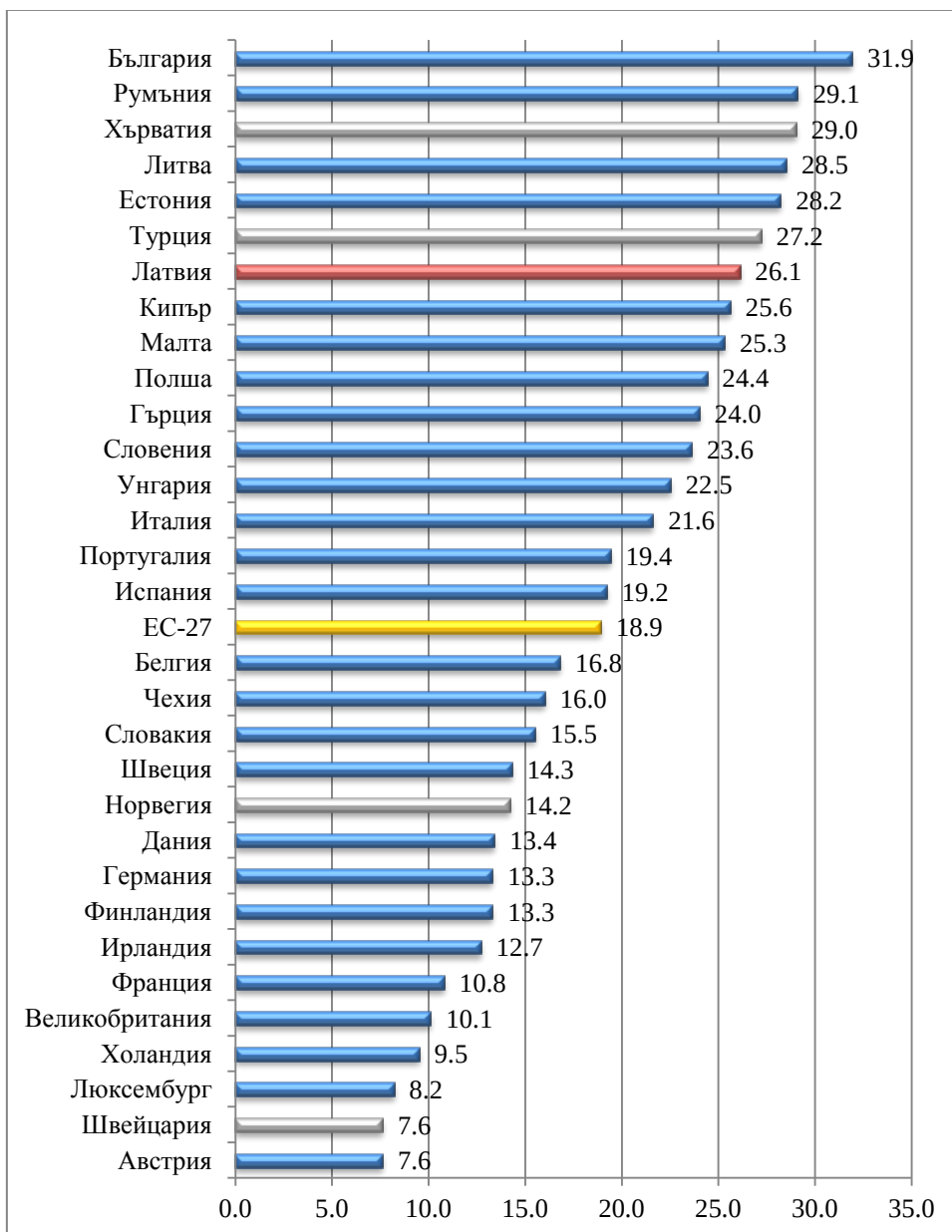

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Дял на сивата икономика от БВП в Европа за 2012 г.

Източник: Eurostat; Prof. Dr. Friedrich Schneider, Johannes Kepler University of Linz; A.T. Kearney analysis

Данните в изследването показват, че в годините на икономическа криза в Латвия, делът на сивата икономика се увеличава до над 27% през 2009 и 2010 година. Въпреки това общата

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

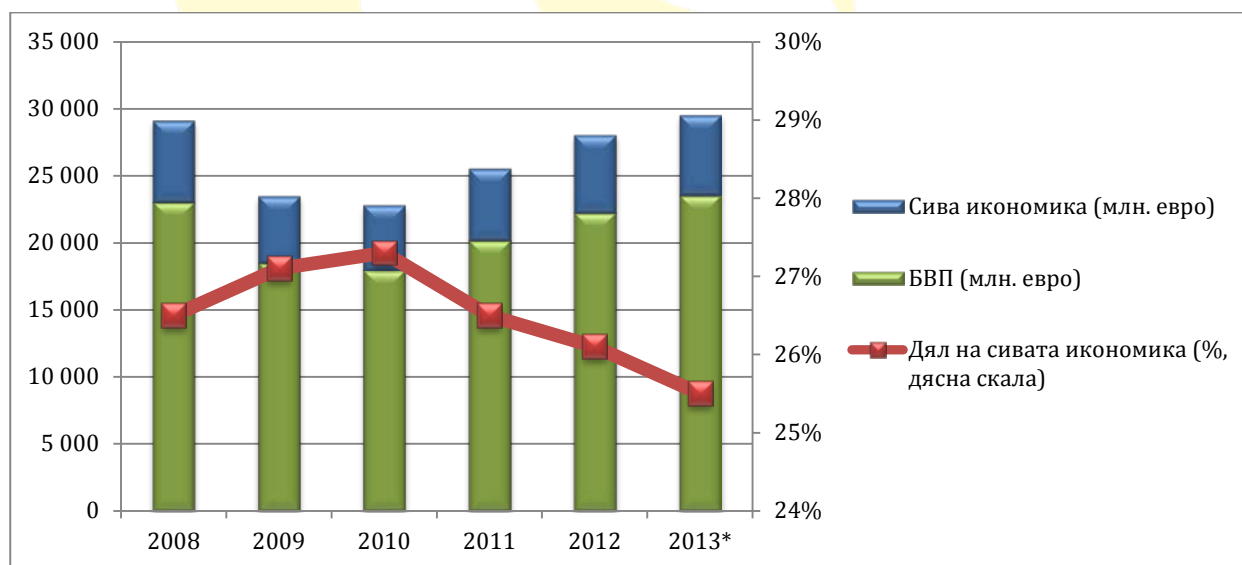
стойност на неформалната икономика през тези години е оценена на 5 млрд. евро на година, което е по-ниско в сравнение с предкризисните и посткризисните години, заради по-ниския БВП в страната по време на кризата. През 2013 г. се очаква слабо понижение на дела на сивата икономика до 25,5% от БВП или 6 млрд. евро.

Сива икономика в Латвия 2008-2013

	2008	2009	2010	2011	2012	2013 прогноза
БВП (млн. евро)	23 037	18 521	17 974	20 211	22 258	23 546
Дял на сивата икономика, % от БВП	26,50%	27,10%	27,30%	26,50%	26,10%	25,50%
Сива икономика (млн. евро)	6 105	5 019	4 907	5 356	5 809	6 004
Ръст на сивата икономика като дял от БВП	-	2,3%	0,7%	-2,9%	-1,5%	-2,3%
Номинален ръст на сивата икономика (млн. евро)	-	-1 086	-112	449	453	195

Източник: Eurostat; Prof. Dr. Friedrich Schneider, Johannes Kepler University of Linz; A.T. Kearney analysis

Сива икономика в Латвия 2008-2013

Източник: Eurostat; Prof. Dr. Friedrich Schneider, Johannes Kepler University of Linz; A.T. Kearney analysis

Бележка: * Прогноза

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

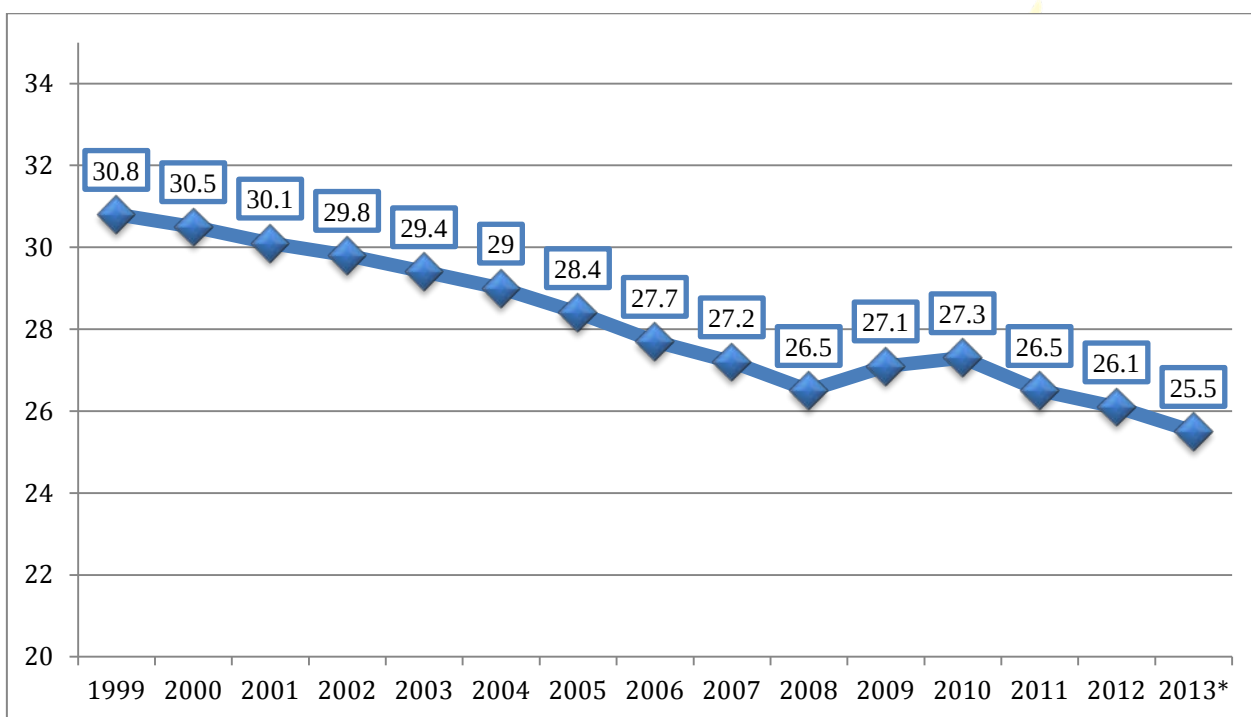
Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Едно по-ранно изследване²² на Friedrich Schneider, Andreas Buehn и Claudio E. Montenegro допълва картината на движението на размера на сивата икономика в Латвия за петнадесетгодишен период. Данните показват, че още от 1999 г. размерът на сивата икономика постепенно се свива въпреки леката промяна в тренда през кризисните години. През 1999 г. сивата икономика е над 30,8% и всяка година намалява средно с по 0,4 процентни пункта до 26,5% през 2008 г., което е малко, но стабилно свиване на неофициалната икономика в страната. След скока през 2009 и 2010 г. до над 27% от БВП, делът на сивата икономика отново започва да намалява и през 2013 г. се очаква да е в размер на 25,5% от БВП.

Дял на сивата икономика в БВП в Латвия 1999-2013 година

Източник: Eurostat; Professor Dr. Friedrich Schneider, Johannes Kepler University of Linz; A.T. Kearney analysis; Shadow Economies All over the World

Бележка: * Прогноза

²² Friedrich Schneider, Andreas Buehn, Claudio E. Montenegro, *Shadow Economies All over the World*, 2010

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Доклад на Световната банка²³ от 2012 г. разглежда структурата на сивата икономика в ЕС. Анализът оценява нерегламентираната заетост в Латвия на над 20% от работната сила през 2008 година, като най-голямата част е в малките фирми, следвана от нерегламентираната заетост при самонаетите и тези, заети със неплатена семейна заетост.

Изследването²⁴, на което се базира този доклад, показва интересни данни за структурата на сивата икономика в Латвия:

- Около 40% от зетите в неформалната икономика са младежи на възраст 15-24 г. и възрастни над 55 г., въпреки че техният дял в общата заетост е значително по-малък;
- 90% от зетите в неформалната икономика са с основно, начално и по-ниско образование, докато във официалната икономика техният дял е около 70%;
- В неформалната заетост преобладаващ дял имат високоспециализираният ръчен труд (близо 50%), докато в официалната заетост най-висок дял имат висококвалифицираните специалисти, които не се занимават с ръчен труд;
- Над 60% от зетите в сивата икономика са в секторите строителство и търговия;
- 60% от зетите в сивата икономика са в малки предприятия с персонал под 9 души, докато в официалната икономика, доминиращата група е от предприятия с персонал 10-24 души.
- Въпреки че едва 2,5% от зетите в икономиката са самонаети, делът им в сивата икономика се изравнява с този на наетите.

Изданието²⁵ на Евробарометър 2013, изготвяно от Европейската комисия, показва основните проблеми пред гражданите на Латвия и в частност – за пазара на труда в страната. Основният проблем, който латвийците идентифицират, е безработицата. Виждат се и някои разлики в мненията на гражданите на Латвия и тези на останалите страни членки на ЕС, които могат да подскажат основните причини за заетост в сивата икономика. За 21% от латвийците данъчното облагане е едно от най-сериозните предизвикателства пред страната

²³ World Bank, *In from the Shadow*, 2012

²⁴ Hazans, *Informal Workers across Europe: Evidence from 30 European Countries*, 2011. В изследването се използват данни на Европейското социално изследване (ESS). Изследването е база на доклада на Световната банка „*In from the Shadow*”, 2012

²⁵ European Commission, *Eurobarometer*, 2013

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

(при средно 9% от ЕС). Друга разлика, която се вижда между латвийските граждани и тези в останалите страни членки на ЕС, е че според 17% от латвийците в здравната и осигурителната системи в страната има сериозни проблеми при 11% средно за ЕС.

Министерството на социалните грижи и Държавната инспекция по труда не публикуват ежегодни данни за размера на сивата икономика и нерегламентираната заетост. В ежегодните доклади²⁶ на Държавната инспекция по труда обаче се съдържат данни за броя на нерегистрираните работници при извършените проверки от Инспекцията в предприятията в Латвия.

През 2011 г. Инспекцията е направила над 3000 проверки в предприятия, работещи в дейности, които се смятат за рискови по отношение на нерегистриране на заетост. През 2011 г. инспекцията отчита най-висок брой нерегистрирани заети след 2007 година.

Общата картина показва увеличение на нерегистрираната заетост в условията на намаляваща безработица. Тези данни са интересни като тенденция, но нямат представителен характер и липсва информация за дела им в общия брой проверени работници и поради тази причина не могат да бъдат използвани като база за определяне на сивата икономика в Латвия. Т.е. от една страна могат да показват нарастване на нерегламентираната заетост, но от друга биха могли да отразяват просто по-голяма активност и повече проверени лица (да не се бърка с броя проверки, които спадат от 2009 г. насам) от страна на инспекцията.

²⁶ Valsts Darba Inspekcija, *Annual Reports*

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

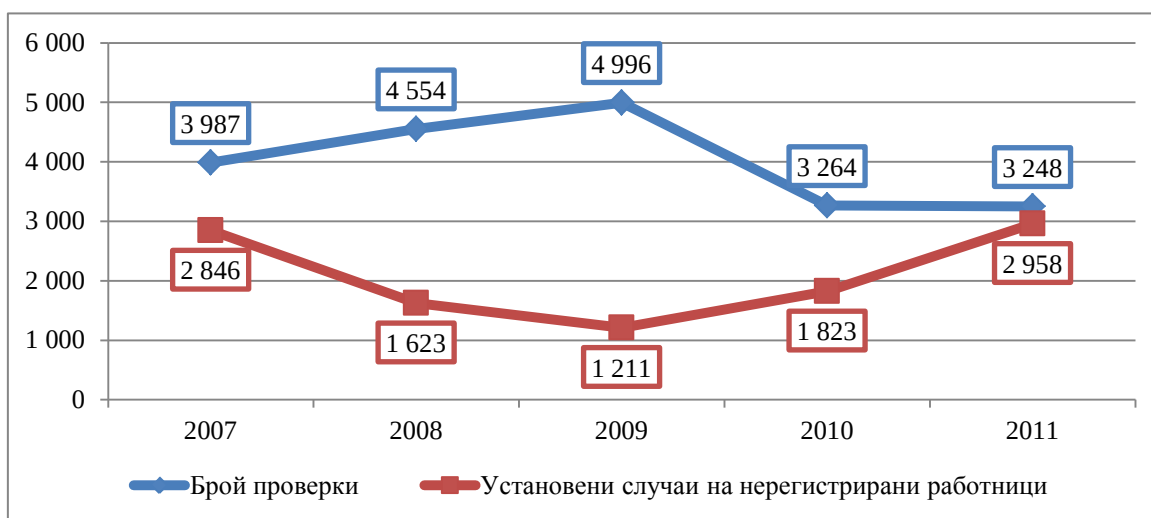

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Проведени проверки и брой на нерегистрирани работници 2007-2011

Източник: Държавна инспекция по труда, Годишен доклад 2011 г.

През 2013 г. двама латвийски икономисти публикуват изследването „Индекс на сивата икономика”²⁷, който измерва нивата и особеностите на сивата икономика в балтийските страни в периода 2009-2012 година. Индексът се основава на различни макроикономически, статистически и социологически методи за измерване на сивата икономика в Литва, Латвия и Естония. Резултатите за Латвия през кризисните години показват, че нивото на сивата икономика се оценява на 36,6% през 2009 г. и 38,1% през 2010 година. След 2010 г. делът на сивата икономика намалява до 30,2% през 2011 г. и 21,1% през 2012 г., което доближава страната до резултатите на Литва и Естония, които поддържат стабилни нива на сивата икономика от порядъка на 17-20% от БВП за последните четири години.

Още по-интересни са резултатите, които измерват нивото на недеклаиране на печалби, нерегистриране на работници и укриване на възнаграждения. Данните показват, че през 2012 г. 42,9% от сивата икономика се дължи на недеклаиране на възнаграждения в пълния им размер, 39,5% - на укриване на приходи и 17,6% - на нерегистриране на работници. На следващата графика са представени резултатите в тези три проявления на сивата икономика в Латвия през 2012 година.

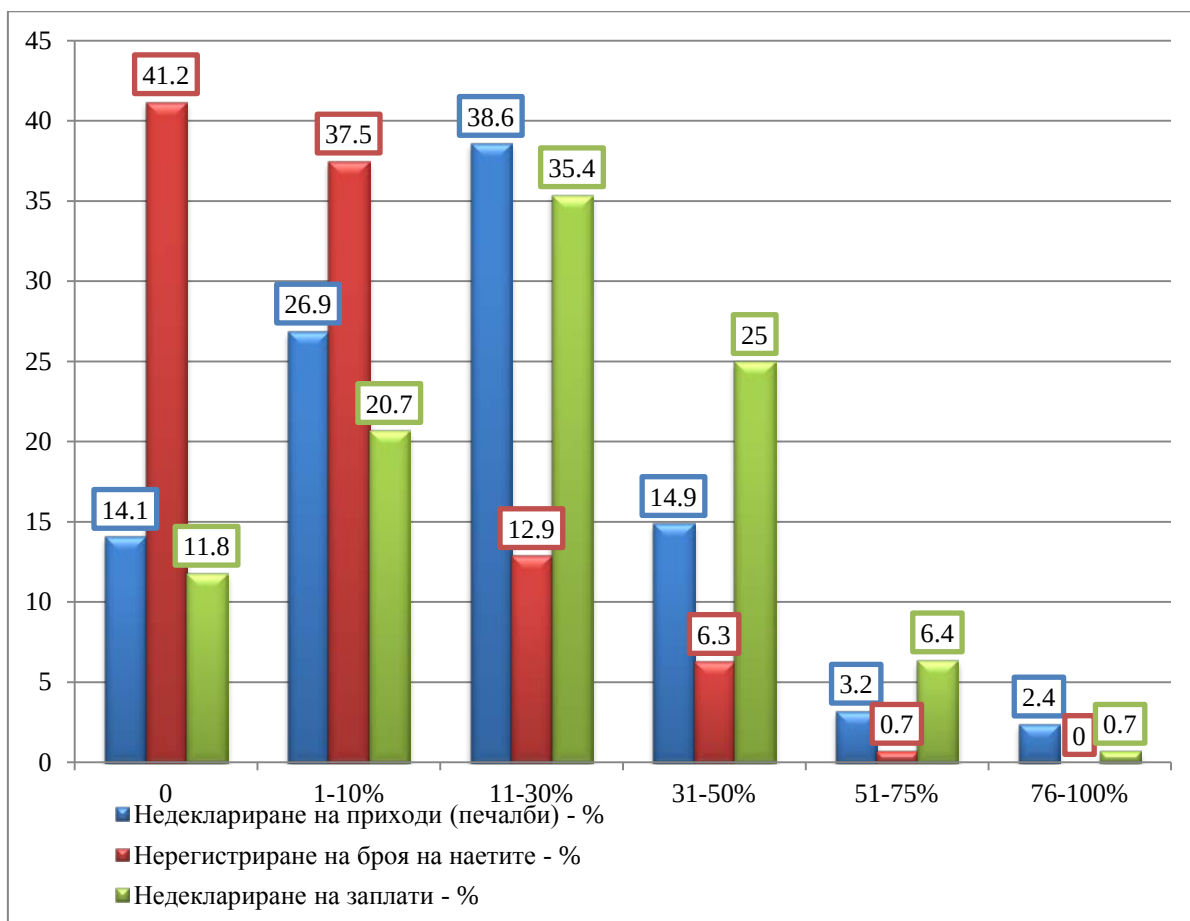
²⁷ Stockholm School of Economics in Riga, *Shadow Economy Index for the Baltic Countries 2009-2012*, May 2013

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Сива икономика в Латвия – укриване на приходи, наети и възнаграждения, 2012 г. (процент на отговорилите по съответната скала)

Източник: *Shadow Economy Index for the Baltic Countries*

Изследването показва още, че през 2012 г. сивата икономика е най-разпространена в сектор „Търговия на едро”, следван от секторите „Търговия на дребно” и „Услуги”. След първите три е секторът на строителството, който две години по-рано е на първо място, но след кризата се срива и делът му в БВП значително изостава.

Друго сечение в анализа на сенчестата икономика е според размера на фирмите. Оценките сочат, че сивата икономика е най-широко застъпена в микропредприятията с от 1 до 5 заети и като цяло намалява с увеличаването на броя на заетите.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Оценка на нерегистрираната заетост – Латвийски университет

През 2007 г. е публикувано първото по рода си и най-мощно проучване²⁸ на нерегистрираната заетост или недеклаирания труд в Латвия. Изследването обхваща цялата страна и анализира сивата икономика в трудово-осигурителните отношения по отношение на различните професии, икономически отрасли, региони, пол. Изследването е иницирано от Министерството на социалните грижи на Латвия и подкрепено от Европейския социален фонд. Изследователският проект е проведен от Латвийския университет (Latvijas Universitate, LU) в сътрудничество с няколко големи маркетингови компании. За основа на набиране на статистическите данни в изследваната тема се използват социологически проучвания, направени сред повече от 2,500 предприятия и над 20,000 работници из цялата страна.

За целите на проучването „нерегистрираната заетост” се дефинира като работа без трудов договор или договор, който не е изготвен в съответствие с трудовото законодателство. Подобна нелегална работа включва частично неплатени данъци и неплащане на задължителните социалноосигурителни вноски, тоест недеклаирани заплати или заплащане „под масата”, включително възнагражденията на самоосигуряващите се лица и тези за авторски и лицензиран труд.

Изследването разкрива изключително важни резултати, които показват какви са особеностите и структурата на сивата икономика в Латвия:

- ⇒ 24% от заетите в работоспособна възраст (15-74 години) работят без договор и/или не декларира възнагражденията си. От тях 11,3% са работили без трудов договор, а 12,7% са получавали заплащане „под масата”.
- ⇒ Данните показват, че заетостта не се регистрира основно заради възможността за по-високо заплащане. Други важни причини са невъзможността за намиране на друга работа, недоверието в социално-осигурителната система и липсата на подходящо образование за заемане на дадена длъжност. Основните причини за работа в сивия сектор, както и до какви размери на сивата икономика биха могли да водят те, са представени по-долу.

²⁸ University of Latvia, [Evaluation of Unregistered Employment](#), 2007

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Причини за полагане на недеклариран труд

Причини за полагане на недеклариран труд	Оценка за минималния брой граждани, за които тази причина е важна
От изключителна важност	
Възможност да се спечели повече	82 000
Важни	
Невъзможност за намиране на друга работа	45 000
Липса на доверие в социално-осигурителната система	44 000
Липса на подходящо образование	34 000
Не от особена важност	
Невъзможност за работа по специалността	25 000
Здравни причини	20 000
Семейни причини	31 000
Възрастови ограничения	21 000
Ограничения заради пола	2 000
Националност	4 000
Майчин език	10 000
Религия	1 000
Криминално минало	2 000
Сложна процедура по наемане	15 000

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

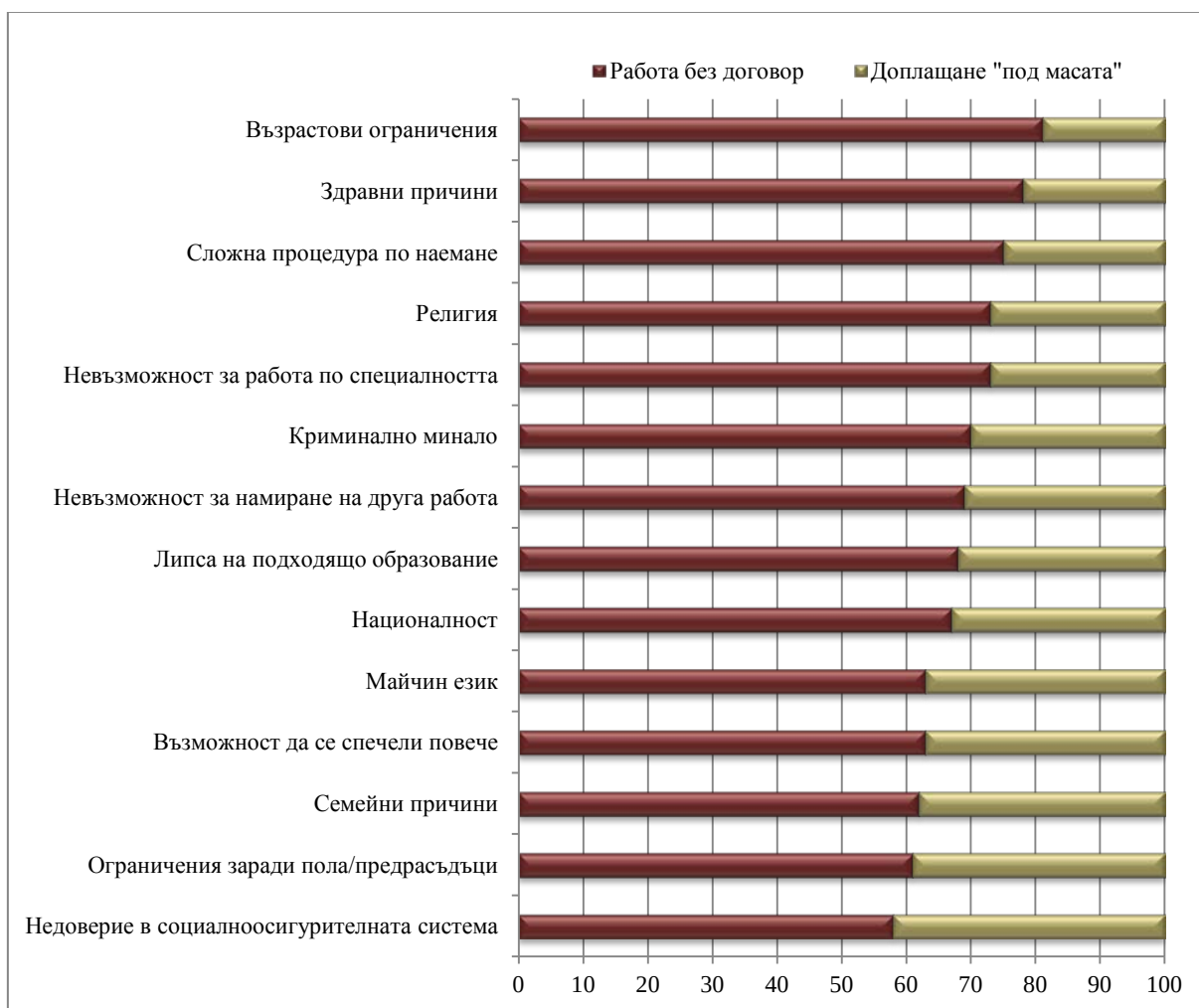

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Тип на нарушенията според различните причини за нерегистриране на заетостта

- ⇒ Нерегламентираната заетост, включително липсата на заплащане за извънреден труд, както и доплащане „под масата”, е най-разпространена в частния сектор (25,64%) в сравнение с публичния (11,71%) и неправителствения сектор (20,43%).
- ⇒ Проучването показва, че един от четирима заети в частния сектор не работи според разпоредбите и укрива труд и/или заплащане.

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

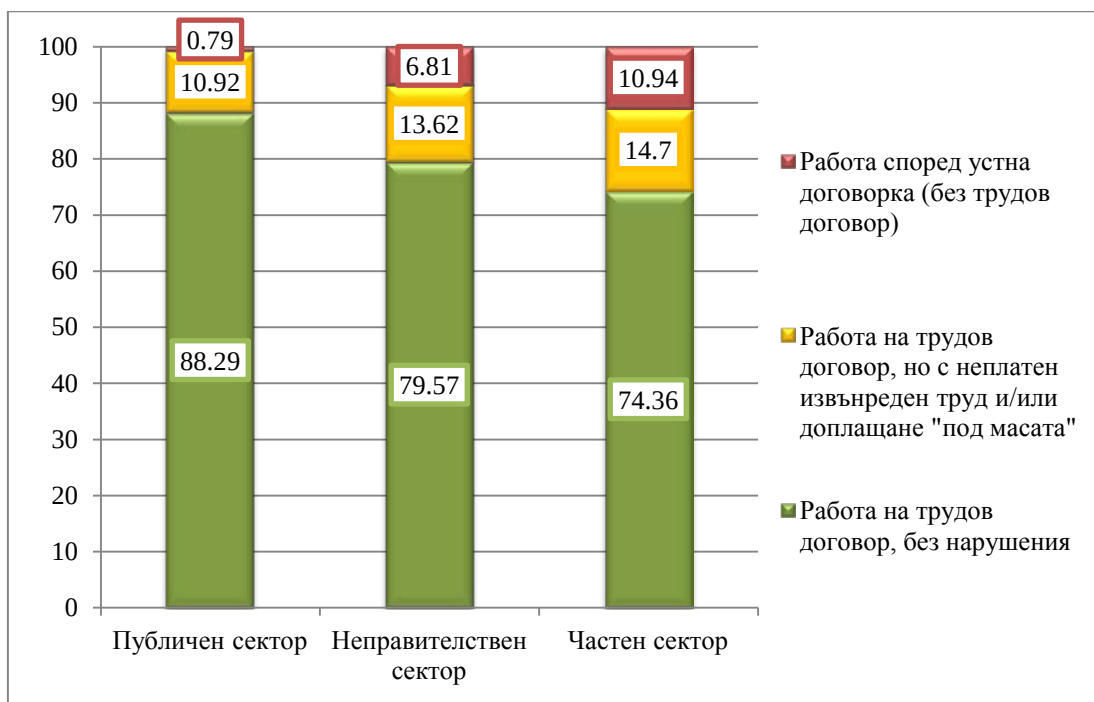

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Дял на заети в публичния, неправителствения и частния сектор през 2006 г. според декларирането на заетост и спазването на трудовото законодателство (%)

- ⇒ Нерегистрираната заетост е силно застъпена не само в сферата на строителството (38,3% от заетите), но и в сектора на селското, горското и ловно стопанство (30,2% от заетите).

Нерегистрирани заети по икономически дейности през 2006 година

Икономическа дейност	Дял на нерегистрираните заети в дейността (%)	Прогноза за минималния брой нерегистрирани заети
Строителство	38,3	37 000
Земеделско, ловно и горско стопанство	30,2	13 200
Услуги	28,7	29 000

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

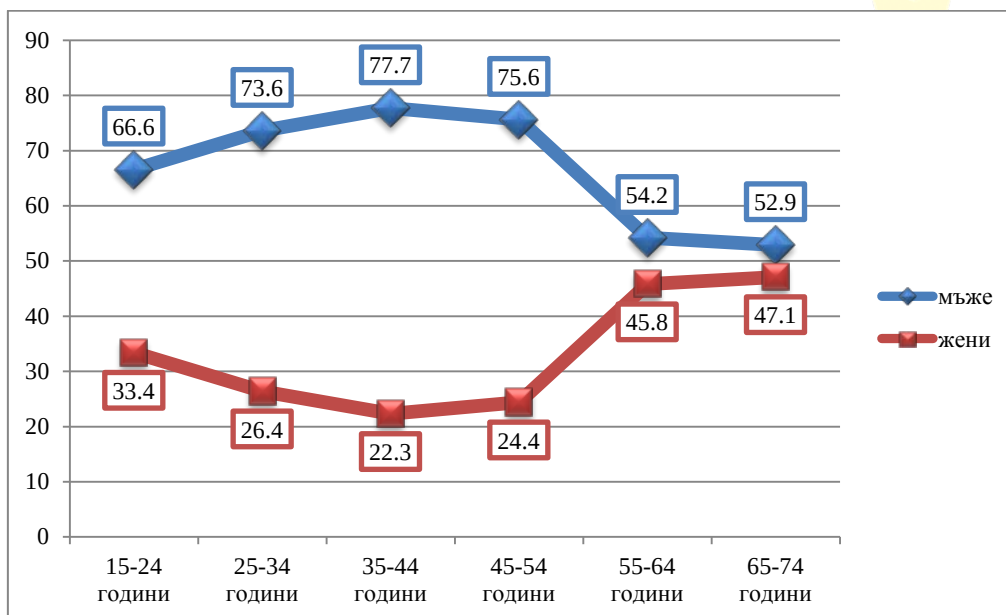
Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Търговия и ремонт на МПС	17,3	20 000
Транспорт, складиране и комуникации	14,8	10 000
Образование	13,2	9 600
Държавна администрация	11,1	5 300
Здраве и социални грижи	11,1	4 800

- ⇒ Мъжете, които работят в сивата икономика са приблизително два пъти повече от жените (сред заетите без трудов договор 68% са мъже, а 32% са жени).

Заети без трудов договор по пол и възраст (%)

- ⇒ Не се забелязват значителни разлики сред хората, които работят без трудов договор по отношение на националността (най-висока е нерегистрираната заетост сред белорусите в Латвия, но това по-скоро е заради факта, че повече от тях са заети в сектора на строителството, където сивата икономика е най-широко разпространена).

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- ⇒ Нерегистрираната заетост е по-разпространена в малките населени места (20% от заетите), докато най-ниските нива на нерегистрирана заетост са в градовете (приблизително 15% от заетите).
- ⇒ Основните фактори, които стимулират изсветляването на икономиката според анкетираните, са размерът на възнаграждението и възможността да се намери работа по професията. Над половината от анкетираните са отговорили, че ако заплащането при официалната заетост е толкова голямо, колкото при неофициалната (плащане „на ръка”), сивата икономика ще се свие. Изследването показва още, че нерегистрираната заетост не би се повлияла от въвеждане или увеличаване на санкциите за нарушения, като едва 3,61% от запитаните смятат, че нерегламентираният труд може да се намали чрез глоби.
- ⇒ Около 5% от заетите не получават заплащане за извънреден труд. Основните причини за това, посочени от анкетираните работници, са – „Намирам работата си за интересна”, „Чувствам се отговорен за работата си”, „Страхувам се да не загубя работата си”, „Нямам определено работно време”.

4 КРИТЕРИИ ЗА ПОДБОР НА ДОБРИ ПРАКТИКИ – ОПИСАНИЕ НА ПОДХОДА

4.1 Идентифицирани критерии

Под добра практика за целите на този доклад се разбират конкретни мерки, инициативи, дейности, съвкупност от интервенции или политики, насочени към ограничаване и/или предотвратяване на определени проявления на сивата икономика, които са приложени и работят успешно в други страни. Разглеждат се както установени във времето практики, които са доказали своя ефект, така и въведени по-скоро практики с ясно изразен потенциал за въздействие.

Подборът е извършен на базата на предварителен анализ и експертна оценка, основаващи се на набор от следните критерии:

Иновативност

Добрата практика следва да интегрира нови елементи на интервенция за намаляване на сивата икономика, т.е. да предоставя възможност за въвеждане на нови подходи и процедури за намаляване и/или превенция на недеклаираната заетост.

Стъпвайки на задълбоченото познаване на българската правна рамка, както и на

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

политиките на правителството в областта на борбата със сивата икономика, политиките, прилагани в други страни ще бъдат детайлно разгледани с оглед наличие на сходство с вече прилагани мерки в България. Целта е да се избягва подбор на практики, които в цялост или като отделни действия, вече са били въведени в страната.

Въздействие

Практиката следва да демонстрира положителен ефект в борбата със сивата икономика, измерен както посредством количествени, така и посредством качествени резултати. Този ефект може да бъде дефиниран като размер на оборотите, брой на заетите или данъчните постъпления, които са засегнати от конкретното проявление на сива икономика, което практиката цели да преодолее. Друг начин за измерване на въздействието е през относителният дял на успеваемостта – т.е. какъв дял от проявите практиката успява да предотврати.

Възможност за трансфериране

Добрата практика следва да е ясно структурирана и документирана, и да може лесно да бъде повторена и адаптирана спрямо контекста на други страни. С други думи, тя може лесно да бъде пренесена от един контекст в друг, т.е. да бъде превърната в нови практики или да бъде приспособена спрямо спецификата (законодателна, институционална и др.) на различна местна среда.

Ефективност

За да бъде ефективна една практика, тя следва да постига целите, с които е въведена. В този смисъл, квалифицирането на една практика като добра предполага, че действителните резултати от предприетите мерки, действия или интервенции за борба със сивата икономика отговарят в значителна или пълна степен на планираните.

Ефикасност

Позитивния ефект от прилагането на практиката следва да надхвърля разходите за нейното въвеждане и прилагане. Всяка промяна в политиката или работата на администрацията налага допълнителни разходи – както първоначални, така и в много случаи, постоянни. Тези разходи могат да са както за публичните институции, така и за частния сектор. В някои случаи те са парични, в други случаи са неяви, т.е. изразяват се в допълнително време, усилие и др. подобни. Принципно изискване за добрата публична политика изобщо е позитивният ефект да надхвърля наложените разходи. Ефикасността е съотношението между вложените ресурси и постигнатото въздействие.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Устойчивост

Добрата практика предполага създаването на условия за трайно въздействие върху икономическите агенти. Характерно за проявите на сива икономика в областта на трудовите отношения и осигурителното законодателство е трайният характер на факторите, мотивиращи подобно поведение. Доколкото има други типове неформално поведение, което в някои страни е успешно ограничено с еднократни мерки – като например амнистии, еднократни регистрации и др. подобни – в областта на сивата заетост и свързаните с нея практики като се смятат действия, създаващи постоянни въздействия върху икономическите агенти. Същевременно, част от практиките могат да имат силен начален ефект върху сивата икономика, но да позволяват бърза „адаптация” на икономическите агенти в заобикалянето им. Ето защо изследваните практики са анализирани в аспекта на устойчивостта им за въздействие във времето.

Възможност за повторяема употреба

Добрата практика следва да запазва своята ефективност при всяко ново прилагане. Това означава, че механизмът на нейното въздействие не се влияе от способността на икономическите играчи да се адаптират към практиката и да се научат да я заобикалят.

4.2 Описание на начина на подбор на практиките според критериите

При подбора на практиките е направен преглед и анализ на политики, нормативни актове и основни промени в трудовото и данъчно-осигурителното законодателство, както и изменения в институционалната структура и административни реформи, които въздействат върху дела на сивата икономика. В резултат на това е направена експертна оценка до каква степен разглежданите промени могат да бъдат квалифицирани като добри практики.

В процеса на прегледа на практиките беше установено, че в повечето случаи липсват точни количествени оценки на разходите, които са необходими за прилагане на инициативите. При анализа на устойчивостта на практиките трябва да се има предвид, че Латвия в момента е изправена пред редица икономически и фискални предизвикателства. В подобна несигурна среда трудно може да се установи устойчивостта на реформите, които са въведени през последните 3-4 години. Въпреки това обаче, отчитайки националните особености, избраните практики могат да бъдат адаптирани и в България.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

5 ОБОБЩЕН ДОКЛАД ЗА ИЗВЪРШЕНИТЕ ПРОУЧВАТЕЛНИ И АНАЛИТИЧНИ ДЕЙСТВИЯ

5.1 Обобщено представяне на резултатите от прегледа на други изследвания, доклади, анализи, през последните години

Значителният размер на сивата икономика в Латвия е сериозен проблем, който се разглежда в множество доклади, анализи и стратегии на редица международни организации и на латвийското правителство.

При прегледа на различни доклади, анализи и стратегии като най-често срещани причини за поддържането на високи нива на сива икономика и широкото разпространение на недекларираната заетост могат да се открият: (1) несигурността за запазване на работното място и високата безработица в страната; (2) недостатъчната яснота, както и пропуските в законодателството; (3) високото ниво на данъци; (4) липсата на доверие в осигурителната система; (5) липсата на доверие в институциите.

Основните групи, които са най-склонни да работят без трудов договор са нискоквалифицираните, нискообразованите, младежите, хората с увреждания и възрастните.

Мерките, които са посочени като най-ефективни в различните аналитични и стратегически документи са:

- ⇒ Подобряване на бизнес средата и опростяване на регулаторните изисквания
- ⇒ Организиране на сътрудничеството между институциите
- ⇒ Намаляване на данъчната тежест
- ⇒ Намаляване на административните разходи
- ⇒ Подобряване на дейността на контролните органи чрез увеличаване на правомощията, достъпа до информация и финансирането им
- ⇒ Осигуряване на предвидимост на регулациите

През 2010 г. по инициатива на Европейската комисия се провежда мащабно проучване относно възможността за и ползите от създаването на Европейска платформа за сътрудничество между инспекциите по труда и други институции за превенция и борба с недекларираната заетост²⁹. Проучването представя предприетите мерки за борба с

²⁹ REGIOPLAN, *Joining up in the fight against undeclared work in Europe*, 2010

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

недекларираната заетост в държавите от ЕС, ЕИП и Швейцария. Като водещи институции в борбата с недекларираната заетост в Латвия са представени Държавната инспекция по труда и Държавната служба по приходите. Стратегията за борба с недекларираната заетост включва подобряване на сътрудничеството между институциите с фокус върху труда. Докладът акцентира върху приетите през 2004 г. от Министерството на социалните грижи „Мерки за превенция на незаконната заетост“, които целят намаляване на недекларираната заетост в страната. За тази цел министерството приема няколко ключови принципа (групи мерки) за борба със недекларирана заетост. Те се основават на:

- ⇒ Повишаване на административния капацитет на Държавната инспекция по труда и подобряване на контрола над незаконната заетост;
- ⇒ Подобряване на сътрудничеството между контролните органи;
- ⇒ Провеждане на обществени кампании срещу недекларираната заетост;
- ⇒ Обучителни кампании за ученици и студенти.

В доклада е отбелязано и наднационалното сътрудничество на Латвия, Литва, Естония и Полша в работата по ограничаване на недекларираната заетост.

През 2008 г. Европейската фондация за подобряване на условията на живот и труд публикува доклада „Мерки за борба с недекларираната заетост в Европейския съюз“³⁰, който представя серия от мерки за борба с недекларираната заетост. Според доклада политическите подходи и мерки трябва да бъдат пригодени към конкретните обстоятелства, които преобладават в различните страни или региони. Обобщени са два основни подхода – такъв, който има за цел да открива и наказва неспазване на закона (възпиращ подход), и такъв, който има за цел да насърчава спазване на закона (насърчаващ подход). В усилията за справяне с недекларираната заетост по традиция доминира възпиращият подход. Целта е възпиране от недекларирана работа чрез промяна на съотношението разходи/ползи от недекларираната заетост, т.е. чрез увеличаването на рисковете от недекларирана заетост. Другият подход има за цел да насърчи желаното поведение у хората. Такива мерки са опростяването на регулаторните изисквания, преки и косвени данъчни стимули, консултантски услуги. В доклада като добра практика е представен примерът на Латвия, която през 2005 г. въвежда мерки за подобряване на разкриването на недекларирана заетост, превантивни мерки и мерки, стимулиращи декларирането на заетост. Основна цел е да се увеличи броят и

³⁰ European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, *Measures to tackle undeclared work in the European Union*, 2008

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

ефективността на направените проверки, а целевите индустрии са хотелиерството и ресторантьорството. Проведена е кампания, наречена „Трудовите договори работят”, която цели да информира работниците и работодателите за ползите от сключване на трудов договор. В допълнение, около 9000 работодатели получават писмо от Агенцията за приходите, което ги призовава да увеличат заплатите до нормалното равнище, а от 3000 предприемачи е поискано обяснение за очевидно ниските им доходи. До избрани граждани е изпратено писмо в черен плик, озаглавено „не всичко, което е под масата, е злато” и съдържащо информация за рисковете при недекларирана заетост.

Изследването „Неофициалните работници в Европа: Данни от 30 европейски страни”³¹ показва, че в Латвия е много ясно изразен контрастът между уменията на официално заетите лица и тези на неофициално заетите. Нискообразованите, младите, особено учениците, хората с трайни здравословни проблеми и възрастните са най-склонни да работят без официален трудов договор. Изследването предоставя доказателства, че социалното изключване и дискриминацията играят важна роля за изтласкването на работници към недекларирана заетост. Още една тенденция, която очертава анализът е значителния негативен ефект, който неудовлетвореността от правителството има върху склонността на хората да работят без договор. Работещите без договор изпитват най-сериозни финансови затруднения от всички категории заети лица. В доклада е посочено и значително увеличение на честотата на нерегистрираната заетост в периода след кризата (заедно с намаляваща безработица), отчетено от Латвийската държавна инспекция по труда в годишния ѝ доклад за 2011 година.

Латвия е една от страните, към чиито правителства е насочена публикацията на Световната банка „От сянката: интегриране на неофициалния труд в Европа”³² (2012 г.). За книгата е направен анализ, представящ профила на хората, работещи неофициално. Според анализа в Латвия делът на мъжете, които работят без договор, е много по-голям от този на мъжете в официалната заетост, но за разлика от останалите европейски страни в Латвия делът на мъжете сред неофициално самонаетите лица е по-малък от дела им сред официално наетите служители. В изследването е показана връзката между недекларираната заетост и имиграцията и са дадени примери за популярни стереотипи в Западна Европа, един от които е „латвийският берач на плодове”. Според изследването засилен контрол върху имиграцията

³¹ Hazans, *Informal Workers across Europe: Evidence from 30 European Countries*, 2011. В изследването се използват данни на Европейското социално изследване (ESS). Изследването е база на доклада на Световната банка „*In from the Shadow*”, 2012

³² World Bank, *In from the Shadow*, 2012

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

ще повлияе върху недекларираната заетост.

В публикацията са цитирани анализи³³, според които високи нива на данъците имат негативен ефект върху заетостта. Според някои изследвания Латвия се оценява като страна със „средно високи”³⁴ данъци или такива, които са на границата на „твърде високи”³⁵.

Като мярка за ограничаване на недекларираната заетост е предложено и данъците, и плащанията за социални осигуровки да се събират от данъчната администрация, което ще намали административните разходи за данъкоплатците и ще осигури възможност за по-добър контрол. Латвия е сред държавите, в които съществува такава интегрирана система.

През 2007 г. Латвийският университет изготвя доклада „Оценка на нерегистрираната заетост”³⁶, където ясно е посочено, че нерегистрираната заетост е един от основните проблеми на пазара на труда в Латвия. Като основни фактори, стимулиращи нерегистрираната заетост, са посочени: несигурност относно възможността за запазване на работното място; пропуски в законодателството; недостатъчна яснота; недостатъчно развита система за стимулиране на регистрирана заетост. В допълнение докладът посочва, че точната оценка на нерегистрираната заетост и предприемането на мерки за борба с нея са възпрепятствани от липсата на единна база данни.

При направеното проучване е установено, че повечето от наетите лица не считат евентуалните санкции за достатъчна причина за регистриране на доходите, а като най-важни мерки за борба с недекларираната заетост са посочени подобряването на бизнес средата, организиране на сътрудничество между институциите и подобряване на регулаторните актове.

През 2013 г. Международната организация на труда публикува доклада „Инспекция на труда и недекларирана заетост в ЕС”³⁷. В доклада е представена ролята на трудовите инспекции в борбата с недекларираната заетост, както и проблемите и предизвикателствата, пред които са изправени. Сектор, в който посещенията на инспекторите не водят до почти никакви резултати е домакинската работа. Това се дължи на факта, че посещенията в

³³ Tanzi and Schuknecht (1996); Leibfritz, Thornton, and Bibbee (1997); Daveri and Tabellini (2000)

³⁴ Leibfritz (2011)

³⁵ Mitra and Stern (2002)

³⁶ University of Latvia, *Evaluation of Unregistered Employment*, 2007

³⁷ International Labour Organization, *Labour Inspection and Undeclared Work in the EU*, 2013

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

домакинствата трябва да се правят със съгласие на собственика³⁸, което изключва възможността посещенията да бъдат изненадващи. Освен това е много малък броят на жалбите в този сектор. За 2011 г. в Латвия има само две жалби от работници в домакинствата.

Като фактори за недекларирана заетост в доклада са посочени увеличаването на данъците, противоречивото мнение за ролята на институциите, занижените очаквания за достойни пенсии и за социални обезщетения в дългосрочен план.

Анализ на Института за изследване на труда в Германия „Сивата икономика в развитите държави от ОИСР³⁹: кои са движещите сили“ идентифицира основните фактори за проявление на сивата икономика – данъчните тежести, безработицата и самостоятелната заетост. Като мерки за борба с тях е посочен контролът от страна на правителствата, укрепване на доверието в институциите и по-добър данъчен морал.

През 2010 г. работна група, съставена от министър-председателя на Латвия, изготвя „План за ограничаване на сивата икономика и насърчаване на лоялната конкуренция“⁴⁰, в който са предвидени ангажименти и мерки за ограничаване на сивата икономика в Латвия. Планът включва мерки, които да направят работата в официалната икономика по-изгодна, а последиците от дейност в сивата икономика – по-неблагоприятни. Мерките включват ревизия на данъчната политика с цел намаляване на данъчната тежест; намаляване на административните разходи; подобряване на условията за предприемачество чрез опростяване на изискванията и регулациите; подобряване на дейността на контролните органи чрез увеличаване на правомощията, достъпа до информация и финансирането им; по-ефективни наказания.

Според доклада „Балтийските сиви икономики“⁴¹ делът на сивата икономика в Латвия през 2010 г. е значително по-голям от този в Литва и Естония. Като важна причина за големия дял на сивата икономика е изтъкнато недоверието на предприемачите в правителството и

³⁸ Article 8 of the European Convention provides as follows: “(1) everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence. (2) There shall be no interference by a public authority with the exercise of this right except such as is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of national security, public safety or the economic well-being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or for the protection of the rights and freedoms of others.”

³⁹ Schneider, Friedrich; Buehn, Andreas, *Shadow economies in highly developed OECD countries: What are the driving forces*, 2012

⁴⁰ Ministry of Finance, Republic of Latvia, *Action Plan to Reduce Shadow Economy and Promote Fair Competition 2010-2013*, 2010

⁴¹ Tālis J. Putniņš and Arnis Sauka, BICEPS, *Baltic Shadow Economies*, 2011

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

данъчната система. Като мерки за адресиране на този проблем са предложени провеждане на стабилна данъчна политика, т.е. не толкова чести промени в процедурите и нивата на данъчните ставки, и по-голяма прозрачност при изразходването на средствата.

В доклада „Сивата икономика в Латвия и други европейски страни: какво (не) знаем“⁴² като основни стимули за преминаване към дейност в сивата икономика отново са идентифицирани строгите регулации и данъците, както и недостатъчно доброто функциониране на институциите. Препоръка към правителства, които предприемат мерки за борба със сивата икономика, е първо да осъзнаят и обмислят последствията от своите действия.

5.2 Обобщено описание на извършени промени в законодателството, институционалната рамка и административните практики в областта на трудовите и данъчно-осигурителните отношения.

В периода между 2008 и 2013 г. са направени редица промени в законодателството, уреждащо трудовите и данъчно-осигурителните отношения в Латвия. Основната част от ключовите поправки са направени в Кодекса на труда, Закона за защита на работниците при неплатежоспособност на работодателя, както и в данъчните закони. Целите на направените промени са свързани най-вече с постепенното транспониране на европейски директиви и с опити за борба с последиците от икономическата криза в страната, както и с опити за ограничаване на сивата икономика.

Основната част от ключовите промени в Кодекса на труда на Латвия през този период са приети на 4 март 2010 г. и са публикувани в "Latvijas Vēstnesis", 47 (4239), 24.03.2010 година:

- ⇒ Промяна в чл. 18, ал. 4 от КТ въвежда изискването разпространето на КТД от страна на членовете на асоциация от работодателски организации, наемащи над 50% от работещите в даден сектор и достигнали до споразумение със синдикатите на работниците от съответния сектор, да бъде приложимо само при условие, че

⁴² Prof. Dr. Friedrich Schneider and Dr. Andreas Buehn, *Shadow Economies in Latvia and other European Countries: What do we (not) know*, 2010

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

работодателските организации са отговорни за най-малко 60% от предоставените услуги или продажби на стоки в сектора;

- ⇒ Промяна на чл. 32 от КТ задължава работодателите да предоставят допълнителна информация за себе си при публикуването на обяви за работа с цел намаляването на опасността от трафик на хора;
- ⇒ Промяна в чл. 41, ал. 3 от КТ, според която в отсъствието на подписан трудов договор, ако нито работодателят, нито работникът могат да докажат продължителността на трудовите взаимоотношения, работното време и размера на работната заплата, но наличие на такива отношения може да бъде доказано, се счита че работникът е бил зает за период от три месеца при минимална работна заплата и стандартно работно време. Промяната се прави с цел по-ефективната борба с нерегламентираната заетост, както и с цел по-доброто синхронизиране на националното законодателство с Директива 91/533/ЕИО;
- ⇒ Промяна в чл. 101 от КТ позволява на работодателя да освободи работник в случай на дълготрайна болест, в случай че неговото отсъствие продължи повече от 6 месеца в рамките на една година или на дванадесет месеца в рамките на период от три години.
- ⇒ Промени в чл. 106 и 107 от КТ намаляват от 60 на 45 дни минималния срок преди предприемането на масови съкращения, в който работодателят трябва да уведоми Държавната инспекция по труда за намерението си. В същото време Държавната инспекция по труда може да увеличи срока до 60 дни (преди поправката – до 75 дни).
- ⇒ Добавка в чл. 134 от КТ задължава работодателя и работещи на непълен работен ден служители да сключват изрично писмено споразумение в случай на полагане на извънреден труд. Промяната е в изпълнение на Директива 97/81/ЕО в съответствие с принципа за еднакво третиране на работещите на пълен работен ден и непълен работен ден служители.
- ⇒ По-подробно се регламентират условията за наемане на лица на гъвкаво работно време (чл. 140 от КТ). В случая става дума за договори за полагане на труд при специфично работно време (aggregated working time), което обаче не може да надхвърля повече от 24 часа дневно и 56 часа седмично. Преди поправката изискването е за 56 часа седмично и не повече от 160 часа месечно. С поправката е въведено изискването на изрично писмено споразумение между работодателя и работника, придружено от график за полагането на труда. Въведено е и ограничение

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

за продължителността на подобни договори – не повече от три месеца и максимум дванадесет месеца при наличие на КТД.

Защита на работниците при неплатежеспособност на работодателя

На 18 юни 2009 г. латвийският парламент приема няколко промени в „Закона за защита на работниците при неплатежеспособност на работодателя”. Промените са направени вследствие на икономическата криза, зачестилия брой на фалити в частния сектор, както и изчерпаните ресурси на държавния фонд за гарантиране на вземанията ("Maksātnespējas administrācija"⁴³). Само през януари и февруари 2009 г. разходите на фонда за възстановяване на неизплатени заплати възлизат на 54% от предвидения бюджет за цялата година.⁴⁴

Промяната в закона въвежда таван на изискуемите плащания към работниците. Преди това служителите имат право на компенсация в размер на четири месечни заплати и стойността на оставащия им годишен им платен отпуск. За периода януари-февруари 2009 г. средният размер на компенсациите възлиза на 1 922 евро на служител. С промяната нивото на компенсация се фиксира на 1270 евро на човек за периода от 10 юли 2009 г. до 31 декември 2011 г. На практика това възлиза на петкратно минимално месечно възнаграждение (4 месеца минимална работна заплата и един месец платен годишен отпуск).

След нова поправка⁴⁵ на закона в края на 2011 г. текстът, налагащ ограничението, е преместен от преходните и заключителните разпоредби на закона в чл. 5, ал. 4 от закона, което на практика прави промяната постоянна.

Въвеждане на специален режим за облагане на микропредприятията

Данъчните облекчения за микропредприятията са въведени през 2011 г. като антикризисна мярка на правителството, целяща стимулирането на предприемачеството и

⁴³Администрацията по несъстоятелност (<http://www.mna.gov.lv>) е основана през 2002 г. и е под контрола на Министерството на правосъдието. Основната функция на административния орган е защитата на интересите на служителите в случай на неплатежеспособност на работодателя. В периода от 2003 до 2009 г. годишните плащания на работодателите към фонда се понижават от 12,8 евро на служител до 4,3 евро на служител. Причината са твърденията на работодателските организации, че насочването на допълнителни средства към фонда е неефективно.

⁴⁴При изчерпване на фонда компенсациите трябва да бъдат изплащани от държавния бюджет.

⁴⁵Промяната е публикувана в "Latvijas Vēstnesis", 204, 29.12.2011 година.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

намаляване на високата безработица в страната.⁴⁶

За микропредприятие се счита предприятие, чийто годишен оборот не надхвърля 70 хиляди лати и което в никой момент не наема повече от пет служителя. Доходът на служителите на микропредприятията не може да надхвърля 500 лати месечно. Данъкът заменя дължимите социалноосигурителни вноски, данъка върху доходите и корпоративния данък.

Юридическото лице може да бъде регистрирано като едноличен търговец (ЕТ) или дружество с ограничена отговорност (ООД). В случай че заплатата на някой от служителите в микропредприятието надхвърли 500 лати, сумата над този праг се облага допълнително с 20% данък. При увеличаване на броя на заетите в предприятието над допустимата граница, данъкът за предприятието се увеличава с 2 процентни пункта за всеки допълнителен служител. При надхвърляне на максималния допустим годишен оборот на предприятието, се налага 20% данък върху допълнителната сума.

Данъкът се заплаща до петнадесетия ден на месеца, следващ тримесечието, в което възниква данъчното задължение.

Младежка гаранция

Според изследване⁴⁷, базирано на доклада на Световната банка „In from the Shadow” (2012), около 40% от заетите в неформалната икономика в Латвия са младежи на възраст 15-24 г. и възрастни над 55 г., въпреки че техният дял в общата заетост е значително по-малък.

По подобие на много други европейски държави, в Латвия се очаква включването на страната в програмата на ЕС да помогне както за подобряването на конкурентоспособността на младите кадри на пазара на труда, така и да намали предпоставките за включването им в нерегламентирани практики.

Младежката гаранция ще важи за всички младежи на възраст между 15 и 24 години, които нито учат, нито работят и ще бъде под формата на заетост, обучение и образование. От

⁴⁶ Official Gazette No.131, August 19, 2010

⁴⁷ Hazans, *Informal Workers across Europe: Evidence from 30 European Countries*, 2011. В изследването се използват данни на Европейското социално изследване (ESS). Изследването е база на доклада на Световната банка „In from the Shadow”, 2012

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

2014 г. тези младежи ще могат да се регистрират в Държавната агенция по заетостта като безработни или като участващи в програми за професионално образование за придобиване на нова професия за период до година и половина.

Планирано е младежката гаранция да предостави възможност за отпускане на три вида съдействие на пазара на труда в рамките на четири месеца от прекъсването на образованието или придобиването на статут на безработен. По-специално се визират осигуряването на заетост, включване в стажантски програми или програми за повишаване на квалификацията.

Част от младежите ще могат да получат практически умения като участват в мерките на Държавната агенция по заетостта – „Пръв работен опит за млад човек” и „Доброволческа служба”. След профилиране на бенефициентите по програмата на най-активните и подходящи от тях ще бъдат предложени и модули за самостоятелна заетост и започване на собствен бизнес.

Младежката гаранция ще бъде в сила за целия програмен период на ЕС от 2014 до 2020 година. Въпреки че все още не са налице ясни разчети, очаква се по програмата да бъдат отпуснати около 59 милиона евро, от които 5 млн. държавно участие.

Младежката гаранция има отношение към сивата икономика в страната дотолкова, доколкото младите хора като уязвима група на пазара на труда са по-склонни да участват в схеми на нерегламентирана заетост. Сред факторите, които предопределят това, са:

- ⇒ Продължаващо обучение – намалява възможността на младите да избират тип заетост заради ангажименти към образователните институции;
- ⇒ Недостатъчна квалификация – намалява възможността на по-нискоквалифицирани младежи да създадат с труда си достатъчно добавена стойност, за да подтикнат работодателя да поеме допълнителните разходи по тяхното наемане;
- ⇒ Традиционна липса на интерес и недостатъчно разбиране на по-младите за същността на социално-осигурителните системи.

5.3 Анализ и типология на проучените промени, политики, практики

Основната част от промените в законодателството, институционалната рамка и административните практики в областта на трудовите и данъчно-осигурителните отношения в Латвия през последните години се базират на заключенията и препоръките на изготвеният през 2010 г. „План за намаляване на сивата икономика и популяризиране на лоялната конкуренция (2010-2013)”.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Разработката на плана е възложена на работна група от висококвалифицирани експерти под ръководството на министъра на финансите с решение на министър-председателя на Латвия от 15 март 2010 година. Изработването на документа отнема около два месеца и половина, като в него вземат участие представители на правителството, Централната банка на Латвия, Държавната служба по приходите, Централното статистическо бюро и други административни звена, както и представители на академичната общност.

Основният принцип, на който се опира планът за намаляване на дела на сивата икономика, е да направи подобен тип практики възможно най-непривлекателни, като същевременно улесни и насърчи прехода от нерегламентирана към регламентирана заетост за работниците и работодателите, намиращи се в подобен тип стопански отношения. Като втори основен принцип е лансирано подобряването на комуникацията между администрацията и обществото.

Намаляване на сивата икономика

- По-ефективен контрол, водещ до по-голяма разкриваемост на нарушения
- Ефективни санкции
- Ограничаване на взаимоотношението с държавата (обществени поръчки, проекти)
- Повишени административни изисквания

Популяризиране на регламентираната икономика

- Опростяване на административните изисквания
- По-малко държавна намеса
- Подобряване на възможностите за взаимодействие с държавата (обществени поръчки, проекти)

Улеснен преход от сива към регламентираната икономика

Намаляване на сивата икономика

Основният подход за постигане на целта е намаляването на мотивацията на работодателите и работниците за първоначално включване и последваща дейност в рамките на сивия сектор. Това става чрез:

- ⇒ увеличаван на риска за разкриване на нерегламентирани практики;
- ⇒ подобрена система на санкции, които увеличават цената на по-нататъшно участие в нерегламентирани дейности;

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- ⇒ намаляване на възможностите за сътрудничество между частния и публичния сектор за работодатели и работници, които не са изрядни платци.

По отношение на контролните органи, разписаните в плана мерки предполагат:

- ⇒ разширяване на правомощията;
- ⇒ допълнителен достъп до информация;
- ⇒ оптимизиране на дейността;
- ⇒ допълнително финансиране.

Като част от изработването на плана е направен преглед на действащите санкционни режими и тяхната ефективност и са изготвени предложения за тяхното подобряване. Предвидена е и ревизия на съществуващите разрешителни, лицензионни и регистрационни режими с цел преустановяването на нерегламентирани стопански дейности.

Преминаване от сива икономика към регламентирани дейности

Един от основните фактори, които ограничават легализирането на дейността на много предприятия, са рисковете, свързани с процеса на излизане „на светло”. За да бъде минимизиран този риск работната група, изготвила доклада, предлага еднократна възможност за деклариране на натрупани спестявания и капитал след заплащането на определен данък. Това става чрез:

- ⇒ въвеждане на „нулева декларация”;
- ⇒ възможност за деклариране на спестявания, придобити вследствие на нерегламентирана дейност, след заплащане на определен данък;
- ⇒ премахване на глобите и на начислените лихви по тях, при положение че дължимият данък бъде изплатен в определен период.

Основните заключения на плана са, че въздействието на мерките върху държавния бюджет ще бъде положително в средносрочен и дългосрочен план. Очаква се подобряване на данъчните приходи и елиминиране на нерегламентираната стопанска дейност, въпреки че в краткосрочен план това ще доведе до повече разходи.

Анализ и типологията на предвидените промени

При анализа и типологията на проучените промени, политики и практики са използвани няколко метода на класифициране на промените в законодателството, институционалната рамка и административните практики в областта на трудовите и данъчно-осигурителните

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

отношения с цел идентифицирането на най-ефективните сред тях. В зависимост от своите характеристики избраните мерки са разделени по няколко принципа:

Мерките с **възпиращ характер** включват:

- ⇒ мерки, свързани с повишаването на капацитета и правомощията на контролните органи и институции и подобряване на взаимодействието между тях;
- ⇒ мерки, свързани с увеличаването на размера на санкциите при установяване на нарушения;
- ⇒ мерки, свързани с намаляването на потенциалните ползи за икономическите субекти от нарушения на установения правен ред и намаляващи възможностите за избягване на данъчно облагане, включително пренасочване на данъчната тежест от преки към непреки данъци, от облагане на труда и доходите към облагане на потреблението;
- ⇒ мерки, свързани с намаляването на възможността за встъпване в договорни отношения между неизрядни платци в частния сектор и държавни институции;
- ⇒ мерки, свързани с подобряването на законодателния процес и повишаването на качеството на нормативната уредба, включително опростяване и прецизиране на действащото законодателство.

Мерките с **насърчаващ характер** включват:

- ⇒ мерки за облекчаване на регистрационни, лицензионни и разрешителни режими, насърчаващи както излизането на вече функциониращи предприятия от сивия сектор, така и намаляващи риска от първоначално включване на новорегистрирани предприятия в нерегламентирани практики;
- ⇒ мерки за цялостно подобряване на работата на администрацията, включително по-ефективното и прозрачно използване и управление на държавните средства, насърчаващо доброволното участие на икономическите субекти;
- ⇒ мерки, насочени към подобрене на бизнес средата, включително създаването на по-благоприятна данъчна среда в отделни икономически сектори или за групи от населението, където е налице висока концентрация на нерегламентирани трудови и осигурителни отношения;
- ⇒ мерки, насърчаващи отношенията между изрядни платци от частния сектор и държавни институции;

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

- ⇒ мерки, свързани с промяната на обществените нагласи и склонността на икономическите субекти да влизат в нерегламентирани трудови и данъчно-осигурителни отношения помежду си;
- ⇒ мерки за подкрепа и облекчено законово третиране на предприятия и лица, желаещи да формализират дейността си.

Типологията на предприетите мерки за борба със сивата икономика зависят още от:

- ⇒ групата икономически субекти, към които е насочена съответната мярка (мярката може да е обща, или насочена към даден сектор/група на пазара на труда);
- ⇒ сложността на необходимите законодателни и институционални промени (брой и обхват на необходимите промени в действащи нормативни актове и разпоредби, необходимост от създаване на нови институции и др.);
- ⇒ цената на въвеждането и поддържането на мерките от страна на администрацията (финансиране на допълнителни дейности, разширяване на административния капацитет и др.) и цената на спазването на новите изисквания за бизнеса (време за запознаване със законодателството и изпълнение на новите нормативни изисквания).

Типологичен анализ на идентифицираните добри практики

Типологичният анализ на избрани мерки за борба със сивата икономика се базира на различните характеристики на всяка една от тях и потенциалния им ефект върху стимулите за участие в сивата икономика и рисковите групи на пазара на труда. Подборно описание на всяка една от мерките е достъпно в Раздел II.

Първото разделение на разгледаните мерки е в зависимост от тяхната принадлежност към групата на възпиращите и насърчителни мерки, както и в зависимост от допълнителните разходи, които администрацията и бизнесът трябва да направят при тяхното въвеждане.

Второто разделение е в зависимост от очаквания им ефект върху установените при прегледа на структурата на сивата икономика в Латвия четири ключови групи лица, които са по-склонни да участват в сивия сектор:

- ⇒ Работници с две или повече работни места
- ⇒ Традиционно неактивни лица на пазара на труда (младежи, домакини и ранно пенсиониранни лица)
- ⇒ Безработни лица, които са без официална работа
- ⇒ Имигранти

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Третото разделение е на база стимулите на лицата за участие в сивия сектор, като тук са влюбени идентифицираните при прегледа на структурата на сивата икономика в Латвия:

- ⇒ Възможност за допълнителна печалба
- ⇒ Липса на алтернатива
- ⇒ Ниско доверие в системата
- ⇒ Липса на необходима квалификация за друг вид дейност

Направеният анализ показва, че в Латвия е постигнат добър баланс между мерките с насърчителен и мерките с възпиращ характер. Едновременно е направен опит за разширяване на капацитета, правомощията и обхвата на дейността на контролиращите институции, и за създаването на стимули за доброволно сътрудничество от страна на частния сектор в този процес. В същото време се полагат усилия за покачване на доверието както на предприятията, така и на техните служители към системата.

Основната част от мерките предполагат разходи за самата администрация, но очакваните постъпления вследствие на подобрението на бизнес средата и засилването на контрола върху укриването на дължими данъци създава предпоставки за повишаване на събираемостта и последващо възстановяване на инвестираните средства. Някои от мерките предполагат и разходи от страна на бизнеса, но доброволният характер на мерки като регистъра на предприятията, които спазват данъчните закони, оставят инициативата в ръцете на частния сектор. Описаните в предишната секция на анализа промени в данъчната система за микропредприятията и опростяването на данъчната система за малкия бизнес са съчетани с нарастваща възможност за установяване на нарушения и налагане на последващи санкции.

По отношение на стимулите за включване в сивия сектор ефектът на разгледаните мерки е по-умерен и се изразява най-вече в повишаване на доверието в системата (посредством опростяването на данъчните процедури) и увеличаването на потенциалните санкции за стопанските субекти при установяване на нарушения. По този начин се намалява ролята на стимула за участие в сивия сектор заради възможност от по-голяма лична печалба. Някои от мерките индиректно създават и умерени стимули за излизане от сивия сектор вследствие на очакваното като резултат от мерките подобряване на бизнес средата и съответно повечето възможности за включване на млади хора, имигранти и ниско образовани лица във формалната икономика.

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Типология на разгледаните мерки за борба със сивата икономика

Възпиращи: Затрудняват нерегламентираните отношения Насърчителни: Насърчават изрядното поведение Разход А: Предполага разходи за администрацията Разход Б: Предполага разходи за предприятията	Възпиращи	Насърчителни	Разход А	Разход Б
М 1: Консолидация и опростяване на данъчната система за малкия бизнес				
М 2: Въвеждане на правно основание за разкриване и наказание на данъчно укриване в случаите на нерегистрирани служители				
М 3: Намаляване на административната тежест при подаване на данъчни декларации				
М 4: Създаване на регистър с предприятията, които спазват данъчните закони и изграждане на система за административни облекчения за изрядните предприятия				
М 5: Достъп на Държавната служба по приходите до цялата счетоводна информация, които фирмите имат в системите си, при провеждане на данъчни ревизии				
М 6: Задължителна декларация за активите и пасивите от физически лица				

Силен ефект

Умерен ефект

Слаб ефект

Работници: Работници с две или повече работни места Неактивни: Младежи, домакини и ранно пенсионирани лица Безработни: Лица, които са без официална работа, но търсят такава Имигранти: Лица от други националности	Работници	Неактивни	Безработни	Имигранти
М 1: Консолидация и опростяване на данъчната система за малкия бизнес				
М 2: Въвеждане на правно основание за разкриване и наказание на данъчно укриване в случаите на нерегистрирани служители				
М 3: Намаляване на административната тежест при подаване на данъчни декларации				
М 4: Създаване на регистър с предприятията, които спазват данъчните закони и изграждане на система за административни облекчения за изрядните предприятия				
М 5: Достъп на Държавната служба по приходите до цялата счетоводна информация, които фирмите имат в системите си, при провеждане на данъчни ревизии				
Мярка 6: Задължителна декларация за активите и пасивите от физически лица				

Силен стимул за излизане от сивия сектор

Умерен стимул за излизане от сивия сектор

Слаб стимул за излизане от сивия сектор

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

<i>Печалба: Възможност да се печели повече</i> <i>Алтернатива: Невъзможност да се намери друга работа</i> <i>Доверие: Доверие в системата</i> <i>Образование: Липса на възможност за друг вид дейност</i>	Печалба	Алтернатива	Доверие	Образование
М 1: Консолидация и опростяване на данъчната система за малкия бизнес				
М 2: Въвеждане на правно основание за разкриване и наказание на данъчно укриване в случаите на нерегистрирани служители				
М 3: Намаляване на административната тежест при подаване на данъчни декларации				
М 4: Създаване на регистър с предприятията, които спазват данъчните закони и изграждане на система за административни облекчения за изрядните предприятия				
М 5: Достъп на Държавната служба по приходите до цялата счетоводна информация, които фирмите имат в системите си, при провеждане на данъчни ревизии				
Мярка 6: Задължителна декларация за активите и пасивите от физически лица				

Силен стимул за излизане от сивия сектор

Умерен стимул за излизане от сивия сектор

Слаб стимул за излизане от сивия сектор

Мярка 1: Консолидация и опростяване на данъчната система за малкия бизнес

Промените в данъчната система налагат първоначален разход за бизнеса, най-вече за запознаване с новите административни изисквания. В същото време, ако в резултат на промените бизнес, опериращ в сивия сектор, реши да легализира дейността си, това означава, че очакваните ползи за съответното предприятие и неговите служители са по-високи от необходимия за спазването на новата нормативна уредба разход.

Насърчителният елемент в случая има отношение не само към легализирането на даден бизнес, но и към стартирането на нов такъв. По-ниската административна тежест и съответно по-ниските разходи, необходими за спазването на изискванията, насърчава предприемачеството и увеличава доверието в системата.

Вторият елемент от разглежданата мярка – налагането на фиксиран годишен данък върху неактивните предприятия, помага за оптимизирането на съдържанието на търговския регистър и същевременно за засилването и подобряването на надзорната функция на Държавната служба по приходите. Това действие има известен възпиращ характер, тъй като помага за подобряването на контролната дейност. Първоначалните разходи по изработването

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

и въвеждане в практика на предлаганите промени предполагат разходи за държавната администрация, които се очаква да бъдат компенсирани с увеличаването на броя на коректните платци вследствие на провеждането на реформата.

Мярката предполага умерен положителен ефект върху три от рисковите групи на пазара на труда - неактивните лица, безработните и имигрантите, заради допълнителните стимули и облекчените процедури за започване на бизнес. По отношение на стимулите за работа в сивия сектор се предполага умерен положителен ефект върху доверието на данъкоплатците в системата и възникването на алтернативи за официална заетост поради подобряването на бизнес средата.

Мярка 2: Въвеждане на правно основание за разкриване и наказание на данъчно укриване в случаите на нерегистрирани служители

Мярката е с възпиращ характер, тъй като позволява установяването на наличие на трудови отношения между работодател и работник и налагането на санкции в случай на некоректни платци към данъчната система.

По-високият размер на глобите и разширените правомощия на Държавната служба по приходите по установяването на нарушения и възможността за определяне неформален 3-месечен срок на нарушението при липса на доказателства за точната му продължителност, действа възпиращо на встъпването в или продължаването на нерегламентирани отношения между работник и работодател. Цената за въвеждане на нормативните поправки е незначителна.

Мярката предполага положителен ефект върху стимулите за излизане от сивия сектор на рискови групи на пазара на труда заради увеличаването на размера на санкциите при установяване на нарушения. Теоретично, колкото по-голяма е разликата между декларирания и недеклариран доход, толкова по-големи стимули се създават за работника и работодателя да формализират отношенията си под заплахата от нарастваща санкция.

Мярка 3: Намаляване на административната тежест при подаване на данъчни декларации

Мярката има насърчителен характер тъй като не е свързана с допълнителни разходи за работника или работодателя. Такива възникват за Държавната служба по приходите (ДСП), но техният размер е оправдан предвид потенциалните ползи от мярката. Подобряването на

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

информационната система на ДСП възлиза на едва 0,03% от годишния приход от данъка върху доходите.

Мярката предполага умерен положителен ефект върху стимулите за излизане от сивия сектор на работници, които имат две или повече работни места, особено ако едно или повече от тях са формализирани. Мярката повишава доверието в данъчната система и институциите в нея поради облекченият режим на подаване на данъчни декларации.

Мярка 4: Създаване на регистър с предприятия, които спазват данъчните закони, и изграждане на система за административни облекчения за изрядните предприятия

Мярката е с насърчителен характер и включва създаването на регистър с предприятия⁴⁸ (т.нар. „Бял списък”), считани за спазващи данъчното законодателство. Включването в регистъра е доброволно и става след подаване на молба. Мярката е в унисон с една от стратегическите цели на приетият през 2010 г. „Оперативен план за намаляване на сивата икономика и популяризиране на честната конкуренция (2010-2013)”, а именно – подобряването на възможностите за публично-частно партньорство между държавата и изрядни предприятия.

Присъствието на едно предприятие в Белия списък подобрява възможностите му не само по отношение на взаимодействието с държавата, но и с други предприятия, включени в същия списък. В условията на икономическа криза наличието на допълнителни свидетелства за коректността на контрагентите улеснява стопанските отношения. Доброволното вписване в регистъра подчертава насърчителния характер на тази мярка, тъй като преценката дали необходимите разходи по подготовка на документацията си струват потенциалните ползи от участието в него, се прави изцяло от самите предприятия. Сред потенциалните ползи са по-бързото възстановяване на ДДС и по-бързото и качествено административно обслужване от страна на ДСП.

Мярката има и известен възпиращ характер, доколкото веднъж вписаните в регистъра предприятия имат интерес да останат част от него с цел запазването на своето добро име и

⁴⁸ Изискванията за включване в списъка показват, че мярката е насочена най-вече към големи предприятия. Това е следствие от няколко условия, между които това предприятията да оперират от поне 3 години, да имат вътрешни процедури за управление на риска и спазването на данъчното законодателство и да заплащат на служителите си по-висока заплата от средната за сектора. Първоначално съществуват и изисквания за минимален оборот и брой служители.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

възможност за бързо и ефективно сътрудничество с данъчната администрация и други вписани предприятия.

Мярката предполага умерен положителен ефект върху всички рискови групи на пазара на труда, стига съответният служител да работи неформално в предприятие, което има интерес да бъде включено в регистъра. Предполага се и повишаване на цялостното доверие в системата, предвид допълнителните свидетелства за изрядност на съответните работодатели.

Мярка 5: Достъп на Държавната служба по приходите до цялата счетоводна информация, която фирмите имат в системите си, при провеждане на данъчни ревизии

Мярката има предимно възпиращ характер и цели както увеличено разкриване на нарушенията, така и предотвратяването на бъдещо укриване на данъци. Разширяването на правомощията на ДСП по установяването и санкционирането на т.нар. „двойно счетоводство“ предполага известни разходи за допълнително обучение на специалистите.

Мярката създава умерени стимули за излизане от сивия сектор за всички видове рискови групи заради значителното увеличаване на шанса от разкриваемост на техните нарушения.

Мярка 6: Задължителна декларация за активите и пасивите на физически лица

Мярката има възпиращ характер, целящ както установяването на неправомерно натрупани средства, така и най-вече подобряването на последващия мониторинг върху активите и пасивите на физическите лица. Вследствие на въвеждането и изпълнението на мярката възникват разходи за всички стопански участници, както и за самата администрация.

Мярката има отношение най-вече към превенцията на първоначалното включване на млади хора в сивия сектор поради подобреното информационно обезпечение, необходимо за контролната дейност на данъчните структури. По отношение на лица, които от дълго време са неизрядни платци, стимулите за спазване на сроковете за подаване на еднократната декларация са по-малки и са свързани с по-сериозни потенциални последващи санкции при установяването на нарушение. Наред с кратките срокове, това е една от водещите причини по-малко от 18% от задължените да подадат декларация лица да го направят в установения срок. Ефектът върху останалите групи е по-скоро умерен и зависи от степента на натрупани нарушения и потенциала за тяхната разкриваемост.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

5.4 Анализ и подбор на проучени практики според избраните в т. 4 критерии

Подборът на добрите практики е направен въз основа на няколко критерия (в т. 2), които оценяват различни аспекти от прилагането и резултатите на отделните мерки. Анализът на мерките, които се включват в доклада, разглежда дали те са **иновативни** (трябва да интегрират нови елементи при борбата със сивата икономика), **въздействащи** (да показват положителен ефект върху намаляването на сивата икономика), **удобни за трансфериране** (да са добре структурирани и документирани), **ефективни** (да постигат целите си), **ефикасни** (ефекта от прилагането им да надхвърля разходите по тяхното въвеждане и прилагане), **устойчиви** (да създават трайно въздействие), **повтаряеми** (да могат да се прилагат отново).

Практика № 1. Консолидация и опростяване на данъчната система за малкия бизнес

Същността на тази мярка се изразява в намаляване на броя на данъчните норми за малкия бизнес чрез премахване на подобни или застъпващи се правила. Това би намалило административната тежест и би насърчило спазването на данъчните правила. Допълнително, промяната би стимулирала нерегистрираните малки бизнеси да се регистрират и да формализират операциите си.

Правителството на Латвия и в частност Министерството на финансите отчита факта, че сложността на латвийската данъчна система е основен фактор, влияещ върху дела на сивата икономика в страната. Политиката на управляващите по отношение на малките предприятия претърпява обрат, който значително опростява данъчната система за малките фирми. Поради тази причина приложената мярка може да се счита за иновативна.

Тъй като има сведения, че латвийските предприемачи считат държавното управление и данъчната система за основен двигател на неформалната дейност на фирмите, се очаква тази мярка да има сериозно положително въздействие върху сивата икономика.

Мярката е удобна за трансфериране, тъй като касае конкретни промени в три закона, уреждащи законодателството за малки предприятия. Допълнително, мярката по своята същност е устойчива и нейното прилагане не изисква по-нататъшни усилия в тази посока.

Реформата в данъчното законодателство ще е свързана с няколко типа разходи, но по предварителни оценки очакваният ефект ще бъде по-голям от разходите по въвеждането ѝ. Според предвижданията на Министерството на финансите общите ползи за държавата и бизнеса ще компенсират административните разходи по въвеждането на мярката, както и първоначалния разход за бизнеса, произтичащ от приспособяването към новото

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

законодателство.

Практика № 2. Въвеждане на правно основание за разкриване и наказание на данъчно укриване в случаите на нерегистрирани служители

С нововъведенията в данъчното законодателство, когато Държавната служба по приходите идентифицира нерегламентиран работник, тя има правото да наложи глоба три пъти по-голяма от общата сума на данъка върху дохода, която (по закон) е трябвало да бъде платена. В случаите, когато периодът на нерегламентирана заетост не може да се определи, Държавната служба по приходите може да счете, че този период е продължил 3 календарни месеца и на работника се е заплащала минималната работна заплата.

Мярката може да се счита за иновативна, тъй като предоставя нов инструмент в борбата със сивата икономика. Преди нововъведенията в данъчното законодателство, Държавната служба по приходите не е имала правно основание да прави предположения за периода на нерегистрирана заетост. За да наложи глоба, Държавната служба по приходите е трябвало да докаже продължителността на нерегламентираната заетост и получаваното възнаграждение. В повечето случаи това е представлявало сериозна трудност.

Мярката оказва ефект основно върху работодателите, като увеличава наказанието, ако бъдат хванати в измама с декларирането на възнаграждението на служителите си. Въвеждането на мярката увеличава цената, която трябва да бъде платена, ако работодателят бъде хванат и по този начин се цели да се намали броят на нерегистрираните работници.

Мярката може да се определи като ефективна и ефикасна, тъй като въвеждането ѝ има минимална цена за министерството на финансите, Държавната служба по приходите, работодателите и служителите. Тя не променя начина, по който работодателите и служителите плащат данъци и не изисква от Държавната служба по приходите да се натоварва с допълнителни административни задачи. Мярката просто дава повече наказателни правомощия в ръцете на Държавната служба по приходите. Въпреки това мярката увеличава риска от това работодателите да не регистрират служителите си с цел да избегнат плащането на съответния данък върху дохода. Мярката е разработена така, че да намали размера на сивата икономика.

Мярката е устойчива, тъй като води до трайно въздействие върху правомощията на държавните органи и върху поведението на работодателите и работниците.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Практика № 3. Намаляване на административната тежест при подаване на данъчни декларации

Според тази промяна в законодателството гражданите са длъжни да предоставят информация чрез данъчната си декларация, само ако тя не е достъпна за Държавната служба по приходите. Паралелно с това Държавната служба по приходите трябва да допълва информацията, до която има достъп, в данъчните декларации.

Практиката е иновативна, тъй като от включва създаване на бази от данни и използване на информационни технологии от администрацията, което е съвременният метод за предоставяне на услуги и комуникация с институциите.

Мярката е въздействаща и устойчива, тъй като трайно прехвърля част от административната тежест по подаване на данъчни декларации от гражданите към Държавната служба по приходите.

В същото време мярката може да се определи като ефикасна и ефективна, защото въвеждането ѝ автоматично води до ползи под формата на спестени разходи и време за гражданите, а разходите за държавната администрация са еднократни и представляват изключително малък дял от приходите от данъци. Въвеждането на мярката не налага каквито и да е допълнителни разходи за работодателите и служителите.

Практика № 4. Създаване на регистър с предприятията, които спазват данъчните закони, и изграждане на система за административни облекчения за изрядните предприятия

Мярката включва създаването на регистър с предприятия, считани за спазващи данъчното законодателство. Участието в тази програма (под формата на добавяне на предприятието в този регистър) е доброволно и изисква от предприятието да подаде молба за включване в регистъра. Веднъж одобрено, предприятието става част от регистъра и може да се облагодетелства чрез предлаганите от Държавната служба по приходите подобрени процедури за данъчна администрация.

Мярката е иновативна, тъй като се изразява във въвеждането на нов подход към различните предприятия от страна на данъчната администрация.

Мярката цели намаляване на административната тежест, създаване на чувство на доверие и взаимодействие между частните предприятия и държавните данъчни служби и улеснено планиране на бизнес операции. Има сведения, че редица големи предприятия

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

считат участието в програмата за ползотворно и влияещо положително на репутацията им, затова мярката може да се счита за въздействаща.

Промяната в законодателството е ясно структурирана и документирана, така че е удобна за трансфериране. Също така мярката може да се прилага постоянно и систематично, което я прави добра за повторяема употреба без това да се отразява на нейната ефективност.

Мярката е ефикасна, тъй като разходите по нея (за внедряване и поддържане на новия регистър) не са значителни и Министерство на финансите я въвежда без допълнителна нужда от финансиране. В същото време мярката осигурява съществени ползи за предприятията, които включват по-бързо връщане на ДДС, по-кратки срокове за отговор на официални запитвания, намалени административни изисквания за митнически процедури.

Практика № 5. Достъп на Държавната служба по приходите до цялата счетоводна информация, които фирмите имат в системите си, при провеждане на данъчни ревизии

Мярката включва промени в данъчното законодателство, които дават на Държавната служба по приходите повече правно основание за достъп до данните, съхранявани на служебните компютри в ревизираните компании.

Мярката е иновативна, тъй като предоставя нови дефиниции, нов инструмент и нов подход в разкриването на „двойно счетоводство“ и предотвратяването на появата на такова.

Може да се счита, че мярката е въздействаща и устойчива, предвид факта, че в моделите за рационален избор индивидите/фирмите претеглят ползите от укриването на данъци с вероятността от това да бъдат хванати в измамата. Това означава, че решението на фирмата да пренесе част от дейностите си в сивия сектор зависи от вероятността да бъде хваната от държавните органи, както и от размера и формата на наказанието.

Мярката е ефикасна, тъй като е въздействаща, а разходите по нейното прилагане са минимални, както за държавата, като и за работодателите и служителите. От една страна, за Държавната служба по приходите единственият допълнителен разход е за обучението на служителите си как да идентифицират случаи на „двойно счетоводство“ и как да правят копия на информацията. От друга страна, предприятията и счетоводителите трябва да бъдат запознати с новата мярка, за да може тя да е ефективна. Това означава, че се изискват определени разходи за разпространението на информацията.

Мярката е добре структурирана и документирана, което я прави подходяща за трансфериране.

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Практика № 6. Задължителна декларация за активите и пасивите от физически лица

Мярката включва еднократно деклариране на всички съответни активи и пасиви от страна на физическите лица, отговарящи на определен набор от критерии. Идеята е по този начин Държавната служба по приходите да може по-лесно да идентифицира случаи на данъчно укриване, като се следи за необясними промени в декларираните активи на дадено лице.

Мярката е иновативна, тъй като представлява нов метод за следене на спазването на данъчното законодателство от страна на физическите лица. Подробностите по въвеждането ѝ са интегрирани в приемането на изцяло нов закон, което прави мярката удобна за трансфериране.

Въвеждането на тази мярка налага допълнителна административна тежест върху физическите лица. За разлика от други мерки, които налагат тежест само върху неспазващите данъчното законодателство, тук тежестта пада върху всички. Въпреки това от въвеждането на мярката има ползи за обществото (свързани с намаляването на дела на сивата икономика), които компенсират тази допълнителна административна тежест в средносрочен план. Поради тази причина мярката може да се счита за ефикасна.

Мярката може да се повтаря отново и отново, без това да намалява ефективността ѝ.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Раздел II. Описание на идентифицирани добри практики

1.1. Практика № 1. Консолидация и опростяване на данъчната система за малкия бизнес

Име	Консолидация и опростяване на данъчната система за малкия бизнес <i>Mazo uzņēmumu nodokļa maksāšanas režīmu konsolidācija un vienkāršošana</i>
Кратко описание и предистория	Предистория Тази практика е предложена от висококвалифицирана работна група, разработваща мерки за борба със сивата икономика в Латвия. Работната група е основана през 2009/10 година. Министър-председателят на Латвия ѝ възлага задача да разработи пакет от мерки за борба със сивата икономика. Групата се ръководи от министъра на финансите и включва представители правителството, правителствени органи, Държавната служба по приходите, Министерството на финансите, експерти от академичните среди, Централната банка на Латвия и Централното статистическо бюро на Латвия. Основният мотив за изграждането на тази работна група е големият спад в държавните приходи по време на кризата от 2008-2009 и произлезлите от нея значителен бюджетен дефицит и увеличение на дела на сивата икономика, както и външният натиск от международни организации (като Европейския съюз и Международния валутен фонд), които предоставят значителна финансова помощ на Латвия по време на кризата. Прилагане на предложената мярката Мярка е разработена от Министерството на финансите и е окончателно приета с решение на Министерски съвет от 29.11.2012 г. (Наредба № 555: “<i>Par Konceptiju par mazo uzņēmumu nodokļa maksāšanas režīmu konsolidāciju un vienkāršošanu</i>”). Мярката включва поредица от промени в три закона: 1) Закон „Данък общ доход” (“<i>Par iedzīvotāju ienākuma nodokli</i>”) 2) Закон „Корпоративен данък” (“<i>Par uzņēmumu ienākuma nodokli</i>”) 3) Закон „Данък върху малкия бизнес” (“<i>Mikrouzņēmumu nodokļa likums</i>”) Пълният пакет от законодателни промени в тази мярка цели да опрости данъчните закони, които засягат малките бизнеси.
Декларирана цел	Целта на тази мярка е да се намали делът на сивата икономика като се опрости данъчното законодателство, което засяга малките фирми. Представеното предложение за реформа (публикувано на латвийски от Министерството на финансите - “<i>Konceptija par mazo uzņēmumu nodokļa maksāšanas režīmu</i>”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	<i>konsolidāciju un vienkāršošanu</i>”) определя сложността на държавната данъчна система като основен фактор, влияещ върху активността на сивата икономика в страната. Също така предишни проучвания по темата показват, че малкият бизнес е по-често замесен в сивата икономика, отколкото големия бизнес. Затова тази реформа цели да накара малкия бизнес да пренесе част от операциите си от сивия в официалния сектор като опрости законите, които малките предприятия трябва да спазват. По-конкретните насоки, които са предложени в тази мярка са: 1) Намаляване на броя данъчни закони за малкия бизнес, като се премахнат подобни или застъпващи се правила. 2) Увеличаване на броя на новите малки бизнеси чрез насърчаване на нерегистрираните предприятия да преминат в официалния сектор и да се регистрират. 3) Създаване на стимули, чрез които неактивните предприятия (които не са отчели търговска дейност за продължителен период) да започнат да публикуват отчети за търговската си дейност или за липсата на такава. 4) Премахване на пречките пред отчетността за търговска дейност. 5) Гарантиране на социалноосигурителните права на работещите в малкия бизнес
Организация, въвела практиката	Въвеждането на тази мярка е извършено от Министерството на финансите и Държавната служба по приходите на Латвия. Препоръките на работната група за борба със сивата икономика (одобрени от Министерски съвет на 26 август 2010 г.) посочват Министерството на финансите като отговорно за планирането и предлагането на нужните промени в данъчното законодателство и представянето им пред Министерски съвет. След приемането на мярката от Министерски съвет Държавната служба по приходите има отговорността да направи нужните промени с цел да подобри събираемостта на данъците. Министерството на финансите е основната държавна институция в сферата на финансите. То разработва финансовото законодателство, координира и организира прилагането му, както и отговаря за извършването на други функции, възложени му по закон. Държавната служба по приходите е административна служба под надзора на министъра на финансите. Службата следи за спазването на данъчното законодателство и отговаря за събирането на данъци и такси в Латвия. Държавната служба по приходите събира и приходите за бюджета на Европейския съюз и отговаря за прилагането на законовите разпоредби за митниците.
Правна форма	Мярката е приета с решение на Министерски съвет от 26.11.2012 година (Наредба

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	№ 555: „<i>Par Konceptiju par tazo uzņēmumu nodokļa maksāšanas režīmu konsolidāciju un vienkāršošanu</i>“). Мярката включва поредица от промени в три насоки на законодателството: 1) Закон „Данък общ доход“ („<i>Par iedzīvotāju ienākuma nodokli</i>“) 2) Закон „Корпоративен данък“ („<i>Par uzņēmumu ienākuma nodokli</i>“) 3) Закон „Данък върху малкия бизнес“ („<i>Mikrouzņēmumu nodokļa likums</i>“)
Вложени ресурси	Реформата на данъчното законодателство за малкия бизнес включва няколко различни разхода. Първият източник на разходи е административна цена, необходима за въвеждането на промените от Държавната служба по приходите и от Министерството на финансите. Тук са включени цената за написването и приемането на законодателните промени, разходите за смяна на системата за данъчно събиране, разходи за информирание на малкия бизнес за нововъведенията и разходите за надзор над новата система. Последните се очакват да скочат първоначално, но впоследствие да доведат до повече спестявания заради по-простата данъчна система. Второ, промените в данъчното законодателство ще доведат до промени в размера на държавния приход от данъци. Това не е разход за обществото като цяло, защото промяна в събраните от държавата данъци се свързва с повишаване на нивото на разполагаемия доход на малкия бизнес. Промяна на поведението на малкия бизнес се асоциира с промяна в дела на сивата икономика. Според сметките на Министерството на финансите (намиращо се в предложението за реформа „<i>Konceptija par tazo uzņēmumu nodokļa maksāšanas režīmu konsolidāciju un vienkāršošanu</i>“) цялостният ефект върху държавния приход от различните пакети от реформи е както следва: 1) От консолидиране на сходни и припокриващи се закони: +412,000 лати (когато пълният ефект от реформата може да се усети, като се допускат 2 години преходен период). 2) От налагането на минимален годишен данък, целящ намаляването на броя на неактивните бизнеси: + 594,000 лати (като се предполага, че 70% от неактивните в момента предприятия ще докладват приходи или ще бъдат закрити). Според Министерството на финансите промените в държавния приход от останалите източници са или незначителни, или не могат да бъдат пресметнати. Трето, промените в данъчната система налагат първоначален разход за бизнеса, произтичащ от приспособяването към новото законодателство.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	Последно, държавните приходи ще се увеличат, ако нововъведенията постигнат по-голяма данъчна отчетност. Този ефект може дори да компенсира административните разходи по въвеждането на мярката и да стимулира активността на малкия бизнес благодарение на по-ниската административна тежест.
Описание на основните ефекти и взаимодействия в резултат от въвеждането на практиката	Въвеждането на тази мярка ще повлияе на сивата икономика чрез следните механизми: 1) Намаляване на броя на данъчни закони за малкия бизнес чрез премахване на подобни или застъпващи се правила. Това би намалило административната тежест и би насърчило спазването на данъчните правила. Допълнително, промяната би стимулирала нерегистрираните малки бизнеси да се регистрират и да формализират операциите си. 2) Налагане на фиксиран годишен данък върху малките бизнеси, които твърдят, че са неактивни или оперират под минималния праг за облагаем доход. Този данък има две предназначения. Първо, при плащането му от малките бизнеси те ще декларират, че нямат търговски оборот или че той е под облагаемия минимум. Второ, това ще накара част от неплащащите в момента малки предприятия да започнат да плащат, а тези, които са неактивни в момента, да свалят фирмите си от търговския регистър. 3) Малките бизнеси, които плащат данъци при опростената система, няма да бъдат облагани при нарастване на приходите им, тоест ако печалбите надминат прага за малък бизнес, данъкът няма да нарасне, ако финансовите отчети на тези компании показват постепенен растеж. Тези промени в законодателството премахват пречките пред растежа, които са съществували преди - малките бизнеси са внимавали да не отчетат печалби над определено ниво, защото това би означавало преминаване към по-високо данъчно облагане. 4) Гарантиране на по-лекото опериране на дейността на малкия бизнес и служителите в него, което от своя страна да доведе до по-голямо данъчно отчитане.
Резултат	Имайки предвид скорошното въвеждане на тази реформата, ефектът ѝ върху сивата икономика засега не може да бъде оценен. Въпреки това теорията показва, че въвеждането на реформата е основателно и се очаква да има значителен ефект върху участието на малкия бизнес в сивата икономика. Една публикация (Putniņš and Sauka, 2013) показва, че недоволството на латвийските предприемачи от държавното управление и данъчната система е основен двигател на неформалните дейности на фирмите. Това относително ниво на недоволство (спрямо съседните Естония и Литва) през 2009-2011 г. се смята за една от основните причини за покачването на дела на сивата икономика в Латвия за периода 2009-2011 година. Все пак е възможно първоначално малкият бизнес да изпитва затруднения заради въвеждането на новите правила - проучване (Putniņš and Sauka, 2013) показва, че

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	предприемачите не харесват промени в закона, защото за тях това означава допълнителни разходи и затруднения в планирането на дейността им. Същата публикация (Putniņš and Sauka, 2013) твърди, че недокладваните приходи от бизнес операции е един от главните компоненти на сивата икономика в Латвия (приблизително 39,5% от сивата икономика за 2012 г.). Затова тази реформа има голям потенциал за намаляването на цялостния дял на сивата икономика. Опростената данъчна система, заедно с по-малкия брой регистрирани и неактивни компании, ще улесни и подобри надзорната функция на Държавната служба по приходите.
Ефекти ключови партньори участници пазара	Този реформа на данъчната система цели да намали административните разходи за малкия бизнес и по този начин да насърчи спазването на данъчното законодателство, както и да насърчи нерегистрираните малки фирми да се регистрират. Налагането на фиксиран годишен данък върху неактивните малки бизнеси или тези, които оперират под минималния праг на облагаем доход, ще накара част от неплащащите в момента малки предприятия да започнат да плащат, а тези, които са неактивни в момента, да свалят фирмите си от търговския регистър. Опростената данъчна система, заедно с по-малкия брой регистрирани и неактивни компании, ще улесни и подобри надзорната функция на Държавната служба по приходите.
Контакти релевантни институции	с Министерство на финансите на Латвия: Latvijas Republikas Finanšu ministrija Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1919, Latvia Phone: +371 67095405 Fax: +371 67095503 E-mail: pasts@fm.gov.lv Човек за връзка: Edgars Šidlovskis (email Edgars.Sidlovskis@fm.gov.lv) Държавната служба по приходите: Valsts ieņēmumu dienests Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1978 Phone: +371 67028703 Fax: +371 67028704 E-mail: consultation@vid.gov.lv

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

1.2. Практика № 2. Въвеждане на правно основание за разкриване и наказание на данъчно укриване в случаите на нерегистрирани служители

Име	Въвеждане на правно основание за разкриване и наказание на данъчно укриване в случаите на нерегистрирани служители <i>Ievest tiesisku pamatu sankciju piemērošanai nelegālas nodarbinātības gadījumos</i>
Кратко описание и предистория	Предистория Тази практика е предложена от висококвалифицирана работна група, разработваща мерки за борба със сивата икономика в Латвия. Работната група е основана през 2009/10 година. Министър-председателят на Латвия ѝ възлага задача да разработи пакет от мерки за борба със сивата икономика. Групата се ръководи от министъра на финансите и включва представители от правителството, правителствени органи, Държавната служба по приходите, Министерството на финансите, експерти от академичните среди, Централната банка на Латвия и Централното статистическо бюро на Латвия. Основният мотив за изграждането на тази работна група е големият спад в държавните приходи по време на кризата от 2008-2009 г. и произлезлите от нея значителен бюджетен дефицит и увеличение на дела на сивата икономика, както и външният натиск от международни организации (като Европейския съюз и Международния валутен фонд), които предоставят значителна финансова помощ на Латвия по време на кризата. Прилагане на предложената мярката Мярката е приета с решение на Латвийския парламент на 15.12.2012 г. и включва промени в законодателството относно данъка върху доходите. Промените предоставят на Държавната служба по приходите добре дефинирано правно основание да налага наказания на нерегистрираните работници и техните работодатели в случаите, когато не може да се определи периода, през който нерегистрираният работник е получавал възнаграждение.
Декларирана цел	Целта на тази мярка е да намали дела на сивата икономика, като се намали броят на нерегистрираните работници, които не докладват възнаграждението си пред властите.
Организация, въвела практиката	Въвеждането на тази мярка е извършено от Министерството на финансите и Държавната служба по приходите на Латвия. Препоръките на работната група за борба със сивата икономика (одобрени от Министерски съвет на 26 август 2010 г.) посочват Министерството на финансите като отговорно за планирането и предлагането на нужните промени в данъчното законодателство и представянето им пред Министерски съвет. След приемането ѝ от Министерския съвет Държавната

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	служба по приходите има отговорността да направи нужните промени с цел да подобри събираемостта на данъците. Министерството на финансите е основната държавна институция в сферата на финансите. То разработва финансовото законодателство, координира и организира прилагането му, както и отговаря за извършването на други функции, възложени му по закон. Държавната служба по приходите е административна служба под надзора на министъра на финансите. Службата следи за спазването на данъчното законодателство и отговаря за събирането на данъци и такси в Латвия. Държавната служба по приходите събира и приходите за бюджета на Европейския съюз и отговаря за прилагането на законовите разпоредби за митниците.
Правна форма	Тази мярка е въведена с промяна в законодателството за данък върху дохода на 15.12.2011 г. от латвийския парламент, но влиза в сила на 01.01.2012 година (“<i>Par iedzīvotāju ienākuma nodokli</i>”). Основната промяна е в член 31, алинея 1 от Закона за данъка върху доходите. Промяната описва размера на финансовата санкция, която Държавната служба по приходите може да налага на работодателите, недекларирани приходите си (включително за работодателите, за които не може да се определи периода, в който са получавали нерегистрирано възнаграждение).
Вложени ресурси	Въвеждането на тази мярка има минимална цена за министерството на финансите, Държавната служба по приходите, работодателите и служителите. Тя не променя начина, по който работодателите и служителите плащат данъци, и не изисква от Държавната служба по приходите да се натоварва с допълнителни административни задачи. Мярката просто дава повече наказателни правомощия в ръцете на Държавната служба по приходите. Въпреки това мярката увеличава риска от това работодателите да не регистрират служителите си с цел да избегнат плащането на съответния данък върху дохода. Мярката е разработена така, че да намали размера на сивата икономика.
Описание на основните ефекти и взаимодействия в резултат от въвеждането на практиката	С нововъведенията в данъчното законодателство, когато Държавната служба по приходите идентифицира нерегламентиран работник, тя има правото да наложи глоба три пъти по-голяма от общата сума на данъка върху дохода, която (по закон) е трябвало да бъде платена. В случаите, когато периодът на нерегламентирана заетост не може да се определи, Държавната служба по приходите може да счете, че този период е продължил 3 календарни месеца и на работника се е заплащала минималната работна заплата. Преди нововъведенията в данъчното законодателство Държавната служба по приходите не е имала правно основание да прави предположения за периода на нерегистрирана заетост. За да наложи глоба, Държавната служба по приходите е

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

		трябвало да докаже продължителността на нерегламентираната заетост и получаваното възнаграждение. В повечето случаи това е представлявало сериозна трудност. Увеличаване на правомощията на Държавната служба по приходите е директна мярка за намаляване на броя нерегистрирани работници.
Резултат		Целта на тази мярка е да намали дела на сивата икономика като се намали броят на нерегистрираните работници, които не докладват възнаграждението си пред властите (и по този начин се ограничи укриването на данъци). Едно проучване (Putniņš and Sauka, 2013) изчислява, че делът на сивата икономика спрямо вътрешния брутен продукт в Латвия е спаднал с 9,1% през 2012 година. Тази промяна е значима, имайки предвид дела на сивата икономика в Латвия за 2010 г. (38,1% от БВП) и относително стабилното ниво на сива икономика в съседните Естония и Литва. За съжаление не може да се каже до каква степен този спад се дължи на конкретната мярка или на подобрене в макроикономическата рамка. Същото това проучване (Putniņš and Sauka, 2013) показва, че след данъчните промени през 2012 г. (конкретно за въвеждането на тази мярка) има спад на нерегистрираните работници от 11,6% на 9.7%. Отново не може да се каже, че този спад е предизвикан изцяло от въвеждането на тази мярка, но резултатите свидетелстват в полза на въвеждането ѝ.
Ефекти ключови партньори участници пазара	върху и на	Мярката оказва ефект основно върху работодателите, като увеличава наказанието, ако бъдат хванати в измама с декларирането на възнаграждението на служителите си. В моделите за рационален избор индивидът взема решение дали да декларира възнаграждението си като претегля ползата от укриването на данъците срещу цената, която трябва да плати, ако бъде хванат. Въвеждането на мярката увеличава цената, която трябва да бъде платена, ако работникът/работодателят бъде хванат и по този начин се цели да се намали броят на нерегистрираните работници. Горното проучване (Putniņš and Sauka, 2013) показва, че вероятността да бъдеш хванат и размерът на санкцията са едни от основните фактори, които предприемачите разглеждат при решението им дали да взимат участие в сивата икономика.
Контакти релевантни институции	с	Министерство на финансите на Латвия: Latvijas Republikas Finanšu ministrija Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1919, Latvia Phone: +371 67095405 Fax: +371 67095503 E-mail: pasts@fm.gov.lv Човек за връзка: Edgars Šidlovskis (email Edgars.Sidlovskis@fm.gov.lv)

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	Държавната служба по приходите: Valsts ieņēmumu dienests Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1978 Phone: +371 67028703 Fax: +371 67028704 E-mail: consultation@vid.gov.lv

1.3. Практика № 3. Намаляване на административната тежест при подаване на данъчни декларации

Име	Намаляване на административната тежест при подаване на данъчни декларации <i>Samazināt administratīvo slodzi aizpildot iedzīvotāja ienākuma nodokļa (IIN) deklarāciju</i>
Кратко описание и предистория	Предистория Тази практика е предложена от висококвалифицирана работна група, разработваща мерки за борба със сивата икономика в Латвия. Работната група е основана през 2009/10 година. Министър-председателят на Латвия ѝ възлага задача да разработи пакет от мерки за борба със сивата икономика. Групата се ръководи от министъра на финансите и включва представители от правителството, правителствени органи, Държавната служба по приходите, Министерството на финансите, експерти от академичните среди, Централната банка на Латвия и Централното статистическо бюро на Латвия. Основният мотив за изграждането на тази работна група е големият спад в държавните приходи по време на кризата от 2008-2009 г. и произлезлите от нея значителен бюджетен дефицит и увеличение на дела на сивата икономика, както и външният натиск от международни организации (като Европейския съюз и Международния валутен фонд), които предоставят значителна финансова помощ на Латвия по време на кризата. Прилагане на предложената мярката Мярка е приета с решение на латвийския парламент на 21.10.2010 г. и влиза в сила на 24.11.2010 г., като включва промени в законодателство за данъка върху доходите (“<i>Par iedzīvotāju ienākuma nodokli</i>”). Промените гласят, че хората трябва да предоставят информация в личната си данъчна декларация, само ако тя не е достъпна за Държавната служба по приходите. По този начин се опростява процеса за подаване на индивидуална декларация за данък общ доход и се дава повече отговорност на Държавната

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	служба по приходите.
Декларирана цел	Целта на мярката е да се свие делът на сивата икономика, като се намали укриването на възнагражденията. Идеята е да се насърчи доброволното спазване на данъчните закони като се намали административната тежест, свързана с подаването на данъчните декларации.
Организация, въвела практиката	Въвеждането на тази мярка е извършено от Министерството на финансите и Държавната служба по приходите на Латвия. Препоръките на работната група за борба със сивата икономика (одобрени от министерски съвет на 26 август 2010 г.) посочва Министерството на финансите като отговорно за планирането и предлагането на нужните промени в данъчното законодателство и представянето им пред Министерски съвет. След приемането ѝ от Министерския съвет Държавната служба по приходите има отговорността да направи нужните промени с цел да подобри събираемостта на данъците. Министерството на финансите е основната държавна институция в сферата на финансите. То разработва финансовото законодателство, координира и организира прилагането му, както и отговаря за извършването на други функции, възложени му по закон. Държавната служба по приходите е административна служба под надзора на министъра на финансите. Службата следи за спазването на данъчното законодателство и отговаря за събирането на данъци и такси в Латвия. Държавната служба по приходите събира и приходите за бюджета на Европейския съюз и отговаря за прилагането на митническото законодателство.
Правна форма	Мярката е приета с решение на латвийския парламент на 21.10.2010 г. и влиза в сила на 24.11.2010 г., като включва промени в основното законодателство за данъка върху доходите (“<i>Par iedzīvotāju ienākuma nodokli</i>”). Основната промяна в закона за данък върху доходите е в член 19, алинея 5. Промяната гласи, че гражданите са длъжни да предоставят информация чрез данъчната си декларация, само ако тя не е достъпна за Държавната служба по приходите. Също така се казва, че от Държавната служба по приходите се очаква да допълва информацията, до която има достъп, в данъчните декларации. Това прехвърля част от административната тежест по подаване на данъчни декларации от гражданите към Държавната служба по приходите.
Вложени ресурси	Промяната в законодателството означава допълнителни разходи за Държавната служба по приходите, защото от нея се очаква да допълва информацията, до която има достъп, в данъчните декларации. Ако даден гражданин реши да попълни данъчната си декларация лично в Държавната служба по приходите, то от нея се очаква да предостави вече наличната информация от държавни бази данни. Ако пък даден гражданин реши да попълни данъчната декларация онлайн, системата трябва

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	автоматично да попълва информацията от държавните бази данни. Това изисква подобрения в информационната система на Държавната служба по приходите. Очакваната цена за такова подобрение е около 251,000 лати (сумата е изчислена от Държавната служба по приходите и Министерството на финансите). За сравнение, годишните приходи от данъка върху доходите е приблизително 850 милиона лати за 2012 година. Следователно разходите за въвеждането на подобренията в информационната система представляват 0,03% от годишния приход от данъка върху доходите. Тази цена не пада цялостно върху обществото, защото води до увеличение в личните спестявания (в резултат от намалената административна тежест). Въвеждането на тази мярка не налага каквито и да е допълнителни разходи за работодателите и служителите.
Описание на основните ефекти и взаимодействия в резултат от въвеждането на практиката	След нововъведенията в данъчното законодателство, част от административната тежест при подаването на данъчни декларации се прехвърля от гражданите към Държавната служба по приходите. Преди въвеждането на промените едноличните търговци и организациите трябваше да подават отчети за заплатите на служителите си до Държавната служба по приходите. В същото време всеки човек отделно е задължен да подава данъчна декларация, което означава дублиране на представената пред държавната служба по приходите информация. Тази мярка цели да увеличи доброволното спазване на данъчните закони, като се намали административната тежест за обществото. Редица проучвания показват, че административната тежест е един от основните фактори, които тласкат бизнеса да оперират в сивата икономика. Затова намаляването ѝ е от основно значение в борбата със сивата икономика.
Резултат	Сведенията потвърждават ефективността на предложената мярка в намаляване на укриването на данъци и на дела на сивата икономика. Едно проучване (Putniņš and Sauka, 2013) изчислява, че делът на сивата икономика спрямо вътрешния брутен продукт в Латвия е спаднал с 9,1% през 2012 година. Тази промяна е значима, имайки предвид дела на сивата икономика в Латвия за 2010 г. (38,1% от БВП) и относително стабилното ниво на сива икономика в съседните Естония и Литва. За съжаление не може да се каже до каква степен този спад се дължи на конкретната мярка или на подобрение в макроикономическата рамка. Реалистично е да се предположи, че повишената мотивация (в резултат от намалената административна тежест) за гражданите да спазват данъчното законодателство ще има сравнително малък ефект, защото намалението на административната тежест не е особено голямо. Според проучването на сивия сектор в Латвия (Putniņš and Sauka, 2013), голямо значение за спада в дела на сивата икономика в държавата има увеличената удовлетвореност на латвийските жители за това как работи Държавната служба по

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

		приходите. През 2012 г. цели 58,4% от латвийците, участвали в анкетата, отговарят, че са много доволни от работата на Държавната служба по приходите, сравнено с 41,9% през 2010 г. и 42,7% през 2011 година. Освен това данъчното укриване от недеklarирано възнаграждение (под формата на заплащане „под масата”) е намаляло от 29,1% от БВП през 2011 г. до 26,5% от БВП през 2012 година. Този спад изпъква на фона на увеличението в същия показател и за същия период в съседни държави като Естония и Литва. И накрая, статистиката на Държавната служба по приходите показва, че събраните за 2012 г. приходи от данък лични доходи надхвърлят очакванията с приблизително 2,1%. Това представлява увеличение от 9,9% спрямо събраните приходи за 2011 година.
Ефекти	върху	Промяната в законодателството означава допълнителни разходи за Държавната служба по приходите, защото от нея се очаква да допълва информацията, до която има достъп, в данъчните декларации. Въвеждането на тази мярка не променя по никакъв начин взаимоотношенията или обмена на информация между работодателите и Държавната служба по приходите. За работниците тези промени намаляват административната тежест от заетост в официалната икономика и улесняват спазването на данъчните закони. Целта е нивото на укриването на данъци да намалее заради по-слабото търсене на неофициално заплащане от страна на работниците.
Контакти	с	Министерство на финансите на Латвия: Latvijas Republikas Finanšu ministrija Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1919, Latvia Phone: +371 67095405 Fax: +371 67095503 E-mail: pasts@fm.gov.lv Човек за връзка: Edgars Šidlovskis (email Edgars.Sidlovskis@fm.gov.lv) Държавната служба по приходите: Valsts ieņēmumu dienests Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1978 Phone: +371 67028703 Fax: +371 67028704 E-mail: consultation@vid.gov.lv

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

1.4. Практика № 4. Създаване на регистър с предприятията, които спазват данъчните закони и изграждане на система за административни облекчения за изрядните предприятия

Име	Създаване на регистър с предприятията, които спазват данъчните закони и изграждане на система за административни облекчения за изрядните предприятия <i>Izveidot uzticamo uzņēmēju sarakstu kam piemērot dažādas priekšrocības</i>
Кратко описание и предистория	Предистория Тази практика е предложена от висококвалифицирана работна група, разработваща мерки за борба със сивата икономика в Латвия. Работната група е основана през 2009/10 година. Министър-председателят на Латвия ѝ възлага задача да разработи пакет от мерки за борба със сивата икономика. Групата се ръководи от министъра на финансите и включва представители от правителството, правителствени органи, Държавната служба по приходите, Министерството на финансите, експерти от академичните среди, Централната банка на Латвия и Централното статистическо бюро на Латвия. Основният мотив за изграждането на тази работна група е големият спад в държавните приходи по време на кризата от 2008-2009 г. и произлезлите от нея значителен бюджетен дефицит и увеличение на дела на сивата икономика, както и външният натиск от международни организации (като Европейския съюз и Международния валутен фонд), които предоставят значителна финансова помощ на Латвия по време на кризата. Прилагане на предложената мярката Мярката е разработена от Министерството на финансите, в сътрудничество с други министерства, Държавната служба по приходите и представители на работодателските организации. Мярката търпи няколко промени до окончателното ѝ приемане с решение на Министерски съвет на 19.12.2011 г. (Наредба № 673: “<i>Par Padziļinātās sadarbības programmu</i>”). Мярката включва промени в ключова част от данъчното законодателство - „Данъци и такси” (“<i>Par nodokļiem un nodevām</i>”). Крайната версия на промените е приета от латвийския парламент на 26.06.2012 година. Мярката включва създаването на регистър с предприятия, считани за спазващи данъчното законодателство. Участието в тази програма (под формата на добавяне на предприятието в този регистър) е доброволно и изисква от предприятието да подаде молба за включване в регистъра. Веднъж одобрено, предприятието става част от регистъра и може да се облагодетелства чрез предлаганите от Държавната служба по приходите подобрени процедури за данъчна администрация.
Декларирана цел	Целта на тази мярка е да намали дела на сивата икономика като се предостави

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	допълнителна мотивация и облаги за предприятията, които спазват данъчното законодателство. Предприятията, които отговарят на обособените критерии, биват добавяни в регистъра и получават специално отношение от държавните институции по административни и данъчни въпроси. Мярката цели да: 1) Увеличи сътрудничество между държавните данъчни служби и частните предприятия; 2) Намали административната тежест върху частните предприятия; 3) Увеличи сътрудничеството между частните предприятия. Въпреки че тези облаги могат да се ползват и от малки предприятия, мярка е насочена към големите компании, които съставят основната част от данъчния приход (0,75% от най-големите предприятия в Латвия съставляват 65,4% от приходите от корпоративни данъци). Затова, дори и малка промяна в спазването на данъчното законодателство от страна на тези големи предприятия може да има значителен ефект върху дела на сивата икономика.
Организация, въвела практиката	Мярката е разработена от Министерството на финансите в сътрудничество с други министерства, Държавната служба по приходите и представители на работодателски организации. Препоръките на работната група за борба със сивата икономика (одобрени от Министерски съвет на 26 август 2010 г.) посочват Министерството на финансите като отговорно за планирането и предлагането на нужните промени в данъчното законодателство и представянето им пред Министерски съвет. След приемането ѝ от Министерския съвет Държавната служба по приходите има отговорността да направи нужните промени с цел да подобри събираемостта на данъците. Министерството на финансите е основната държавна институция в сферата на финансите. То разработва финансовото законодателство, координира и организира прилагането му, както и отговаря за извършването на други функции, възложени му по закон. Държавната служба по приходите е административна служба под надзора на министъра на финансите. Службата следи за спазването на данъчното законодателство и отговаря за събирането на данъци и такси в Латвия. Държавната служба по приходите събира и приходите за бюджета на Европейския съюз и отговаря за прилагането на митническото законодателство.
Правна форма	Мярката е приета с решение на Министерски съвет на 19.12.2011 г. (Наредба №673: “<i>Par Padziļinātās sadarbības programmu</i>”). Мярката включва промени в ключова част от данъчното законодателство - „Данъци и такси” (“<i>Par nodokļiem un nodevām</i>”). Крайната версия на промените е приета от латвийския парламент на 26.06.2012 година.

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	Министерският съвет на Латвия одобрява пакета с мерки в Наредба №459 на 26.06.2012 година. Административните ползи, предоставяни на предприятията в регистъра, са приети от Държавната служба по приходите с Наредба №1267 на 12.07.2012 година.
Вложени ресурси	Въвеждането на тази мярка означава допълнителни разходи за Държавната служба по приходите и за Министерството на финансите. Разходът идва от внедряването и поддържането на регистъра. Тъй като тези разходи не са значими, Регламент №459 на Министерския съвет на Латвия посочва, че Министерството на финансите ще може да изпълни програмата през 2012 г. без допълнителна нужда от финансиране. Министерството на финансите очаква средносрочно увеличение в държавните приходи от данъци в резултат на по-голямо спазване на данъчното законодателство след въвеждането на мярката. Въвеждането на тази мярка не налага допълнителни разходи за предприятията, защото участието в програмата е доброволно. За компаниите, които не участват в програмата, няма промени в тяхното взаимодействие с данъчната служба. За предприятията, които решат да участват в програмата, има административни разходи, свързани с подготовката на документацията за прием в програмата и съответствието с приетите критерии. Тъй като участието е доброволно, се предполага, че тези разходи ще бъдат компенсирани от облекченията, давани на участниците в програмата (намалена административна тежест, по-добра репутация).
Описание на основните ефекти и взаимодействия в резултат от въвеждането на практиката	Очаква се мярката да намали дела на сивата икономика като се предостави допълнителна мотивация и ползи за предприятията, които спазват данъчното законодателство. Ползите за предприятията от участие в програмата са: 1) По-бързо връщане на ДДС; 2) Личен данъчен консултант от Държавната служба по приходите; 3) Месечна информация за разминавания в данните от данъчните декларации пред Държавната служба по приходите и другите източници, достъпни за службата; 4) По-кратки срокове за отговор на официални запитвания от страна на Държавната служба по приходите; 5) Намалени административни изисквания за митнически процедури. Тези преференции целят да намалят административната тежест, да създадат чувство на доверие и взаимодействие между частните предприятия и държавните данъчни служби и да улеснят планирането на бизнес операции. За да участва в програмата, предприятието трябва да отговаря на следните

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	критерии: 1) Предприятието няма неплатени данъци към Държавната служба по приходите, които да надвишават 100 лати; 2) Предприятието не е глобявано или наказвано за данъчни измами през последните 3 години; 3) Предприятието не е участвало в сделки на стойност над 1000 лати с предприятия със забрана за търговска дейност от Държавната служба по приходите; 4) Средната заплата на служителите в предприятието надвишава средната заплата за сектора; 5) Предприятието има вътрешни процедури за управление на риска и спазване на данъчното законодателство; 6) Предприятието оперира от поне 3 години; 7) Степента на задлъжнялост на предприятието не надхвърля средното ниво за индустрията; 8) Рентабилността на предприятието е поне колкото средното ниво за индустрията. В допълнение, по време на първата година от участие в програмата се прилагат допълнителни критерии, за да се подсигури, че се работи с големи предприятия (оборот по-голям от 3 милиона лати, платени данъци в размер на поне 0,5 милиона лати и поне 25 служителя). Мярката също изброява критериите и процедурите за мониторинг на предприятията в регистъра, както и причините, поради които те могат да бъдат изключвани от този регистър.
Резултат	През първата година от програмата (01.07.2012 г. - 01.07.2013 г.) приблизително 1000 компании са кандидатствали за вписването в регистъра, но само няколко са одобрени. За първия месец кандидатствалите предприятия са 11. През ноември 2013 г. в регистъра е имало 48 компании. Това показва, че приетите в програмата са доста по-малко от тези, които отговарят на критериите за кандидатстване. Имайки предвид скорошното въвеждане на тази реформата, ефектът ѝ върху сивата икономика не може да бъде оценен засега. Въпреки че програмата е стартирана през 2012 г., дискусиите за нея предхождат въвеждането ѝ с няколко години. Това може да е помогнало на част от фирмите да се настроят за предстоящите промени по начин, който да ги направи годни кандидати за програмата. Едно от проучванията за сивата икономика в Латвия (Putniņš and Sauka, 2013) изчислява, че делът на сивата икономика спрямо вътрешния брутен продукт в Латвия е спаднал с 9,1% през 2012 година. Тази промяна е значима, имайки предвид дела на сивата икономика в Латвия за 2010 г. (38,1% от БВП) и

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

		относително стабилното ниво на сива икономика в съседните Естония и Литва. За съжаление не може да се каже до каква степен този спад се дължи на въвеждането на регистъра или се дължи на някоя друга мярка, приложена по същото време. Същото проучване (Putniņš and Sauka, 2013) показва, че частта от сивата икономика, която е претърпяла най-голям спад през 2012 г. е недокладваните печалби от бизнес дейност - отчетен е спад от 26,5% за 2011 г. до 16,7% за 2012 година. Тъй като тези сметки използват среднопретеглени стойности, които могат да се сравняват с размера на икономиката, може да се смята, че дори и малка промяна в спазването на данъчното законодателство от страна на големите предприятия може да има значителен ефект върху дела на сивата икономика.
Ефекти ключови партньори участници пазара	върху и на	Крайният резултат от тази мярка е намаляването на дела на сивата икономика като се предоставят допълнителна мотивация и ползи за предприятията, които спазват данъчното законодателство. Въвеждането на тази мярка означава допълнителни разходи за Държавната служба по приходите и за министерството на финансите. Разходът идва от въвеждането и поддържането на регистъра. Въвеждането на мярката не налага допълнителни разходи за предприятията, защото участието в програмата е доброволно. За компаниите, които не участват в програмата, няма промени във взаимодействието им с данъчните служби. Сведенията за ефективността на мярката са противоречиви. Фирмата “Maxima Latvija” е коментирала пред медиите, че ползите от участието в програмата не са достатъчно големи, за да компенсират допълнителните разходи. Други компании като “Cēsu Alus” са заявили, че участието в програмата е било от полза за тях и е подобрило взаимоотношенията им с Държавната служба за приходите. Други компании смятат, че подобрената репутация е било основен фактор за участието им в програмата.
Контакти релевантни институции	с	Министерство на финансите на Латвия: Latvijas Republikas Finanšu ministrija Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1919, Latvia Phone: +371 67095405 Fax: +371 67095503 E-mail: pasts@fm.gov.lv Човек за връзка: Edgars Šidlovskis (email Edgars.Sidlovskis@fm.gov.lv) Държавната служба по приходите:

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	Valsts ieņēmumu dienests Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1978 Phone: +371 67028703 Fax: +371 67028704 E-mail: consultation@vid.gov.lv

1.5. Практика № 5. Достъп на Държавната служба по приходите до цялата счетоводна информация, които фирмите имат в системите си, при провеждане на данъчни ревизии

Име	Достъп на Държавната служба по приходите до цялата счетоводна информация, които фирмите имат в системите си, при провеждане на данъчни ревизии <i>Nodokļu revīzijas (audita) veikšanai, ļaut nodokļu administrācijai piekļūt uzņēmumā esošajos datoros glabātajai informācijai</i>
Кратко описание и предистория	Предистория Тази практика е предложена от висококвалифицирана работна група, разработваща мерки за борба със сивата икономика в Латвия. Работната група е основана през 2009/10 година. Министър-председателят на Латвия ѝ възлага задача да разработи пакет от мерки за борба със сивата икономика. Групата се ръководи от министъра на финансите и включва представители от правителството, правителствени органи, Държавната служба по приходите, Министерството на финансите, експерти от академичните среди, Централната банка на Латвия и Централното статистическо бюро на Латвия. Основният мотив за изграждането на тази работна група е големият спад в държавните приходи по време на кризата от 2008-2009 г. и произлезлите от нея значителен бюджетен дефицит и увеличение на дела на сивата икономика, както и външният натиск от международни организации (като Европейския съюз и Международния валутен фонд), които предоставят значителна финансова помощ на Латвия по време на кризата. Прилагане на предложената мярката През септември 2010 година Международният валутен фонд подчертава, че ако латвийското правителство иска да постигне ефект в борбата със сивата икономика в страната, е нужно Държавната служба по приходите да зачести данъчните ревизии и да увеличи ефективността им. Препоръката на Международния валутен фонд е да се увеличи броят на одиторите и разновидностите на методите за извършване на данъчна ревизия. За да изпълни препоръките на МВФ, Държавната служба по приходите на Латвия е счела за нужно да има повече правно основание за достъп до данните на

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	компаниите. Смята се, че голяма част от латвийските компании водят „двойно счетоводство“. Едните отчети се представят пред Държавната служба по приходите и съдържат официалните числа от операциите – така наречените “бели каси” (“<i>balī kase</i>”). Другите отчети съдържат реалните транзакции и числа, които не се докладват пред Държавната служба по приходите. Тези отчети показват участието на съответната фирма в сивата икономика на страната и се наричат “черни каси” (“<i>melnā kase</i>”). Мярката включва промени в данъчното законодателство, които дават на държавната служба по приходите повече правно основание за достъп до данните, съхранявани на служебните компютри в ревизираните компании.
Декларирана цел	Целта на мярката е да се намали дела на сивата икономика като се даде на Държавната служба по приходите повече възможност да следи за спазването на данъчното законодателство и да санкционира нарушителите. Мярката оказва ефект върху всички видове нелегална дейност, в които компаниите могат да участват - непълно докладване на приходите и печалбите от бизнес операции, неофициално плащане на заплати на работниците си и използването на нерегистрирана работна ръка. Целта на мярката е да се намали поддържането на „двойно счетоводство“ от страна на компаниите. Целените ефекти са: 1) увеличено разкриване на нарушенията и 2) предотвратяване на бъдещо данъчно укриване.
Организация, въвела практиката	Въвеждането на тази мярка е извършено от Министерството на финансите и Държавната служба по приходите на Латвия. Препоръките на работната група за борба със сивата икономика (одобрени от министерски съвет на 26 август 2010 г.) посочва Министерството на финансите като отговорно за планирането и предлагането на нужните промени в данъчното законодателство и представянето им пред Министерски съвет. След приемането ѝ от Министерския съвет, Държавната служба по приходите има отговорността да направи нужните промени с цел да подобри събираемостта на данъците. Министерството на финансите е основната държавна институция в сферата на финансите. То разработва финансовото законодателство, координира и организира прилагането му, както и отговаря за извършването на други функции, възложени му по закон. Държавната служба по приходите е административна служба под надзора на министъра на финансите. Службата следи за спазването на данъчното законодателство и отговаря за събирането на данъци и такси в Латвия. Държавната служба по приходите събира и приходите за бюджета на Европейския съюз и

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ“

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	отговаря за прилагането на митническото законодателство.
Правна форма	Тази мярка е въведена с промяна в данъчното законодателство. На 07.06.2011 г. Министерски съвет одобрява промените в законодателство за данъка върху доходите (<i>“Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”</i>). Законодателните промени са приети от латвийския парламент на 13.10.2011 г. и влизат в сила на 09.11.2011 година. Главната промяна е в член 15. Тя дава достъп на Държавната служба по приходите до цялата счетоводна информация (включително до фактори, които влияят на пресмятането на дължимите данъци), които фирмите имат в системите си, при провеждане на данъчна ревизия. Държавната служба по приходите има право да задържи копие от такъв вид информация.
Вложени ресурси	Въвеждането на тази мярка има минимална цена за Министерството на финансите, Държавната служба по приходите, работодателите и служителите. За Държавната служба по приходите единственият допълнителен разход е за обучението на служителите си как да идентифицират случаи на „двойно счетоводство“ и как да правят копия на информацията. Мярката не променя начина, по който работодателите и служителите плащат данъци. Тя просто подобрява способността на Държавната служба по приходите да разкрива случаи на данъчно укриване и да наказва виновните за това. Въвеждането на тази мярка увеличава риска от разкриване за компаниите, замесени в нелегални дейности и поддържащи „двойно счетоводство“. Такива компании могат да вложат допълнителни ресурси в опит да прикрият електронните си системи и регистри от Държавната служба по приходите. Предприятията и счетоводителите трябва да бъдат запознати с новата мярка, за да може тя да е ефективна. Това означава, че ще има определени разходи за разпространението на информацията.
Описание на основните ефекти и взаимодействия в резултат от въвеждането на практиката	С промените в данъчното законодателство Държавната служба по приходите има повече правно основание за достъп до данните, съхранявани на служебните компютри в ревизираните компании. Очаква се това да окаже ефект върху сивата икономика по два начина: 1) Възпиране: Тази мярка действа възпиращо по отношение участието в сивата икономика като: а) Увеличава риска за фирмите от разкриване на данъчните им измами по време на ревизия. б) Увеличава разходите за прикриване на информация от данъчните органи, повишавайки административната тежест от нелегалните операции. 2) Разкриване: Като се увеличи достъпа до фирмена информация на държавната служба по приходите се предполага, че тя ще може да използва по-ефективно отделените за данъчните власти ресурси и това ще

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	увеличи броя на разкритите данъчни измами.
Резултат	Тази мярка вероятно води до спад в дела на сивата икономика като намалява различните форми на нелегални дейности, в които фирмите взимат участие, като недокладване на приходи, плащане на недекларираните заплати и наемане на нерегистрирани работници. Едно от проучванията за сивата икономика в Латвия (Putniņš and Sauka, 2013 г.) изчислява, че делът на сивата икономика спрямо вътрешния брутен продукт в Латвия е спаднал с 9,1% през 2012 година. Тази промяна е значима, имайки предвид дела на сивата икономика в Латвия за 2010 г. (38.1% от БВП) и относително стабилното ниво на сива икономика в съседните Естония и Литва. За съжаление не може да се каже до каква степен този спад се дължи на въвеждането на регистъра или се дължи на някоя друга конкретна мярка, приложена по същото време. Спадът на дела на сивата икономика в Латвия през 2012 г. се наблюдава във всичките и компоненти. Нивото на недокладвана печалба от бизнес дейности е спаднало от 26,5% през 2011 г. до 16,7% през 2012 година. Това още веднъж потвърждава идеята, че тази мярка увеличава риска за компаниите, които укриват данъци. Нивото на недокладваните доходи на служители е спаднало значително от 29,1% през 2011 г. до 26.5% през 2012 година. Отбелязан е и спад в броя на нерегистрираните работници - от 11,6% през 2011г. до 9,7% през 2012 година.
Ефекти върху ключови партньори и участници на пазара	Въвеждането на тази мярка увеличава риска от разкриване за компаниите, замесени в нелегални дейности и поддържащи „двойно счетоводство”. В моделите за рационален избор индивидите/фирмите претеглят ползите от укриването на данъци с вероятността от това да бъдат хванати в измамата. Това означава, че решението на фирмата да пренесе част от дейностите си в сивия сектор зависи от вероятността да бъде хваната от държавните органи, както и от размера и формата на наказанието (Putniņš and Sauka, 2013 г.). Описаният механизъм може да проработи, само ако фирмите са добре информирани относно новостите в законодателството и ако е трудно да прикрият информацията, когато разберат за предстоящи ревизии. Затова е важно при ревизия от страна на Държавната служба по приходите да има елемент на изненада и тя да има достъп до служебните компютри на предприятията преди фирмите да разберат за предстоящата ревизия и по този начин да се предотврати прикриването на информация. Въвеждането на тази мярка увеличава риска от разкриване за компаниите, замесени в нелегални дейности и поддържащи „двойно счетоводство”. Такива компании могат да вложат допълнителни ресурси в опит да прикрият електронните си системи и регистри от Държавната служба по приходите, което прави укриването

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	на данъци по-непривлекателно.
Контакти с релевантни институции	Министерство на финансите на Латвия: Latvijas Republikas Finanšu ministrija Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1919, Latvia Phone: +371 67095405 Fax: +371 67095503 E-mail: pasts@fm.gov.lv Човек за връзка: Edgars Šidlovskis (email Edgars.Sidlovskis@fm.gov.lv) Държавната служба по приходите: Valsts ieņēmumu dienests Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1978 Phone: +371 67028703 Fax: +371 67028704 E-mail: consultation@vid.gov.lv

1.6. Практика № 6. Задължителна декларация за активите и пасивите от физически лица

Име	Задължителна декларация за активите и пасивите от физически лица <i>Fizisko personu mantiskā stāvokļa deklarēšana</i>
Кратко описание и предистория	Предистория Тази практика е предложена от висококвалифицирана работна група, разработваща мерки за борба със сивата икономика в Латвия. Работната група е основана през 2009/10 година. Министър-председателят на Латвия ѝ възлага задача да разработи пакет от мерки за борба със сивата икономика. Групата се ръководи от министъра на финансите и включва представители от правителството, правителствени органи, Държавната служба по приходите, Министерството на финансите, експерти от академичните среди, Централната банка на Латвия и Централното статистическо бюро на Латвия. Основният мотив за изграждането на тази работна група е големият спад в държавните приходи по време на кризата от 2008-2009 г. и произлезлите от нея значителен бюджетен дефицит и увеличение на дела на сивата икономика, както и външният натиск от международни организации (като Европейския съюз и Международния валутен фонд), които предоставят значителна финансова помощ на Латвия по време на кризата.

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	Прилагане на предложената мярката Тази мярка е приета с решение на латвийския парламент за приемане на нов закон - Закон за индивидуално деклариране на богатство и недеклаиран доход (<i>Fizisko personu mantiskā stāvokļa deklarēšana</i>) на 01.12.2011 година. Мярката включва еднократно деклариране на всички съответни активи и пасиви от страна на физическите лица, отговарящи на определен набор от критерии. Идеята е по този начин Държавната служба по приходите да може по-лесно да идентифицира случаи на данъчно укриване като се следи за необясними промени в декларираните активи на дадено лице.
Декларирана цел	Целта на тази мярка е да се намали дела на сивата икономика като се ограничи укриването на доходите на физическите лица. Мярката предоставя на Държавната служба за приходите по-подробна информация за имущественото състояние на гражданите и по този начин ѝ дава повече възможност да следи за спазването на данъчното законодателство от страна на физически лица. Целеният ефект от подобреното следене за спазването на данъчното законодателство от страна на физически лица е: 1) Повече разкрити случаи на данъчни измами 2) Превенция на бъдещи данъчни измами
Организация, въвела практиката	Въвеждането на тази мярка е извършено от Министерството на финансите и Държавната служба по приходите на Латвия. Препоръките на работната група за борба със сивата икономика (одобрени от Министерски съвет на 26 август 2010 г.) посочва Министерството на финансите като отговорно за планирането и предлагането на нужните промени в данъчното законодателство и представянето им пред Министерски съвет. След приемането ѝ от Министерския съвет Държавната служба по приходите има отговорността да направи нужните промени с цел да подобри събираемостта на данъците. Министерството на финансите е основната държавна институция в сферата на финансите. То разработва финансовото законодателство, координира и организира прилагането му, както и отговаря за извършването на други функции, възложени му по закон. Държавната служба по приходите е административна служба под надзора на министъра на финансите. Службата следи за спазването на данъчното законодателство и отговаря за събирането на данъци и такси в Латвия. Държавната служба по приходите събира и приходите за бюджета на Европейския съюз и отговаря за прилагането на митническото законодателство.
Правна форма	Тази мярка е приета с решение на латвийския парламент за приемане на нов закон - Закон за индивидуално деклариране на богатство и недеклаиран доход

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	(<i>Fizisko personu mantiskā stāvokļa deklarēšana</i>) на 01.12.2011 година (влязъл в сила на 02.01.2011 г.).
Вложени ресурси	Според концепционален план на Министерството на финансите основният разход от въвеждането на тази мярка е свързан с информирането на гражданите относно новите им задължения. Имайки предвид, че тази мярка засяга голям брой жители и е относително сложна, разходите за информиране може да са значителни. Освен разпространяването на информация чрез медиите, Държавната служба по приходите е организирила значителен брой безплатни семинари (над 350 за 2012 година), за да информира обществеността за новите счетоводни процедури. Министерството на финансите не е представило оценка на разходите. Въвеждането на тази мярка налага допълнителна административна тежест върху физическите лица. За разлика от други мерки, които налагат тежест само върху неспазващите данъчното законодателство, тук тежестта пада върху всички. Въпреки това от въвеждането на мярката има ползи за обществото (свързани с намаляването на дела на сивата икономика), които компенсират тази допълнителна административна тежест в средносрочен план.
Описание на основните ефекти и взаимодействия в резултат от въвеждането на практиката	Според мярката, физическите лица, които отговарят на следните критерии, трябва да подават имуществена декларация: 1) Лицето се счита за латвийски гражданин (относно данъчните си задължения) - или е латвийски гражданин, или има статут на постоянно пребиваващ. 2) Притежава активи или пасиви, които спадат към посочения списък (някои с определена минимална стойност): • Недвижим имот в чужбина • Пасиви в Латвия или чужбина • Транспортно средство в чужбина • Акции в латвийска или чуждестранна компания • Финансови инструменти или инвестиции • Валута и депозити • Осигуряване в пенсионни фондове или животозастраховане • Длъжници, на които лицето е предоставило заем Декларацията трябва да се подаде пред Държавната служба по приходите в периода между 01.01.2012 г. и 01.04.2012 г. и трябва да отразява имущественото състояние на лицето към 31.12.2011 година. Тази декларация предоставя на Държавната служба по приходите по-подробна информация за имущественото състояние на гражданите и по този начин ѝ дава повече възможност да следи за спазването на данъчното законодателство от страна

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

	на физическите лица. Проблемът пред въвеждането на тази практика е, че физическото лице може да натрупа значителни доходи от активите си (например, капиталови печалби от сделки с недвижими имоти в чужбина, доходи от наеми, дивиденди, лихви по депозити и инвестиции, обезщетения от пенсионни фондове и застрахователни дружества и т.н.) и ако тези активи не са декларирани, то за Държавната служба за приходите би било почти невъзможно да ги идентифицира. Целеният ефект от подобреното следене за спазването на данъчното законодателство от страна на физически лица е да се предотвратят бъдещи данъчни измами.
Резултат	Държавната служба по приходите е получила общо 131,992 декларации за активите и пасивите на физически лица. За сравнение, данните на Държавната служба по приходите показват, че за януари 2012 година има приблизително 750,000 граждани, които плащат данъци върху трудовото си възнаграждение. Смята се, че заради големия брой физически лица, които мярката засяга, и краткото време, което Държавната служба по приходите има да проведе информационната си кампания, голяма част от хората не са били добре информирани за новите им задължения и това е довело до голям брой закъснели декларации. Предполага се, че и значителна част от хората въобще не са успели да подадат тези декларации пред Държавната служба по приходите. Имайки предвид същността на мярката, може да се предположи, че след въвеждането ѝ ще се наблюдава спад в неспазването на данъчното законодателство - от началото на 2012 година укриването на данъци е трябвало да стане по-трудно. Едно от проучванията за сивата икономика в Латвия (Putniņš and Sauka, 2013 г.) изчислява, че делът на сивата икономика спрямо brutния вътрешен продукт в Латвия е спаднал с 9,1% през 2012 година. Тази промяна е значима, имайки предвид дела на сивата икономика в Латвия за 2010 г. (38,1% от БВП) и относително стабилното ниво на сива икономика в съседните Естония и Литва. За жалост не може да се каже до каква степен този спад се дължи на въвеждането на тази мярка или се дължи на някоя друга конкретна мярка, приложена по същото време. Статистическите данни на Държавната служба за приходите показват, че приходите, събрани през 2012 г. от данъци, надхвърлят очакванията с около 2,1% и представляват увеличение от 9,9% в сравнение със събраните за 2011 г. приходи от данъци.
Ефекти ключови партньори участници	върху и на За всички 131,992 физически лица, подали такава декларация през 2012 г., въвеждането на мярката е затруднило укриването на данъци върху доходи и печалби от активи (ако се сметне, че тези декларации съдържат пълната и вярна информация). Това е резултат от подобрената способност на Държавната служба за

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

пазара	приходите да следи за данъчни измами, благодарение на по-подробната информация, с която разполага. Целеният ефект от подобреното следене за спазването на данъчното законодателство от страна на физически лица е: 1) Повече разкрити случаи на данъчни измами 2) Превенция на бъдещи данъчни измами Тъй като допълнителната административна тежест за физическите лица е еднократна, то тя не би трябвало да промени отношенията между данъкоплатците и Държавната служба за приходите.
Контакти с релевантни институции	Министерство на финансите на Латвия: Latvijas Republikas Finanšu ministrija Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1919, Latvia Phone: +371 67095405 Fax: +371 67095503 E-mail: pasts@fm.gov.lv Човек за връзка: Edgars Šidlovskis (email Edgars.Sidlovskis@fm.gov.lv) Държавната служба по приходите: Valsts ieņēmumu dienests Адрес: Smilšu iela 1, Rīga, LV-1978 Phone: +371 67028703 Fax: +371 67028704 E-mail: consultation@vid.gov.lv

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Раздел III. Приложения

1 СПИСЪК НА ПРЕГЛЕДАНИТЕ ДОКУМЕНТИ

Butkevics, J. *Shadow Economy from Entrepreneurs point of view: Causes and Solutions*. / Latvian Chamber of Commerce and Industry, 2010

<<http://www.fm.gov.lv/files/files/CBC257223436001286021409921997.pdf>> (25.11.2013)

Cunsa, Zane et al. *Latvia Competitiveness Report*. / Stockholm School of Economics in Riga, Baltic International Centre for Economic Policy Studies, 2013.

<<http://www.sseriga.edu/download.php?file=/files/news/lcr2013.pdf>> (18.11.2013)

Dekker, Helga et al. *Joining up the Fight Against Undeclared Work in Europe*. / Regioplan Policy Research, 2010.

<<http://goo.gl/8dhAa7>> (20.11.2013)

Ermson, D. *Social dialogue and conflict resolution in Latvia*. / European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2004.

<<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2004/50/en/1/ef0450en.pdf>> (25.11.2013)

European Commission. *Assessment of the 2013 national reform programme and convergence programme for Latvia*. / EC. Brussels, 29.5.2013.

<http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2013_latvia_en.pdf> (23.11.2013)

Hazans, Mihails. *Informal workers across Europe: Evidence from 30 European countries*. / University of Latvia and IZA, July 2011.

<<http://ftp.iza.org/dp5871.pdf>> (25.11.2013)

International Labour Organization. *Labour Inspection and Undeclared Work in the EU*. / Labour Administration and Inspection Programme, 2013.

<<http://goo.gl/t2atYZ>> (23.11.2013)

International Labour Organization. *The Informal Economy and Decent Work: A Policy Resource Guide*. / Employment Policy Department, 2013.

<<http://goo.gl/MIOLij>> (23.11.2013)

Jakobsons, Andrejs. *Impact of the Shadow Economy on the Entrepreneurship in Latvia*. // Latvian Darba devēju konfederācija, 2011.

<<http://www.fm.gov.lv/files/files/CBC257991707001286021459631106.pdf>> (20.11.2013)

Jegere, S. *Evaluation of the Action Plan to Reduce Shadow Economy and Promote Fair Competition 2010-2013*. / SIA "Baltic Consultancy", 2010.

<<http://www.fm.gov.lv/files/files/828925410954001316696070464086.pdf>> (24.11.2013)

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ“

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Mickevica, Natalya. *Posting Report - Latvia*. / EFBWW-FIEC, September 2011.
< <http://goo.gl/KeB9Ha> > (19.11.2013)

Packard, Truman, Koettl, Johannes, Montenegro, Claudio E. *In From the Shadow: Integrating Europe's Informal Labor*. / The World Bank, 2012.
<<http://goo.gl/Li7uZv>> (25.11.2013)

Putniņš, Tālis J., Sauka, Arnis. *Baltic Shadow Economies*. / FREE Policy Brief Series, September 2011.
< <http://goo.gl/VYzrDc> > (22.11.2013)

Rivza, Peteris et al. *Specific Problems of the Labour Market in Latvia and Its Regions*. / “European Union Structural Funds National Programme “Labour Market Research” Project “Ministry of Welfare Research” No. VPD1/ESF/NVA/04/NP/3.1.5.1./0001/0003, 2007.
< <http://goo.gl/64esRd> > (25.11.2013)

Rogers, J., Philippe, C., The Tax Burden of Typical Workers in the EU 27 (2013) / New Direction, 2013. < <http://goo.gl/O7OWs3>> (25.11.2013)

Sauka, Arnis, Putniņš, Tālis. *Shadow Economy Index for the Baltic countries (2009-2010)*. / Stockholm School of Economics in Riga, May 2011.
<http://www.sseriga.edu/files/content/shadowindex_baltics_2009-2010.pdf> (21.11.2013)

Sauka, Arnis, Putniņš, Tālis. *Shadow Economy Index for the Baltic countries (2009-2012)*. / Stockholm School of Economics in Riga, May 2013.
< <http://goo.gl/Cfzv79>> (23.11.2013)

Sauka, Arnis. *“Informal Entrepreneurship Index” for Latvia*. // Stockholm School of Economics in Riga. SSE Riga Open Workshop Series in Business and Management Studies, June 2010.

Schneider, Friedrich, Buehn, Andreas. *Shadow Economies in Highly Developed OECD Countries: What Are the Driving Forces?* / Institute for the Study of Labor, Discussion Paper No. 6891, October 2012.
<<http://ftp.iza.org/dp6891.pdf>> (23.11.2013)

Schneider, Friedrich. *Shadow Economies in Latvia and other European Countries: What do we (not) know?* // Institute for the Study of Labor. Discussion Paper No. 6423, March 2012
<<http://ftp.iza.org/dp6423.pdf>> (25.11.2013)

Schneider, Friedrich. *The Shadow Economy in Europe (2013)*. // A.T.Kearney, 2013
<<http://goo.gl/R02NDn>> (25.11.2013)

Šumilo, Ērika et al. *European Union Structural Funds. National Programme "Labor Market Research". Project "Ministry of Welfare Research". Evaluation of Unregistered Employment*. / University of Latvia, 2007.

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

<http://www.lm.gov.lv/upload/darba_tirgus/darba_tirgus/petijumi/13_pet_en.pdf> (25.11.2013)

Williams, Colin C., Renooy, Piet. *Measures to tackle undeclared work in the European Union.* / European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2008.

<<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/25/en/1/EF0925EN.pdf>> (25.11.2013)

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

2 СПИСКЪК НА ПРЕГЛЕДАНИТЕ НОРМАТИВНИ АКТОВЕ (ENG)

Списъкът съдържа актуални преводи на английски език на водещи нормативни документи в сферата на трудовото, данъчното и социалноосигурителното законодателство. Останалата част от цитираните в анализа нормативни актове са достъпни на латвийски език на създадения през 2001 г. специализиран сайт <<http://likumi.lv>>.

Архив с преводи на латвийски нормативни актове на английски език е достъпен и на интернет страницата на Valsts Valodas Centrs <<http://goo.gl/qjpeLN>>.

Action Plan to Reduce Shadow Economy and Promote Fair Competition 2010-2013
<<http://www.fm.gov.lv/files/files/0C25C2423328001284014907454583.doc>> (25.11.2013)

Employers' Organisations and their Associations Law
<http://www.lm.gov.lv/upload/legislation/leg_er_3.pdf> (25.11.2013)

Labour Dispute Law
<http://www.lm.gov.lv/upload/legislation/leg_er_2.pdf> (25.11.2013)

Labour Law
<http://www.lm.gov.lv/upload/legislation/leg_er_1.pdf> (23.11.2013)

Law on Personal Income Tax
<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/On_Personal_Income_Tax.doc>
(25.11.2013)

Law on Protection of Employees in Case of Insolvency of Employer
<<http://goo.gl/XYNwyn>> (24.11.2013)

Labour Protection Law
<http://www.lm.gov.lv/upload/legislation/leg_health_2.pdf> (25.11.2013)

Law on State Social Insurance
<<http://goo.gl/m6DmZQ>> (24.11.2013)

Law on Taxes and Duties
<<http://goo.gl/vldT53>> (25.11.2013)

Law on Trade Unions
<http://www.lm.gov.lv/upload/darbs_eng/leg_er_9.pdf> (23.11.2013)

Micro-Enterprise Tax Law
<http://www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/LRTA/Likumi/Micro-enterprise_Tax_Law.doc>
(25.11.2013)

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001-2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

Regulations Regarding Seasonal Work

<http://www.lm.gov.lv/upload/legislation/leg_er_7.pdf> (25.11.2013)

Regulations Regarding Work in Activity Areas where an Employment Contract is normally not entered into for an Unspecified Period

<http://www.lm.gov.lv/upload/legislation/leg_er_8.pdf> (23.11.2013)

Regulations Regarding Work in which Employment of Children from the Age of 13 is permitted

<http://www.lm.gov.lv/upload/legislation/leg_er_4.pdf> (25.11.2013)

Strategy for the Development of the Labour Protection Field 2008-2013

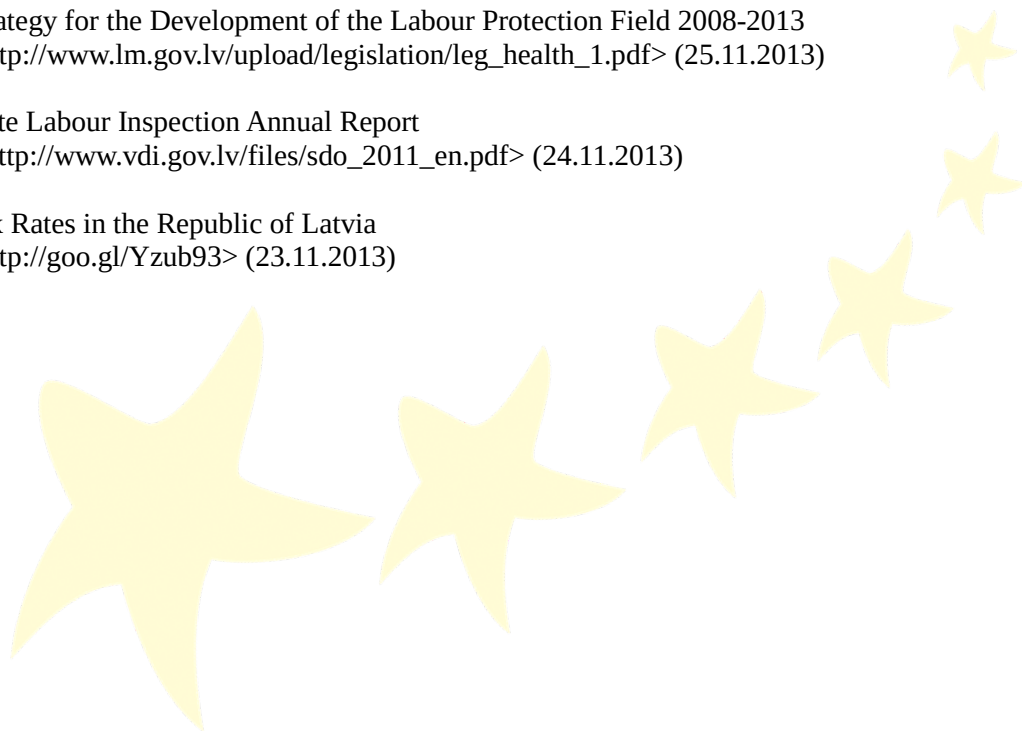
<http://www.lm.gov.lv/upload/legislation/leg_health_1.pdf> (25.11.2013)

State Labour Inspection Annual Report

<http://www.vdi.gov.lv/files/sdo_2011_en.pdf> (24.11.2013)

Tax Rates in the Republic of Latvia

<<http://goo.gl/Yzub93>> (23.11.2013)

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

3 Други източници на информация

Наименование на български език	Наименование на латвийски/английски език	Интернет адрес
Държавна агенция по заетостта на Латвия	Nodarbinātības valsts aģentūra	http://www.nva.gov.lv/
Държавна осигурителна агенция на Латвия	Valsts sociālā sapdrošināšanas aģentūra	http://www.vsaa.lv/
Европейска фондация за подобряване на условията на живот и труд	European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (Eurofound)	www.eurofound.europa.eu
Евростат	Eurostat	epp.eurostat.ec.europa.eu
Латвийска банка	Latvijas Banka	http://www.bank.lv/
Латвийски университет	Latvijas Universitāte	http://www.lu.lv/
Международен валутен фонд	International Monetary Fund	www.imf.org
Международна организация на труда	International Labour Organization	www.ilo.org
Организация за икономически сътрудничество и развитие	Organization for Economic Cooperation and Development	http://www.oecd.org/
Световна банка	The World Bank	www.worldbank.org
Статистически институт на Естония	Statistics Estonia	http://www.stat.ee/
Статистически институт на Литва	Statistics Lithuania	http://www.stat.gov.lt/
Централно статистическо бюро на Латвия	Centrālā statistika spārvalde	http://www.csb.gov.lv/

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

4 ИНФОРМАЦИЯ ЗА КОНТАКТ С ИДЕНТИФИЦИРАНИТЕ ИНСТИТУЦИИ

Наименование на институцията (на български и латвийски език)	Пощенски и интернет адрес	Телефон/факс/e-mail
Министерство на социалните грижи Labklajibas Ministrija	28 Skolas Str. Riga LV 1331 http://www.lm.gov.lv/	Тел.: +371 6702 1600 Факс: +371 6727 6445 E-mail: lm@lm.gov.lv
Държавна агенция по заетостта Nodarbinātības valsts aģentūra	K.Valdemaraiela 38 k-1 Riga LV 1010 http://www.nva.gov.lv/	Тел.: +371 6702 1706 Факс: +371 6702 1806 e-mail: nva@nva.gov.lv
Държавна инспекция по труда Valsts darba inspekcija	38 k-1, Kr.Valdemara Street Riga LV 1010 http://www.vdi.gov.lv/	Тел.: +371 6702 1704 Факс: +371 6702 1718 E-mail: vdi@vdi.gov.lv
Държавна осигурителна агенция Valsts sociālā sapdrošināšanas aģentūra	Bladones street 2 Rīga LV1007 http://www.vsaa.lv/	Тел.: +371 6780 4100 Факс +371 6780 4108 E-mail: kurzeme@vsaa.lv
Държавна медицинска комисия за оценка на здравното състояние и работоспособността Veselības un darbspēju ekspertīzes ārstu valsts komisija	Ventspilsielā 53 Rīga LV1002 http://www.vdeavk.gov.lv/	Тел.: +371 6761 4885 Факс: +371 6760 2982 E-mail: vdeavk@vdeavk.gov.lv
Министерство на финансите Finanšu ministrija	Smilšuiela 1 Rīga LV1919 http://www.fm.gov.lv/	Тел.: +371 6709 5405 Факс: +371 6709 5410 E-mail: info@fm.gov.lv
Държавна служба по приходите Valsts Ienemumu Dienests	Smilšuiela 1 Rīga LV1978 http://www.vid.gov.lv/	Тел: +371 6702 8703 Факс: +371 6702 8704 E-mail: consultation@vid.gov.lv
Латвийска банка Latvijas Banka	K. Valdemara street 2A Riga LV1050 http://www.bank.lv/	Тел.: +371 6702 2300 Факс: +371 6702 2420 E-mail: info@bank.lv
Централно статистическо бюро	Lāčplēša Street 1	Тел.: +371 6736 6850

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”

Европейски съюз

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА
„РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ”

BG 051PO001–2.1.07

Инвестира във вашето бъдеще!

Европейски социален фонд

Проект „Повишаване на обществената нетърпимост към неформалната икономика при трудовоправните и осигурителните отношения и превантивни действия за ограничаването ѝ”

Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси”, съфинансирана от Европейския социален фонд на Европейския съюз

на Латвия LR Centrālā statistikas pārvalde	Rīga LV1301 http://www.csb.gov.lv/	E-mail: info@csb.gov.lv

“Настоящият документ е изготвен с финансовата помощ на Европейския социален фонд. Българската търговско-промишлена палата носи цялата отговорност за съдържанието на настоящия документ и при никакви обстоятелства не може да се приема като официална позиция на Европейския съюз или Агенция по заетостта.”